

MILITAIRE SPECTATOR

DE JOINT EXPEDITIONARY FORCE – VERSTERKING VAN DE NOORDFLANK

- Voorlopige lessen uit de oorlog in Oekraïne
- Het Ardennenoffensief 1944-1945
- Van digitaal doelwit naar virtueel overtuigen

FOTO: EC AUDIOVISUAL SERVICE

In *Militaire Spectator* 1-2025 verschijnt onder meer: ‘MPCC: een essentiële schakel voor Europese strategische autonomie’ van luitenant-kolonel Irving Froklage.

Als onderdeel van de bredere initiatieven om het veiligheids- en defensiebeleid van de EU te versterken is in juni 2017 de Military Planning and Conduct Capability (MPCC) opgericht. Het doel was toen om de Europese Unie, met een eigen permanent militair hoofdkwartier op strategisch niveau in Brussel sneller, efficiënter en effectiever te kunnen laten reageren op veiligheidskwesties buiten haar grenzen.

De MPCC is sinds de oprichting een organisatie in ontwikkeling, met steeds meer missies en taken. De belangrijkste en omvangrijkste missie is momenteel EUMAM Ukraine.

Als gevolg van de veranderende geopolitieke situatie in de wereld wordt de discussie over de noodzakelijkheid van Europese militaire capaciteiten steeds prominenter gevoerd.

Vlak na de Russische inval in Oekraïne namen de regeringsleiders in maart 2022 het Strategisch Kompas aan. Dat document geeft richting aan het Europese veiligheids- en defensiebeleid voor een periode van 5 tot 10 jaar. De belangrijkste prioriteit van het Strategisch Kompas is de zelfredzaamheid van de Europese Unie. Mocht besloten worden tot een verdere versteviging van de militaire samenwerking in EU-verband, dan is de MPCC daarin de verbindende commandovoeringsschakel. ■

Prettige Trump-dagen!

Stellen dat de geopolitieke situatie eind 2024 zorgen baart is niets minder dan een eufemisme. Terwijl in de VS *president-elect* Donald Trump in aanloop naar zijn tweede termijn voor zijn regeringsploeg kandidaten selecteert die met gemak een rariteitenkabinet kunnen vullen, zijn de Duitse en Franse regeringen gevallen en lijkt de EU vooral uit te blinken in politieke versplintering. Gesteund door Iran, Noord-Korea en China verovert de Russische leider Vladimir Poetin in Oekraïne langzaam maar zeker steeds meer terrein. Tegelijkertijd worden West-, Midden- en Noord-Europese landen steeds meer geconfronteerd met verschillende vormen van hybride (cyber)oorlogvoering en evidente sabotageacties. Het Midden-Oosten oogt als een verzameling kruitvaten, de meeste voorzien van een brandende lont. En dat zijn alleen nog maar de regio's op relatief geringe afstand van Nederland. Door de onvoorspelbaarheid van de politieke koers van Trump zijn de speculaties en historische vergelijkingen niet van de lucht: wordt 2025 een nieuw 1938 (München) of toch meer een 1962 (Cubacrisis)? De kans dat Trump-II prioriteit zal geven aan Zuidoost-Azië en de behartiging van de NAVO-belangen goeddeels zal overlaten aan de Europese lidstaten is aannemelijk.

Door de ernstig verslechterde veiligheidssituatie groeit ook in Nederland het besef dat 'beperkte dijkbewaking' niet langer volstaat. Hier, maar ook in andere Europese democratiën, wordt onderkend dat ondubbelzinnige politieke en militaire Amerikaanse steun niet langer vanzelfsprekend is. Op veiligheidsgebied zal Europa daarom meer op zichzelf zijn aangewezen. De stijgende defensiebegrotingen zijn een (bescheiden) stap in de goede richting, hoewel nog lang niet alle NAVO-lidstaten de afgesproken 2 procent van het bbp halen. Meer geld voor de krijgsmacht mag dan een harde randvoorwaarde zijn, het is tegelijkertijd niet meer dan het begin van de oplossing van het urgente veiligheidsvraagstuk waarvoor Europa staat. Willen de Europese NAVO-partners – sinds de val van de Berlijnse Muur fors in aantal toegenomen – tot een geloofwaardige afschrikking komen, dan zullen zij op defensiegebied veel meer dan tot nu toe de handen ineen moeten slaan. Een zoveel mogelijk gestroomlijnd gezamenlijk aankoopbeleid (bijvoorbeeld voor de aanschaf van geavanceerde Amerikaanse wapensystemen), substantiële investeringen in de verdere ontwikkeling van een Europese wapenindustrie, harde afspraken over de verwerving van wapensystemen die voldoen aan de eisen van interoperabiliteit, waar mogelijk meer werk maken van geïntegreerde multinationale gevechtskracht, ergo: meer Europese *jointness*.

Voor ingewijden mag deze riedel klinken als het intrappen van een open deur. De realiteit is helaas dat een deel van de Europese samenlevingen en een aantal van hun volksvertegenwoordigers zich liever verliezen in nationale navelstaarderij. Een verdeeld, op nationale entiteiten gericht Europa is koren op de molen van dictators en autocraten. Europa kan het zich simpelweg niet permitteren om Oekraïne voor de bus te gooien en binnen de afzonderlijke nationale schulpen te streven naar 'gewapende afzijdigheid'. De laatste keer dat Nederland zo'n neutraliteitspolitiek volgde was in 1940. Iedereen zou moeten weten waar dat toen op uitdraaide. Europese NAVO-partners moeten onmiddellijk intensiever én beter samenwerken op veiligheidsgebied. Er is geen tijd meer voor goede voornemens: actie nu! ■

UITGAVE

Koninklijke Vereniging ter Beoefening
van de Krijgswetenschap
www.kvbk.nl
E info@kvbk.nl
linkedin.com/company/kvbk/

Secretaris en ledenadministratie

Majoor R. Verheijen MA
E secretaris@kvbk.nl
Nederlandse Defensieacademie (NLDA)
Ledenadministratie KVBK
Postbus 90002, 4800 PA Breda
E ledenadministratie@kvbk.nl

REDACTIE

Igen b.d. ir. R.G. Tieskens (hoofdredacteur)
drs. A. Alta
kol Marns drs. G.F. Booij EMSD
kol dr. L. Boskeljon-Horst
bgen prof. dr. A.J.H. Bouwmeester
dr. A. Claver
drs. P. Donker
cdre KLu b.d. F. Groen (plv. hoofdredacteur)
kol mr. dr. B.M.J. Pijpers
mr. drs. A. van Vark KMar
dr. R. de Winter

BUREAU-REDACTIE

M. Katsman MA (e-outreach)
dr. F.J.C.M. van Nijnatten (eindredactie)
NIMH
Postbus 90701
2509 LS Den Haag
E redactie.militaire.spectator@mindef.nl
www.militairespectator.nl
facebook.com/militaire-spectator
twitter.com/milspectator
linkedin.com/company/militaire-spectator/

De Militaire Spectator is
aangesloten bij de European
Military Press Association

LIDMAATSCHAP

Particulier lid € 30,-
Particulier lid buitenland € 30,-
+ € 15,- verzendkosten

Instellingen binnenland € 35,-
Instellingen buitenland € 35,-
+ € 15,- verzendkosten

Evenementenlid € 10,-

OPMAAK

Coco Bookmedia

DRUK

Wilco Meppel
ISSN 0026-3869
Nadruk verboden

Coverfoto: Oefening Joint Archer in
Noorwegen, 2023

Foto MCD, Jasper Verolme

FOTO MCD, JASPER VEROLME

684

De Joint Expeditionary Force

Kees Homan

Defensie werkt intensief samen in multilateraal verband, zoals in de bij het grote publiek bijna onbekende Joint Expeditionary Force, die een aanzienlijke versterking van de noordelijke flank van de NAVO inhoudt.

Van digitaal doelwit naar virtueel overtuigen

Peter Schrijver

De oorlog in Oekraïne toont aan dat iedere militaire organisatie zich zal moeten voorbereiden op het gebruik van de smartphone als informatiewapen.

730

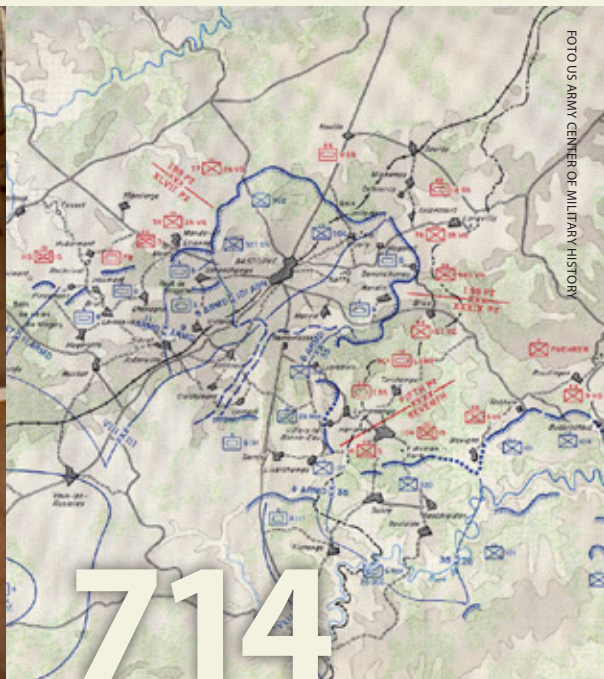

698

Voorlopige lessen uit de oorlog in Oekraïne

Pieter Soldaat

Ervaringen van instructeurs bij de Europese trainingsorganisatie STC EUMAM-UA leren dat de aard van oorlog nog steeds hetzelfde is, maar dat veel karakteristieken zijn veranderd.

714

Het Ardennenoffensief 1944-1945

Dick Zandee

Het mislukken van het Duitse Ardennenoffensief in december 1944 was uiteindelijk aan meerdere factoren te wijten.

EN
VERDER

EDITORIAAL	Prettige Trump-dagen!	681
TEGENWICHT	Van Biden naar bidden	734
COLUMN SERGEI BOEKE	Een voor allen, allen voor een: Artikel 5 als hoeksteen van de NAVO	736
BOEKEN	<i>Cyber Persistence Theory</i>	738
RETROSPECTATOR	NAVO en VS: geen nieuws in 2025?	740

De Joint Expeditionary Force

Versterking van de Noordflank

Kees Homan*

‘Meer Europese samenwerking’, meldt de in 2022 verschenen defensienota ‘Sterker Nederland, Veiliger Europa’ als actielijn 4.¹ Zoals bekend vindt deze samenwerking voornamelijk plaats binnen de EU en NAVO. Maar Defensie zet zich ook in voor intensievere samenwerking in multilateraal verband. De nota noemt als een van de voorbeelden hiervan de Joint Expeditionary Force (JEF).² Hoewel de JEF tien jaar bestaat, blijft deze multinationale strijdmacht grotendeels onbekend. Zelfs in een advies over ‘snel inzetbare eenheden’ van de Adviesraad Internationale Vraagstukken (AIV) wordt de JEF niet genoemd.³ Maar door het gebrek aan media-aandacht ontbreekt ook publieke kennis. Dat is misschien te verklaren door de verwarde en verwarrende veiligheidsomgeving en -architectuur die de achtergrond vormen voor de activiteiten van de JEF.

* Kees Homan is veiligheidsdeskundige.

1 Ministerie van Defensie, *Defensienota 2022. ‘Sterker Nederland, veiliger Europa’*, 1 juni 2022, 4. Zie: https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2022D22236&did=2022D22236.

2 *Defensienota 2022*, 34.

3 Adviesraad Internationale Vraagstukken, ‘Advies 96: Inzet van snelle reactiemachten’, oktober 2015. Zie: <https://www.adviesraadinternationalevraagstukken.nl/documenten/publicaties/2015/10/02/inzet-van-snelle-reactiemachten>.

Nederlandse mariniers doen mee met oefening Joint Archer, waarbij onder meer de activering van de Joint Expeditionary Force wordt beoefend

De invasie van Rusland in Oekraïne dwingt ons continent dieper na te denken over de veiligheid in Europa. Veel gebieden die vanouds als civiele competenties werden beschouwd, zoals energie, water, voedsel en kritieke infrastructuur, vallen nu allemaal binnen de reikwijdte van de plannen in tijden van vrede en spanning, zelfs vóór een crisis. Zodra dergelijke crises zich ontwikkelen, heeft Europa snelle en flexibele opties nodig. De JEF kan worden samengesteld, vergroot en uitgebreid om te voldoen aan de behoeften van een onvoorspelbare toekomst. Alle reden dus om in dit artikel aandacht te besteden aan deze multinationale strijdmacht!

Oprichting

Het JEF-concept werd in 2012 aangekondigd door de toenmalige Britse Chef Defensiestaf, generaal Sir David Richards.⁴ De JEF komt voort uit de Joint Rapid Reaction Force (JRRF) die verdween als gevolg van de focus van het Verenigd Koninkrijk (VK) op operaties in Afghanistan en Irak. De multinationale JEF werd op de NAVO-top in Wales in september 2014 opgericht met een intentieverklaring als een NAVO-initiatief en ondergebracht onder de nieuwe rubriek Framework Nations Concept (FNC).⁵ De JEF was bedoeld om voort te bouwen op gezamenlijke gronden: geopolitieke belangen in de Noord-Atlantische Oceaan, het Hoge Noorden en de Oostzee. Bondgenoten kwamen overeen om Framework Nations of kleinere groepen landen (inclusief niet-NAVO-partners) te ontwikkelen, die flexibel kunnen worden gebruikt, met een leidende natie die een commando- en controlekader levert.

Het doel van het Framework Nations-concept was om groepen naties die al met elkaar samenwerken, wellicht omdat ze burens zijn of nauwe historische militaire banden delen, te gebruiken om militaire capaciteiten, doctrine, interoperabiliteit, training en oefening te ontwikkelen.⁶ Dit verbetert hun vermogen om samen te werken en helpt bij lastenverdeling door bottom-up-samenwerking tussen gelijkgezinde bondgenoten. Zij delen niet alleen de waarden van democratie, mensenrechten en de rechtsstaat, maar tevens een lange geschiedenis van samenwerking. Dit alles bevordert de collectieve defensie en veiligheid in Europa. Duitsland, het VK en Italië zouden fungeren als kaderlanden voor groepen bondgenoten die bijeenkwamen om multinationaal te werken aan de gezamenlijke ontwikkeling van strijdkrachten en vermogens die de NAVO nodig had.

In september 2014 maakte de Britse minister van Defensie, Michael Fallon, de ondertekening bekend van een intentieverklaring tussen Denemarken, Estland, Letland, Litouwen, Nederland, Noorwegen en het Verenigd Koninkrijk om de JEF op te richten, zodat die vóór 2018 volledig operationeel zou zijn. De JEF is vervolgens gebaseerd op een politiek-militaire overeenkomst die werd ondertekend in 2015 door de oorspronkelijke zeven leden. In 2022 is de overeenkomst bijgewerkt door 10 Noord-Europese landen: Denemarken, Estland, Finland, IJsland, Letland, Litouwen, Nederland, Noorwegen, Zweden en het Verenigd Koninkrijk.

Door een 'opt-in'-regeling kan elk land naar eigen goeddunken capaciteiten en expertise leveren aan de JEF, afhankelijk van de aard van de taak en de betrokken partners. De JEF is sinds 2018 volledig operationeel. De eerste inzet was voornamelijk gericht op de veiligheid in de Baltische staten. Troepen onder de vlag van JEF zijn verschillende keren ingezet ter ondersteuning van de BALTOPS-oefeningen. Onder leiding van de NAVO worden deze oefeningen sinds 1972 jaarlijks gehouden. In 2021 jaar voerde de JEF zijn eerste maritieme taakgroep uit voor veiligheidspatrouilles in de Oostzee om bondgenoten in de regio gerust te stellen, naast het uitvoeren van de oefening Joint Protector in Zweden.

4 Sir David Richards, 'Speech', Royal United Services Institute (RUSI), 17 december 2012. Zie <https://www.gov.uk/government/speeches/chief-of-the-defence-staff-general-sir-david-richards-speech-to-the-royal-united-services-institute-rusi-17-december-2012>.

5 Andrew Stewart, 'Speech', The Centre for Historical Analysis and Conflict Research (CHACR), 1 november 2023. Zie: <https://chacr.org.uk/2023/11/01/a-decade-done-what-next-for-the-joint-expeditionary-force/>.

6 Sean Monaghan, 'The Joint Expeditionary Force: Global Britain in Northern-Europe?', Center for Strategic and International Studies, 25 maart 2022. Zie: <https://www.csis.org/analysis/joint-expeditionary-force-global-britain-northern-europe>.

Leiders van de JEF-deelnemers, onder andere Nederland, de Baltische staten en de Scandinavische landen, kwamen in maart 2022 in Londen bijeen. Zij spraken kort na de Russische invasie in Oekraïne het voornemen uit samenwerking binnen de JEF te versterken

Doel

Het doel van de JEF is samen te werken met gelijkgezinde partnerlanden om regeringen militaire opties te bieden, zowel in vreedstijd als in tijden van crisis of conflict. Daarnaast is de JEF een testomgeving voor innovaties op het gebied van operaties, doctrine en technologie. De JEF is ontworpen met flexibiliteit als uitgangspunt.⁷ De JEF kan worden gebruikt in het volledige spectrum van militaire activiteiten: civiel-militaire samenwerking, training, militaire oefeningen, expeditionair, afschrikking, humanitaire hulp, gevechtsoperaties, hybride oorlogsvoering, kennisdeling en crisisbeheersing.

Het multinationale samenwerkingsverband JEF kan optreden als een snelle interventiemacht wanneer de omstandigheden dit vereisen. Maar het moet ook het vermogen hebben om aanhoudend onder de drempel van crisis of conflict te opereren.

De JEF beoogt een aanvulling te zijn op andere internationale kaders en dubbel werk te voorkomen. De JEF is niet de eerste 'minilaterale' groepering in de Europese veiligheid die buiten de NAVO- en EU-structuren valt. Andere zijn de

⁷ Monaghan, 'The Joint Expeditionary Force'.

De JEF is wereldwijd inzetbaar, maar de focus ligt op de noordelijke en de Baltische staten

FOTO MCD, GERBEN VAN ES

Nordic Defence Cooperation (NORDEF) -structuur, defensie- en marinesamenwerking tussen de Benelux-landen, de Brits-Franse Combined Joint Expeditionary Force (CJEF) en de Visegrad-groep van Tsjechië, Hongarije, Polen en Slowakije.

Dergelijke groepen hebben zich de afgelopen jaren uitgebreid naarmate naties zich indekken en diversifiëren tegen verschuivende evenwichten in regionale en mondiale macht. Deze trend is ook ver weg te zien, bijvoorbeeld in het AUKUS-pact dat in september 2021 werd aangekondigd tussen Australië, het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten en in de Quad-alliantie van de Verenigde Staten, India, Japan en Australië.

Naast de JEF zijn er ook andere multinationale snelle reactiemachten in Europa. De meest prominente is de reactiemacht van de NAVO, die voor het eerst in een collectieve verdedigingsrol werd geactiveerd als reactie op de Russische invasie van Oekraïne. De nieuwe Rapid Deploy-

ment Capacity van de EU, aangekondigd als onderdeel van het Strategic Compass-initiatief, zal ook in staat zijn om tot 5.000 troepen in te zetten in 2025. Het is in overeenstemming met het Framework Nations-concept van de NAVO en gebruikt de NAVO-normen en -doctrine als uitgangspunt. Het kan daarom worden gebruikt ter ondersteuning van VN-, NAVO- of andere multinationale of coalitieoperaties in tijden van vrede of crisis.

Het beschikken over capabele en interoperabele strijdkrachten is van essentieel belang voor het succes van de JEF. Dit vermogen ondersteunt een geloofwaardige afschrikking en levert de gezamenlijke bijdrage wanneer gereageerd moet worden. De JEF-deelnemers moeten hun eigen capaciteiten en de manier waarop ze gebruikt worden blijven ontwikkelen in lijn met de veiligheidsuitdagingen waarmee de JEF geconfronteerd wordt. Dit wordt uitgewerkt door middel van de JEF-militaire richtlijn en operationele studies.

SJFHQ en alle domeinen

Hoewel de JEF zelf geen permanente strijdkrachten heeft, biedt het VK als voorzitter commandovoering en controle via zijn inzetbare verplaatsbare Standing Joint Force Headquarters (SJFHQ) gevestigd in Northwood, Engeland.⁸ Dit SJFHQ is het Britse *two-star deployable high readiness*-hoofdkwartier dat als taak heeft leiding te geven aan snel inzetbare eenheden, waaronder dus de JEF. Het hoofdkwartier is *joint, multinational* (elk land heeft 1-2 embedded staf-officieren) en *interagency* (gericht op partners in de hele overheid) en kent een hoge graad van operationele gereedheid.

Landen stellen eenheden beschikbaar zodra de JEF wordt geactiveerd, waarbij het overgrote deel aan slagkracht Brits is. Nogmaals, de JEF heeft geen eigen permanente strijdkrachten. Er zijn geen soldaten, schepen en onderzeeërs met het label 'JEF' die zitten te wachten op inzet. De JEF maakt namelijk gebruik van bestaande troepen van elk land met een hoge paraatheid en zet ze in wanneer dat nodig is.

De JEF-taak is een onderdeel van het gehele takenpakket van SJFHQ. Hetzelfde geldt voor een eventuele inzet met Franse strijdkrachten, onder het Combined JEF-concept (ondanks de naam niet gerelateerd aan de JEF). Dit betekent in de praktijk dat het SJFHQ een ambitieus oefen- en trainingsprogramma doorloopt waarbij zowel nationale als internationale belangen moeten worden gediend. De JEF is in staat om in verschillende omgevingen en onder verschillende scenario's te opereren. De JEF bestaat uit lucht-, land- en maritieme componenten, met de mogelijkheid om gezamenlijke operaties en oefeningen uit te voeren op alle vijf de domeinen (zee, land, lucht, ruimte en cyber) evenals humanitaire hulp en rampenbestrijdingsmissies.

In de eerste beleidsdiscussies voorafgaand aan de top in Wales werd het SJFHQ in Northwood gezien als een uniek multi-domein hoofdkwartier. Dus perfect geschikt voor een snelle en op maat gemaakte (of specifieke) reactie op crises, zowel dicht bij huis als mondiaal. De JEF is ontworpen om in alle domeinen samen te

kunnen opereren en informatie en expertise van alle civiele partneroverheidsorganisaties aan te trekken, in plaats van alleen een coalitie van militaire capaciteiten te zijn.⁹ Er werd met het idee gespeeld dat het SJFHQ zich organiseert ter ondersteuning van het Maritiem Commando van de NAVO rond de bescherming van kritieke nationale infrastructuur (CNI) onder water, waarbij de geallieerde speciale troepen en maritieme en luchtmiddelen snel zouden worden geïntegreerd. Er zou dan ook worden samengewerkt met het Noorse ministerie van Energie en particuliere bedrijven. In termen van veerkracht zou dit het VK in feite voorzien van volledig verbonden en mobiele Cabinet Office Briefing Rooms (COBR), naast vertrouwde bondgenoten.

Hoewel de JEF wereldwijd inzetbaar is, ligt de focus op de noordelijke en de Baltische Staten. Het gaat om de Noord-Atlantische Oceaan in het westen tot het Hoge Noorden en de Baltische Zee-regio in het oosten. In feite is de noordflank door de toetreding van Finland en Zweden tot de NAVO nu de frontlinie tussen de NAVO en Rusland. De JEF kan hier bijvoorbeeld als vroegtijdige (*early entry*) strijdmacht ingezet worden.

Memorandum 2018: grondbeginselen

Het alomvattende memorandum van overeenstemming van 2018 verklaart dat de JEF een evenwichtig scala aan capaciteiten moet hebben binnen de belangrijkste omgevingen van zee, land, lucht, ruimte en cyber, die vervolgens kunnen worden afgestemd op een specifieke

- 8 André van der Kamp en Stan Oostervink, 'Joint Expeditionary Force, van concept naar operationele capaciteit', *Marineblad* 131 (2021) (augustus). De auteurs waren ten tijde van het schrijven van dit artikel werkzaam op het SJFHQ. Zie: https://www.kvmo.nl/images/Marineblad/2021/JEF_Marineblad_aug_2021.pdf.
- 9 Clingendael report, 'Searching for the JEF's role in the hybrid domain', maart 2023. Zie: <https://www.clingendael.org/pub/2023/countering-hybrid-threats/1-searching-for-the-jefs-role-in-the-hybrid-domain/>; zie voor multi-domein operaties (MDO) Gijs Tuinman, 'Het antwoord is multi-domain operations!', *Carré* (2023) (2). Zie: <https://carre.nederlandseofficierenvereniging.nl/carr-nr-2-2023/mdo>; en zie Carla Grispen, Joël Postma en Pieter Grijpstra, 'Multi-domein optreden in perspectief', *Militaire Spectator* 192 (2023) (10) 466-480. Zie <https://militairespectator.nl/artikelen/multi-domein-optreden-perspectief>.

inzet of missie.¹⁰ Desalniettemin vereist de afspraak om effectiever onder de geweldsdrempel te opereren dat de integratie van de JEF in alle vijf domeinen verder verbeterd wordt. De aanpak van de JEF moet volgens het memorandum op de volgende beginselen berusten.

Interoperabel: de JEF-troepen moeten steeds meer interoperabel zijn om in een breed scala aan scenario's te kunnen opereren. Dit wordt bereikt door regelmatigere gezamenlijke activiteiten uit te voeren en door meer coördinatie op operationeel niveau en een beter inzicht in de beschikbaarheid van de capaciteiten van de JEF-deelnemers.

Gecoördineerd: om succesvol te presteren in een wereld van constante concurrentie moet meer ingezet worden op de exploitatie van gegevens en strategische communicatie om informatievoordeel te bereiken. Dit vereist een veel bredere analyse van relevante actoren, gevolgd door de integratie van zowel soft- als hard-power om tot één enkele 'kernboodschap' te komen die een doorslaggevend effect zal hebben.

Flexibel: de nieuwe uitdagingen vereisen dat JEF-deelnemers flexibeler te werk gaan. JEF-deelnemers moeten zowel bestaande structuren en activiteiten benutten als bereid zijn om nieuwe kansen die zich voordoen te ondersteunen. De Framework Nation probeert deze mogelijkheden in overleg met JEF-deelnemers op elkaar af te stemmen.

Geïntegreerd: om te slagen in een tijdperk van constante concurrentie onder de drempel van geweld moeten de militaire vermogens van de JEF-landen en de activiteiten van de JEF effectiever integreren met die van andere partners. Er moet zoveel mogelijk aan een dergelijke integratie gewerkt worden, omdat een overheid een brede aanpak van alle elementen van de

nationale macht aanwendt om een effect teweeg te brengen dat groter is dan de krijgsmacht afzonderlijk kan bereiken.

Innovatief: omdat in een veranderende omgeving geopereerd wordt, moet voortdurend worden ingezet op innovatie, experimenteren en van elkaar leren. De JEF kan een proeftuin zijn voor operationele, doctrinaire en technische innovatie. In de JEF-landen bestaat een schat aan ervaring, onder meer op het gebied van concurrentie onder de geweldsdrempel, integratie van de hele overheid en doorzettingsvermogen van de hele samenleving.

Cohesie: zoals bij alle succesvolle samenwerkingskaders is de belangrijkste kracht van de JEF de eenheid en cohesie. Bij gebrek hieraan zullen concurrenten politieke meningsverschillen uitbuiten, voorwaarden scheppen voor strategisch voordeel en reactiemogelijkheden van de JEF beperken. Het is daarom van essentieel belang dat de JEF regelmatige politieke, beleids- en militaire bijeenkomsten blijft faciliteren om een gezamenlijk begrip te behouden en een gecoördineerd en gesynchroniseerd antwoord op veranderende uitdagingen te ontwikkelen. Dit vereist een grotere politieke en beleidsmatige inbreng in de bestuursmechanismen van de JEF dan tot nu toe het geval is.

Policy paper: militair-strategische doelstellingen

Het Britse ministerie van Defensie publiceerde op 12 juli 2021 een policy paper dat het strategische beleid en de politieke context bepaalt om een gedetailleerde militaire JEF-richtlijn mogelijk te maken. Die richtlijn bevat vervolgens duidelijke militair-strategische doelstellingen.¹¹ Het document is ontworpen om het overkoepelende beleidskader te bieden waarbinnen de JEF zich als concept kan ontwikkelen en bij machte is te opereren binnen een breed spectrum van activiteiten.

Het policy paper weerspiegelt tevens de veranderende aard van de veiligheidsuitdagingen waarmee de leden worden geconfronteerd. Het

10 George Allison, 'Joint Expeditionary Force Memorandum of Understanding signed', UKDJ, 29 juni 2018. Zie: <https://ukdefencejournal.org.uk/joint-expeditionary-force-memorandum-of-understanding-signed/>.

11 Policy paper, 'Joint Expeditionary Force' (JEF), Policy direction, Ministry of Defence, 12 juli 2021. Zie: <https://www.gov.uk/government/publications/joint-expeditionary-force-policy-direction-july-2021/f364133a-1264-4d3f-9ccc-edd9892607a1>.

Een Noorse militair met zijn aanvalshond. De JEF moet een evenwichtig scala aan capaciteiten hebben binnen alle domeinen

FOTO NAVO

zijn veranderingen die steeds duidelijker zijn sinds de JEF meer dan 10 jaar geleden voor het eerst werd bedacht. De huidige wereld is er steeds meer een van permanente concurrentie en confrontatie, waarin lang gekoesterde veronderstellingen worden uitgedaagd. Dit geldt zelfs voor de op regels gebaseerde internationale orde.

Het document betoogt dat het conventionele onderscheid tussen vrede en oorlog, binnen- en buitenland, staat en niet-staat, de virtuele wereld en de werkelijkheid vervaagt. Het is deze ruimte onder de geweldsdrempel die concurrenten steeds meer in hun voordeel proberen te benutten, waar conflicten worden uitgevochten met onconventionele en niet-dodelijke middelen. Ook de JEF moet zich aanpassen om de realiteit van die uitdaging het hoofd te bieden en om effectief te kunnen reageren op concurrenten die opereren onder de drempel van conventionele conflicten. Hoewel de JEF klaar moet zijn om het volledige spectrum van militaire

activiteiten uit te voeren, kan het, met name voor de uitdaging van concurrentie onder de geweldsdrempel, nodig zijn om het militaire instrument samen te brengen met andere domeinen van de overheid.

De NAVO en de JEF

De NAVO telt 32 lidstaten waaronder consensus moet bestaan voor een eventuele inzet. Bij de JEF werkt dat anders.¹² Als één land vraagt om de JEF te activeren, kan er al inzet plaatsvinden. Niet alle landen hoeven deel te nemen: twee is genoeg. Zodra twee of meer deelnemende landen het willen, is de JEF dus inzetbaar. JEF-deelnemers zijn niet verplicht troepen bij te dragen aan een bepaalde JEF-activiteit of -inzet. In plaats

12 Conrad Beckett 'Ready to Respond: What is the JEF?', Ministry of Defence, 11 mei 2021. <https://stratcommand.blog.gov.uk/2021/05/11/ready-to-respond-what-is-the-jef/>. De unanimitetsregel geldt ook voor het Gemeenschappelijk Veiligheids- en Defensiebeleid (GVDB) van de EU.

daarvan blijft het een soevereine nationale beslissing voor de deelnemers om bij te dragen, binnen hun respectievelijke wettelijke kaders.

In tegenstelling tot de NAVO is dus geen unanimiteit vereist. En anders dan bij de NAVO, waarbij alle landen gelijk zijn, hebben bij de JEF de Britten de leiding. Zij leveren ook de grootste slagkracht. Voorwaarde voor een JEF-activiteit is wel dat het VK meedoet, omdat dit land de Framework Nation is van de JEF. Hiermee krijgt het VK een leidende rol in Noord-Europa, een regio die sinds Finland en Zweden lid zijn van de NAVO nog meer van strategisch belang is voor het VK en de NAVO.

De JEF is er dus niet om de NAVO te ondermijnen, maar om haar doelen en activiteiten aan te vullen. Meer in het algemeen om samen te werken met elke organisatie die zich inzet voor de bescherming van de Europese veiligheid. Hoewel de JEF complementair is aan de NAVO, is ze met 10 landen veel kleinschaliger. Dat

betekent dat besluitvorming sneller en gemakkelijker gaat.

Deelnemers aan de JEF oefenen samen in diverse hybride scenario's, gebaseerd op *real world*-uitdagingen. Het klassieke slagveld hoort bij hybride dreigingen immers tot het verleden. De leerstof op militaire academies is nu hoe politieke, militaire, diplomatieke en juridische dilemma's opgelost kunnen worden, want alleen een militair antwoord is niet afdoende.

De JEF en Nederland

Hoe staat Nederland in de JEF? De expeditie-macht is, zoals boven vermeld, opgenomen in de *Defensievisie 2035*. Daarmee is deelname aan de JEF op politiek niveau herbevestigd. Nederland richt zich voornamelijk op het maritieme domein.¹³ De historische samenwerking van de Royal Navy en de Royal Marines met hun Nederlandse tegenhangers van het Commando Zeestrijdkrachten (CZSK) ligt hieraan ten grondslag.

Een al te sterke focus op geografie ambiëert Nederland niet, maar het houdt rekening met

13 Van der Kamp en Oostervink, 'Joint Expeditionary Force'.

De taak van het verdedigen van de noordflank, de focus van de JEF, ligt vooral bij CZSK

de overige partnerlanden en hun belangen. Inmiddels wordt nu, met instemming van alle *Chiefs of Defence*, intensiever nadruk gelegd op het Hoge Noorden en de Baltische Zee-regio, waarbij inzet elders in de wereld overigens niet van tafel is. Daarnaast past deze geografische gerichtheid ook in de verdediging van de noordflank, een taak die met name ligt bij CZSK. Voor Nederland is het van belang dat de partnerlanden zich flexibel opstellen en de NAVO of andersoortige organisaties complementeren. De JEF kan ook ingezet worden waar andere organisaties door praktische of politieke beperkingen niet geschikt worden bevonden.

Het pareren van hybride dreigingen

De Zweedse krijgsmacht faciliteerde in september 2021 de eerste multinationale commando-oefening van de JEF. In de door Engeland geleide tiendaagse oefening Joint Protector 21 moesten 500 deelnemers weerstand bieden aan hybride dreigingen, zoals de verspreiding van desinformatie. Zo beoefenden de JEF-eenheden ook hoe ze overheden kunnen ondersteunen als

de vijand met een cyberaanval een energiecentrale heeft platgelegd.

Tijdens Joint Protector werkte de JEF in de grey zone: tussen 'niets aan de hand' en 'serieus conflict' in proberen erger te voorkomen. De-escalerend optreden dus, want hybride dreigingen zijn heel iets anders dan klassieke oorlogvoering. Van de 500 deelnemers uit alle tien lidstaten waren er tien Nederlanders. Dat was een militair van de Counter Hybrid Unit, een strategische communicatiespecialist, een gedragsbeïnvloeder en adviseurs op het gebied van inlichtingen, civiel-militaire samenwerking en politiek.

Elk lid van de JEF heeft eigen aandachtspunten, want niet elk land kan overal goed in zijn. De Baltische staten hebben al veel langer te maken met cyberaanvallen en hebben dus veel expertise op dat vlak. Joint Protector hielp om te zien waar ieders kwaliteiten liggen. Het gaat om zaken die veel onrust veroorzaken in een samenleving. De JEF leert veel door samen te trainen. Uiteindelijk is het echter een strategische beslissing waar ieders ministerie van Defensie de nadruk op legt.

Alles binnen de JEF wordt ontwikkeld voor 'NATO by default'

Tienjarige visie en uitbreiding activiteiten

De JEF denkt ook na over de lange termijn. Op het eiland Gotland publiceerden de leden van de JEF oktober vorig jaar een tienjarige visie voor de JEF onder de titel: *The JEF - Working Together as One*.¹⁴ Het document herhaalt de grondbeginselen van de JEF en spreekt onder meer steun uit voor de strijd in Oekraïne. Daarnaast moet de JEF volgens deze langetermijnvisie prioriteit geven aan multi-domeincontrole. Het SJFHQ biedt een proeftuin voor de digitale transformatie en innovatie. Het concept van *JEF Digital*, het verbeteren van de digitale transformatie en modernisering, met inbegrip van beveiligde communicatie, is al besproken in samenwerking met de industrie door de *Nordic Defence Chiefs of Information*, waarbij de zeer geavanceerde digitale industrieën van Finland en Zweden worden verbonden met Britse innovatie en pragmatisme.

De visie betoogt dat uitwisseling van inlichtingen moet worden verrijkt van militaire inlichtingen naar een 'JEFYES'-benadering, die formeel zou moeten worden uitgebreid met geallieerde inlichtingendiensten. Dit is technisch en procedureel mogelijk gemaakt door de toe-

trekking van Finland en Zweden tot de NAVO.¹⁵ Een combinatie van 5EYES (een inlichtingenalliantie van Australië, Canada, Nieuw-Zeeland, het VK en de VS) en 'JEFYES' zou het VK in het hart van een wereldwijd inlichtingennetwerk plaatsen.¹⁶

De JEF-leiding denkt ook aan uitbreiding van de activiteiten door te stellen dat 'bekwaamheid boven nationaliteit' gaat en *plug and play*-opties te ontwikkelen met drie prioriteitsgroepen van partners. De Duitse Oostzeevloot, ten eerste, kan worden gebruikt om de bescherming van CNI in de Noord- en Oostzee te ondersteunen, door het bereik van de JEF uit te breiden naar het Hoge Noorden, aangezien maritieme aanvoerlijnen over het Noordpoolgebied worden geopend.

Canada, ten tweede, kan worden aangesloten op *High North*-operaties (de deur is altijd opengeleten voor JEF-lidmaatschap voor dit gelijkgestemde land). De VS en Canada hebben al havens die gericht zijn op de Atlantische Oceaan en de Stille Oceaan, en het VK en de EU hebben sterke motieven om zich bezig te houden met de bescherming van de zeeroutes in het Hoge Noorden. De JEF is, samen met Euro-Atlantische partners, goed gesitueerd om de normen en gedragingen van het VN-Verdrag inzake het recht van de zee en de veiligheid van mensenslevens op zee af te dwingen en aan te vechten als een strategische *enabler*.

Ten slotte zou een proactieve noordelijke focus voor de JEF het in de toekomst dichter bij de Indo-Pacific brengen, via de kortste route over het Noordpoolgebied. Dit biedt verdere opties om bilateraal aan te sluiten bij partners zoals Australië, Nieuw-Zeeland, Japan, Zuid-Korea en de VS.

Onderscheid Europese groepen

Niettemin moet alles binnen de JEF worden ontwikkeld voor 'NATO by default'. Hoewel artikel 5 een plaats zou moeten hebben op het gebied van operationele verantwoordelijkheid van de JEF, zou de reactiemacht zich moeten concentreren op complexe sub-artikel 5-opera-

14 Sean Monaghan, 'A New Vision to Deal with Familiar Threats in Northern Europe', Center for Strategic and International Studies, 27 oktober 2023. Zie: <https://www.csis.org/analysis/new-vision-deal-familiar-threats-northern-europe>.

15 'Joint statement by Joint Expeditionary Force ministers', GOV.UK, 13 juni 2023. Zie: <https://www.gov.uk/government/news/joint-statement-by-joint-expeditionary-force-ministers-june-2023>.

16 Lord Peach of Grantham, Robbie Boyd en Ed Arnold 'Stretching the Joint Expeditionary Force: An Idea for Our Times', Royal United Services Institute (RUSI), 8 september 2023. Zie: <https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/stretching-joint-expeditionary-force-idea-our-times>.

ties die een snelle reactie vereisen op een gecompliceerde reeks problemen. Deze kunnen worden opgelost door civiele en militaire integratie in alle leden van de JEF.¹⁷

De JEF-leiding erkent dat de JEF niet langer alleen een hulpverlener is op operationeel niveau, maar ook mogelijkheden biedt voor de ontwikkeling van capaciteiten die een stimulans kunnen zijn voor gemeenschappelijk optreden en uitrusting. Financiering voor 'JEF Digital' kan worden gerechtvaardigd door de nieuwe Defence Innovation Accelerator for the North Atlantic (DIANA) van de NAVO en het NAVO-Innovatiefonds.

Niet onbelangrijk voor de Europese veiligheid is dat de JEF zich op ten minste drie manieren onderscheidt van bestaande Europese groepen en crisisinterventietroepen. Ten eerste omvat de interventiemacht naast leden van de NAVO ook de defensiestructuren van de EU. Gezien het flexibele opt-in-model kan de JEF daarom bijdragen aan operaties onder beide instellingen (of een aanvulling daarop) onder auspiciën van de VN, of gewoon als een coalitie van bereidwillige JEF-landen. Zoals in het policy paper staat: 'De JEF is ontworpen met flexibiliteit als kern.' Het biedt een meer pragmatische oplossing voor het vergroten van de inzetbare Europese defensiecapaciteit dan strikte institutionele initiatieven.

Ten tweede kan de JEF als *first responder* een rol spelen bij crises. Dit betekent ook dat de JEF kan optreden tegen dubbelzinnige hybride dreigingen die onder de drempel vallen van artikel 5 van de NAVO of de beschermingsgaranties van artikel 42, lid 7, van de Europese Unie. Hybride dreigingen zijn nog steeds de meest waarschijnlijke vorm van Russische agressie tegen NAVO-leden. Zoals een Britse officier deze functie heeft beschreven: 'De JEF kan handelen terwijl de NAVO nadenkt.'

Ten derde is de JEF uniek gericht op Noord-Europa. Dit is een steeds belangrijker en omstreken onderdeel van de regionale en mondiale geografie. In de woorden van het JEF-policy paper: 'Zoals het zijn lidmaatschap

betaamt, is het belangrijkste geografische interessegebied voor de JEF het Hoge Noorden, de Noord-Atlantische Oceaan en de Oostzee.'

Het VK als integrator in Noord-Europa

De JEF is niet het enige beschikbare kader in een steeds drukker wordende Europese veiligheidsarchitectuur. De Europese veiligheid is bezaaid met mislukte taakgroepen die werden gedwarsboomd door een gebrek aan middelen, unanimiteit en financiën. Met de JEF-leiders die een 10-jarenvisie ondertekenden is de JEF ontegenzeggelijk een blijvertje, maar daarbij moet die wel van waarde zijn voor het VK en Europa.¹⁸

Voor het VK is de JEF veel meer dan een 'gezaamenlijk' militair kader. Het is een voorbeeld van Brits pragmatisme, creativiteit, diplomatie en *enablement*. Het speelt in op de kracht van het VK als 'Europese veiligheidsintegrator'. Het VK is een centrale speler in zowel de Noordse als de Baltische defensie. Het verbindt uiteindelijk de Euro-Atlantische en Indo-Pacifische veiligheid, aangezien een snel veranderend klimaat kortere zeeverbindingen in het Noordpoolgebied mogelijk maakt.

Hoewel de JEF uit de NAVO is voortgekomen, kan ze gemakkelijk VN-missies, coalities van bereidwilligen of zelfs operaties in het kader van het Gemeenschappelijk Veiligheids- en Defensiebeleid (GVDB) van de EU ondersteunen, als aan de politieke voorwaarden wordt voldaan. De ambitie en het potentieel zijn van strategisch belang om een 'Allied Expeditionary Force' te zijn, geleid door een natie met nucleaire capaciteiten en ondersteund door gelijkgestemde naties met geavanceerde industriële bases en technologieën. De JEF zou langs deze lijnen de meeste waarde toevoegen en ervoor zorgen dat ze crisis na crisis zo goed mogelijk kan bijdragen aan de toekomst van de Europese veiligheid.

17 Lord Peach of Grantham, Boyd en Arnold 'Stretching the Joint Expeditionary Force'.

18 Government Offices of Sweden, 'The JEF - Working Together as One', Visby, 13 oktober 2023. Zie: <https://www.government.se/statements/2023/10/jef-leaders-joint-statement/>.

Recente ontwikkeling: vitale onderzeese infrastructuur

Net als voor de NAVO (NATO's Maritime Centre for the Security of Critical Infrastructure) is voor de JEF de onderzeese infrastructuur een nieuwe zaak van aandacht. De sabotage van Nord Stream 1 en 2 in de Oostzee liet zien dat deze infrastructuur onder zee kwetsbaar is. De aanslag op de Nord Stream-gaspijpleidingen heeft het onderwerp dan ook internationaal hoger op de politieke agenda gezet. Onder zee liggen duizenden kilometers aan bekabeling en pijpleidingen, bijvoorbeeld voor gas, data-communicatie, stroom en olie. Onderzeese internetkabels liggen onbeschermd op de bodem van de zee. De gevolgen van een aanslag kunnen dan ook groot zijn.

De JEF heeft dan ook besloten om vitale infrastructuur op zee beter te beschermen.¹⁹ Afgesproken is dat leden hun inlichtingen- en monitoringsinformatie over maritieme dreigingen actiever met elkaar delen. Daarmee krijgen de landen een beter gemeenschappelijk beeld. Ook gaan ze hun maritieme aanwezigheid beter op elkaar afstemmen. Bovendien komt er in gezamenlijke oefeningen meer aandacht voor het beschermen van kritieke infrastructuur, zowel in als op zee. Het gaat hier vooral om de Oostzee en Noordzee.

Eind november 2023 is overeengekomen om een JEF-responsoptie te activeren. Deze optie omvat maritieme en luchtvermogens, die in de kernregio van de JEF worden ingezet als een militaire bijdrage aan de bescherming van kritieke onderzeese infrastructuur. Deze activiteit vindt plaats sinds begin december vorig jaar en zorgt voor een veiligheidsaanwezigheid die de gezamenlijke inspanningen van JEF met de NAVO in het Oostzeegebied versterkt.

Dit is de eerste keer dat een JEF-responsoptie is geactiveerd. Het is een tastbare demonstratie van de JEF als een geloofwaardige bijdrage aan de veiligheid in Noord-Europa en een krachtige boodschap van haar vermogen en inzet om de veiligheid van de kritieke onderzeese infrastructuur en de afschrikking van hybride dreigingen te versterken. Door samen te werken via de JEF bestaat de mogelijkheid gezamenlijke oplossingen te vinden voor gemeenschappelijke regionale veiligheidsuitdagingen.

Tot slot

Hoewel de NAVO vooralsnog de hoeksteen van de collectieve defensie in Europa blijft, kunnen formaties zoals de JEF de NAVO aanvullen en versterken door flexibele en inzetbare troepen aan te bieden. Dit vooral in een rol als eerste hulpverlener onder de drempel van oorlog, gericht op de specifieke regionale veiligheidsproblemen van haar leden.

De JEF is voor velen een onbekende speler. Ze is niettemin relevant in tijden waarin machtsblokken hun plek op het wereldtoneel trachten te veroveren of te behouden. Dat gebeurt (vooralsnog) niet op de klassieke conventionele manier maar vooral met hybride activiteiten in de grey zone. Deelname aan de JEF garandeert Nederland ook een militair bepalende plek in een geopolitiek snel veranderende wereld en draagt bij aan het internationale veiligheidsbeleid.

De chaotische terugtrekking uit Afghanistan, de verrassende oprichting van het pact tussen Australië, het VK en de VS (AUKUS), en de langdurige tegenvallende strijd in Oekraïne hebben de indruk versterkt dat de Verenigde Staten zich langzaam maar zeker losmaken van de Europese defensie. Niettemin verklaarden president Biden en de Franse president Macron in 2022 gezamenlijk dat de Verenigde Staten het belang erkennen van een sterkere en meer capabele Europese defensie die positief bijdraagt aan de trans-Atlantische en mondiale veiligheid en complementair is aan de NAVO.²⁰ Kortom: de Joint Expeditionary Force levert een belangrijke bijdrage aan onze veiligheid! ■

19 UK Government, 'Joint statement by Joint Expeditionary Force ministers', GOV.UK, 28 november 2023. Zie: <https://www.gov.uk/government/news/joint-statement-by-joint-expeditionary-force-ministers-november-2023>.

20 Katie Rogers, 'Biden and Macron: A Bond Built on a Birthday Wish, Ice Cream and 30 Phone Calls', *New York Times*, 1 december 2022. Zie: <https://www.nytimes.com/2022/12/01/us/politics/state-dinner-biden-macron.html>.

JEF-leden gaan hun inlichtingen- en monitoringsinformatie over maritieme dreigingen actiever met elkaar delen, om zo ook vitale infrastructuur op zee beter te kunnen beschermen

Voorlopige lessen uit de oorlog in Oekraïne

Luitenant-kolonel P.B. Soldaat MA*

Welke lessen kan men trekken uit de oorlog in Oekraïne, die bijna drie jaar geleden in alle hevigheid losbarstte? Dit artikel is gebaseerd op ervaringen van internationale en Oekraïense instructeurs die werken binnen de Europese trainingsorganisatie, STC EUMAM-UA (Special Training Command European Military Assistance Mission Ukraine).¹ Deze trainingsorganisatie leidt op Duits grondgebied duizenden Oekraïense militairen op in het gebruik van gedoneerde wapensystemen, leiderschap, schieten en het vechten met kleine en grote eenheden. Dit 'embedded', van binnenuit, verslag bundelt ervaringen uit tal van verschillende trainingen, 'lessons learned' rapportages, stafbezoeken en symposia. Het richt zich met name op de ervaringen aan de frontlijn op het land. Daarbij blijkt dat de aard van oorlog nog steeds hetzelfde is, maar dat veel karakteristieken zijn veranderd.

De vraag is of het westerse beeld van ‘manoeuvre-oorlogvoering’, met daarbij aanvallen zoals door bijvoorbeeld Guderian, Patton en Schwarzkopf werden uitgevoerd, bijstelling verdient. Het is in Oekraïne nagenoeg onmogelijk geworden om ze uit te voeren. Het terrein is vaak zeer drassig, er zijn door beide partijen miljoenen mijnen gelegd en elke beweging wordt waargenomen en aangegeven. Daardoor is bewegen zeer gevaarlijk geworden en het front is vervolgens tot stilstand gekomen. Beide partijen graven zich in en proberen de tegenpartij weg te slijten. Het is een ‘stellinggenoorlog’ geworden.² Dit leidt tot nieuwe verschijnselen op het gevechtveld en dus ook tot een andere trainingsbehoefte om eenheden voor te bereiden. Dit raakt direct de trainingsorganisatie van EUMAM, maar ook de EU- en NAVO-landen. Want ook die kunnen in gevecht

komen met het Russische leger. En dat leger leert snel van het huidige conflict en past zich aan. Bovendien heeft er zich een grote woede opgebouwd jegens de NAVO. De vraag is of wij ook voldoende snel van dit grote en betekenisvolle conflict leren. Dit stuk wil een aanzet geven. De observaties en lessen in dit artikel zijn ingedeeld in de functionaliteiten binnen een staf. Daarbij beginnen we altijd met personeel.

* Lkol P. Soldaat is werkzaam geweest als hoofd bureau Lessons Learned van het Special Training Command, EUMAM-UA waarbij hij dit artikel heeft afgestemd met tal van specialisten. Een langere versie van dit artikel is beschikbaar via de redactie van de Militaire Spectator.

- 1 Meer details over STC EUMAM-UA zijn te vinden in het artikel van Ikol Albert de Jonge in het blad *Infanterie* van maart 2024.
- 2 Oude Duitse doctrine spreekt overigens over ‘Bewegungskrieg’ en ‘Stellungskrieg’, wat veel beter de verschijnselen op het gevechtveld tot uitdrukking brengt. Attritie kan het gevolg zijn van beide varianten.

Vernietigde Russische tanks in de Donetsk-regio. Welke lessen kan Nederland leren van de oorlog in Oekraïne?

Personeel

De aantallen militairen die door Oekraïne op trainingen worden gestuurd nemen af. Dit komt door de grote schaarste aan potentiële militairen en de noodzaak om linies aan het front gevuld en aaneengesloten te houden.³ Tegelijkertijd neemt de gemiddelde leeftijd toe, zeker nu er ook meer reservisten en oudere vrijwilligers worden opgeroepen. De fysieke inzetbaarheid van oudere mannen is beperkt; tijdelijke medische uitval komt geregeld voor, van onderkoeling tot aan hartaanvallen. Daarbij neemt de noodzakelijke kwaliteit af. Het is bijvoorbeeld niet ongebruikelijk dat in nieuw geformeerde staven een kruidenier de S-4 wordt en iemand met een IT-bedrijfje de S-6. Het is dus voor te stellen dat het aanvangsniveau soms zeer laag is, waarbij de eerste dagen, naast algemene militaire vaardigheden, vooral algemene principes zoals NAVO-symbologie moeten worden uitgelegd en waarbij inzicht in de werking van ‘combined arms’-optreden nog veel te ambitieus en gecompliceerd is.

De militairen die al sinds 2014 door vooral de Amerikanen goed opgeleid zijn, waren vertrouwd met begrippen als ‘mission command’ en een NAVO APP-28-achtige planningsystematiek. Deze goed opgeleide officieren zijn echter aan het front langzamerhand weggesleten en hun vervangers zijn vaak reservisten die nog in de oude Sovjet-stijl zijn opgeleid. En hoewel jongeren er al veel gemakkelijker mee omgaan en de Oekraïense overheid formeel mission command en APP-28 aanhangt, zit dit niet in de cultuur van een oudere Oekraïner (en zeker niet in die van een Rus). Veel EUMAM-instructeurs uit voormalige Warschaupact-landen (h)erkennen dit want ze hebben zelf ook een langdurig (cultureel) omschakeltraject moeten doorlopen. Het is nuttig om deze cultuur te beschrijven, want bij trainingen loopt men er tegen aan.

In de ‘Sovjet-cultuur’ is er een merkbare terughoudendheid, soms grenzend aan onwil, om taken te delegeren. De commandant wil overal zichtbaar bij betrokken zijn en alles zelf doen, hij is immers de baas en dat moet je dan laten zien ook. Het ‘baas-zijn’ biedt formele en informele voordeeltjes, maar dan moet je het wel waarmaken. Het delegeren van bijvoorbeeld logistieke taken wordt gezien als verlies aan status of macht of als ‘luiheid’. Dat een commandant hierdoor overbelast raakt wordt op de koop toegenomen. Maar veel commandanten raken helemaal niet overbelast, want veel slecht nieuws wordt ‘opgeleukt’ of gewoon niet naar boven doorgegeven om te voorkomen dat de commandant zich er mee gaat bemoeien. Dat belangrijke zaken hierdoor blijven liggen, wordt vooral bepaald door hoe belangrijk je, vaak achteraf, iets vindt. Wanneer bijvoorbeeld de vuursteun niet op uur U afgegeven kan worden, wordt dat door de artillerie-officier niet tijdig doorgegeven, want vooraf is dat beschamend omdat dan zichtbaar wordt dat je iets niet hebt geregeld. Wanneer de vuursteun vervolgens ruim te laat alsnog wordt afgegeven laat je tenminste zien dat je je best hebt gedaan en dat jou niets kwalijk kan worden genomen. Dat daardoor eigen troepen worden getroffen is dit hun schuld want volgens plan hadden ze daar nog helemaal niet mogen zijn. Dat daardoor het eindresultaat mislukt is ook minder erg, want de commandant kan gewoon de criteria voor succes en mislukking herdefiniëren. ‘Waarheid’ is vooral wat de machtigste zegt dat die is. Ondergeschikten worden daardoor enigszins afwachtend, want ‘straf’ kan uit onverwachte hoek en om onverwachte redenen komen.

Een bataljons- of brigadecommandant stuurt zijn staf direct en persoonlijk aan. Vaak heeft dit te maken met het feit dat de bataljonscommandanten veel ervaring hebben en door de rangen heen omhoog zijn bevorderd, terwijl hun staf nog deels onervaren is. Maar het is ook een manier om te laten zien dat ze de baas zijn. Het leidt tot enigszins dogmatische plannen en afgedwongen handelen; waardoor als er op laag niveau een pelotonscommandant wordt geconfronteerd met iets onverwachts er dan vaak een vorm van verstarring optreedt en er eerst gevraagd wordt om nieuwe orders.

3 Door de gevechten aan het front en de verliezen die daar geleden worden moeten steeds nieuwe soldaten geworven en gerekruteerd worden. Het aantal jongere soldaten neemt af en het aantal oudere (40+) neemt geleidelijk toe. Het is te overwegen om jongeren die naar het Westen gevlucht of gedeserteerd zijn, terug te sturen omdat voor hen in Oekraïne de dienstplicht geldt.

Bij trainingen ligt het wijzen op fouten gevoelig. De Duitsers hebben er een mooi woord voor uitgevonden: 'Beratungsrezistenz'. Coaching is daarom een kunstvorm. Om deze reden zijn trainingen voor een bataljonsstaf met hun brigade als hoger niveau (HICON) en hun compagnieën als lager niveau (LOCON) nauwelijks mogelijk. Men ziet dan te veel de onderlinge fouten en daarmee wordt het broze onderlinge vertrouwen ondergraven. Het wijzen naar elkaars fouten is naast een scoreboekje vooral ook zelfbescherming. Daardoor ligt falen in de tactische simulatortraining altijd aan de simulator en nooit aan het per definitie briljante plan. In deze cultuur is het moeilijk om kansen te grijpen, initiatief te tonen en snel op te treden. Daarmee ontbreken belangrijke voorwaarden om manoeuvre-oorlogvoering tot een succes te maken.

De commandant is zoals gezegd allesbepalend. Soms leidt dit ook tot machtsmisbruik. Mensen die nieuw bij een eenheid geplaatst zijn of niet bij de commandant geliefd zijn lopen het risico dat zij, eerder dan anderen, voor gevaarlijke opdrachten worden aangewezen. Het uitvoeren en overleven van gevaarlijke opdrachten levert echter wel veel 'sociale credits' op. Dit is belangrijk want sociale verbroedering en eenheidsvorming spelen een grote rol. Er heerst een 'mannen onder elkaar'-gevoel. Drank speelt een rol, want die helpt om ook in zeer slechte omstandigheden de gezelligheid te bewaren en soms minder geremd eerlijk iets te zeggen.⁴

De sociale verbroedering en cohesie is een belangrijk onderdeel van de mentale component en wordt aangekweekt door langzaam de externe druk te verhogen. Hierdoor gaan de militairen steun bij elkaar zoeken en wordt een eenheid letterlijk een eenheid. Daartoe wordt elke nieuwe eenheid, die door EUMAM in basics getraind is, vrij snel naar de omgeving bij het front gestuurd en begint daar met het beoefenen van het verdedigend gevecht omdat dit het eenvoudigst te leren is. Daarna gaan ze gedurende een week naar de tweede lijn aan het front om te wennen aan de omgevingsgeluiden en het voortdurende artillerievuur en gezoem van drones. Dit is te zien als 'battlefield-

inoculation'. Want hoewel veel soldaten individueel best gemotiveerd zijn, is het wennen aan de oncomfortabele en bedreigende omstandigheden veel belangrijker om stand te houden.

Als de eenheid gewend is aan het leven achter de frontlijn gaan ze trainen voor de aanval. Hierbij krijgt elke eenheid drie mogelijke aanvallen die in hun sector voorbereid moeten worden. Afhankelijk van de situatie kan dan op zeer korte termijn één tegenaanval worden uitgevoerd omdat de plannen er liggen.

De onderofficieren zijn in deze de ruggengraat van het leger. Enkel zij houden, vaak langdurig en op geïsoleerde posities, groepen mannen bij elkaar, zorgen voor hen, instrueren hoe wapens werken en geven tips om gezond en in leven te blijven. Bovendien handhaven zij de sociale cohesie, discipline en gehoorzaamheid aan officieren. Officieren worden hierbij vooral beoordeeld op de mate waarin zij hun vak verstaan en de bewezen uitvoerbaarheid van hun tactische plannen.

Generiek bezien neemt de motivatie echter geleidelijk af omdat het zicht op een snelle overwinning is verminderd. De verliezen nemen toe en personele aanvullingen laten op zich wachten. Compagnieën zijn soms binnen een dag gereduceerd tot 15 man! Verder heeft de vervanging van generaal Zaloezjny ook geen goed gedaan. Hij werd opgevolgd door 'generaal 200', een cynische bijnaam die de nieuwe bevelhebber Syrsky heeft gekregen door zijn meedogenloze reputatie.⁵

Toch zijn de Oekraïners (vooral de jongere) wel veel flexibeler en inventiever dan de Russen. Er worden veel nieuwe toepassingen van bestaande wapens bedacht en ook nieuwe wapens, waarbij software-ontwikkeling en artificial intelligence grote stappen maken. Soldaten die iets slims verzinnen aan de frontlijn mogen naar achteren

4 Maar zeker bij de Russen leidt het op afgelegen posten soms ook tot collectieve dronkenschap en verloedering.

5 Het Russische leger gebruikt sinds de Afghanistan-oorlog de term 'lading 200' voor de afvoer van gesneuvelden.

FOTO EUMAM STC

Oekraïense militairen in opleiding bij de EU trainingsmissie EUMAM STC

en in een groter verband hun ideeën verder uitwerken. Hierdoor innoveert Oekraïne snel.

Bovenstaande laat zien hoe lastig het is om de mindset en de cultuur te creëren die hoort bij manoeuvre-oorlogvoering. En ook hoe belangrijk het is om een cultuur te creëren waarbij men gezamenlijk kan omgaan met tegenslagen en slechte omstandigheden. Op personeelsgebied zijn er een aantal mogelijke lessen voor Nederland. Zorg ten eerste voor een realistisch en soms bedreigend en oncomfortabel opwerkings-traject. Ten tweede, zorg voor mentale hardheid en dat basisvaardigheden een spierreflex zijn. Zorg ten slotte voor een goed voorbereide opleidingsorganisatie in oorlogstijd met een adequaat personeels-aanvullingssysteem.

Inlichtingen

Het inwinnen van inlichtingen door verkenningen met voertuigen is zelfmoord. Verkenningen vinden plaats met drones, of door kleine groepen (drie man) gehuld in dikke thermische jassen met capuchon tegen warmtebeeldcamera's. Met name aan Russische zijde vinden daarnaast gevechtsverkenningen plaats, met als doel vuur te trekken en daarmee de vijandelijke posities te onderkennen (vaak weer met drones). Daarbij

maken de Russen vaak gebruik van misleiding, bijvoorbeeld door met een gemechaniseerde compagnie geluid te maken en de aandacht te trekken, terwijl de eigenlijke gevechtsverkenning met een uitgestegen peloton vanuit een andere richting wordt uitgevoerd. En omdat verkenningen bij daglicht sneller onderkend worden is er een graduele stijging van verkenningen en ook aanvallen (zo'n 30 procent) bij nacht. Nachtzichtapparatuur is daarom essentieel.

Verder maken de Russen veel gebruik van een bizar soort gevechtsverkenningen. 'Opofferbare' (Storm-Z) soldaten moeten een soort zelfmoordaanval uitvoeren langs een opgedragen route, waarbij de reguliere legereenheden toekijken om de terugvurende Oekraïense posities te onderkennen. Daarna volgt vaak een aanval gericht op deze onderkende Oekraïense posities die dan door het vuuroverwicht (steeds vaker door de inzet van glijbommen) losgelaten moet worden. Soms zijn er in een sector wel 30 van dit soort aanvallen per dag. Alleen door indirect vuur en FPV (First Person View)-drones, waarvan de oorsprong niet onderkend kan worden, in te zetten kunnen de Oekraïense verdedigers een afgedwongen gradueel terugvallen voorkomen.

Bij veel verkenningspatrouilles is kaartlezen een probleem, vooral 's nachts. De huidige generatie is daar niet mee opgegroeid. Enkel door gebruik van tablets met het Oekraïense C2-systeem kunnen jonge Oekraïners locaties en coördinaten bepalen. Zonder tablets verdwalen patrouilles (tijdens trainingen) in het bos en kunnen staven geen relatie leggen tussen de kaart en het reliëf in het terrein.

Door de drones heeft een bataljonscommandant soms meer inzicht in het terrein en de posities van de vijand dan een oprukkend peloton zelf. Het komt daarom nogal eens voor dat een peloton per radio direct door de bataljonscommandant naar het opgedragen doel geleid wordt, wat op zich past bij de oude Sovjet-cultuur.

Naast verkenningen zijn vooral de smartphones van Russische soldaten een grote bron van inlichtingen. Niet alleen kunnen deze worden

opgespoord, maar wanneer Russen krijgsgevangen worden genomen moeten zij hun smartphone openen en wordt de inhoud, zoals voorgaande locaties, geanalyseerd. Het afvoeren van de smartphones moet overigens wel strikt gescheiden worden van de normale logistieke- en commandoketen omdat andersom de Russen ze ook kunnen volgen.

Mogelijke lessen voor Nederland zijn: thermische jassen aanschaffen en trainen in infiltratie-technieken voor verkenningen te voet, soldaten leren kaartlezen en leven zonder smartphone, en een grotere nadruk op het kunnen voeren van gevechten bij nacht.

Operaties

Deze oorlog laat veel nieuwe middelen zien, maar ook nieuwe toepassingen van oudere en bestaande. Deze zijn vaak enkel bruikbaar op tactisch niveau. En hoewel dat tot gunstigere verliescijfers leidt, leidt het niet direct tot een overwinning. In die zin zijn er geen ‘Wunderwaffe’.⁶ Voorbeelden van veranderingen op tactisch niveau zijn vooral de tactische drones, het verminderde gebruik van grote voertuigen en de diepe verdedigingslijnen met mijnen en valstrikken.

Drones

Sinds het begin van de oorlog hebben veel civiele vrijwilligers, die drones al als hobby hadden, zich aangemeld bij het leger. Zij vormen daar droneteams en er zijn, afhankelijk van de frontsector, tot zo’n 40 droneteams per brigade in actie, waarbij er doorgaans zo’n 50 drones tegelijkertijd in de lucht zijn. Met droneteams kunnen operationele zwaartepunten worden gelegd. De droneoperators zijn inmiddels al als een volwaardig krijgsmachtdeel aangemerkt. Het succes van drones is enorm en er zijn vele soorten drones beschikbaar gekomen. Het belang van drones is ook op het strategische niveau onderkend en heeft geleid tot de bouw van fabrieken die tienduizenden drones per jaar kunnen produceren. Deze drones worden tot op het laagste niveau uitgedeeld, waardoor ze snel beschikbaar zijn. Drones die op pelotonsniveau

gelanceerd worden zijn al binnen 3 minuten in de lucht, terwijl het op brigade-niveau vaak 20 minuten duurt voor ze ter plaatse zijn. Zelfs infanteriegroepen hebben eigen drones en gebruiken deze om loopgraven te zuiveren, of ze lopen bij een aanval ongeveer 300 meter achter een drone aan. Het gevechtveld is verdeeld in sectoren en elke sector wordt bewaakt door observatiedrones. Vuursteen of bewapende drones (FPV’s) grijpen onderkende doelen aan. De volgende stap is, analoog aan de ontwikkeling van het luchtwapen in de Eerste Wereldoorlog, vermoedelijk het ontwikkelen van ‘anti-drone-drones’ (jagers).

De aansturing en regie over deze grote aantallen drones wordt geregeld door een ‘droneofficier’ op brigadeniveau. Deconflictie voor frequentiegebruik en jamming wordt onderling geregeld met een EW-officier die naast de droneofficier zit. Het onderscheid tussen eigen en vijandelijke drones is niet te maken. Door het instellen van ‘mini-air-space-management’ worden corridors bekend gesteld waar eigen drones vliegen. Drones op andere plekken zijn dus vijandelijk. Ook het gebruik van tijdsloten is een oplossing: ‘Zet alles van dan tot dan aan de grond, wat dan nog vliegt moet vijand zijn’. Desondanks wordt ingeschat dat een kwart van de drones door eigen troepen wordt neergeschoten.

Door drones is wat wij het ‘diepe gevecht’ noemen nu eigenlijk het belangrijkste gevecht geworden binnen de brigade. De brigadecommandant bemoeit zich, samen met de vuursteun-, EW-, droneofficier en de S2 persoonlijk met het uitschakelen van doelen tot zo’n 20 kilometer in de diepte. Hij heeft ook een persoonlijke drone (en de bataljonscommandanten vaak ook) waarmee hij naar voor hem interessante gebieden toe kan vliegen.

De genieofficier kan op basis van droneverkenningen hindernisadviezen geven. Daarbij kan

6 Enkel op het operationele niveau kan echt succes bereikt worden, zoals bijvoorbeeld het geval was bij de tegenaanval rond Charkov of Cherson in 2023. Het enige nieuwe technische wapen dat zelfs tot een strategische verandering heeft geleid is de ‘seaborne drone’ die de hele Russische vloot in de Zwarte Zee in een hoek heeft gedrongen.

extra Fascam (mijnen) worden verschoten om gemaakte doorgangen opnieuw af te sluiten, maar er zijn ook drones die mijnen leggen achter de Russische linies op hun logistieke opvoerwegen. Ook zijn er bommenwerperdrones die grote AT-mijnen op beschermde doelen laten vallen. Tevens zijn er 'relayer-drones' die het verbindingsbereik vergroten van bommenwerpers of FPV-drones zodat zij veel verder kunnen optreden. Verder kunnen drones met warmtebeeld in de avond de door de zon opgewarmde mijnen zien, waarna 's nachts 'sapper-teams' van twee man met thermische jassen gericht de mijnen onschadelijk kunnen maken.

Net als met elk ander wapensysteem ontstaat ook hier een symmetrisch gevecht, waarbij droneteams op elkaar jagen. Zenders worden uitgepeild, landingsplaatsen geobserveerd en onderkende locaties uitgeschakeld, waarbij FPV-drones soms door een openstaand raam naar binnen kunnen vliegen. De grootste dreiging voor de Oekraïners zijn op dit moment FPV-drones, Lancet-3 drones en glijbommen. Luchtverdediging kan de laatste twee onderkennen en uitgeschakelen, mits de geleverde Gepards aanwezig zijn. Om prioriteitsredenen zijn ze dat vaak niet.

Door het dronegevaar hebben veel Russische en Oekraïense voertuigen inmiddels jammers. Het bereik hiervan is echter onvoldoende, waardoor de Oekraïners nog steeds voertuigen kunnen uitschakelen door de laatste 100 meter 'blind' te vliegen. De nieuwste drones hebben zelfs doelherkenning met behulp van AI, of dunne *fiber optic cables* die niet gejamd kunnen worden. De Russen gebruiken veel kooiconstructies op hun voertuigen om aanvallen van boven af te weren, maar dit helpt onvoldoende. Voertuigen blijven kwetsbaar, met verminderde inzet van grote voertuigen tot gevolg.

Verminderde inzet van grote voertuigen

Door de grote dreiging van drones (eventueel in combinatie met artillerievuur) worden grote wapensystemen nauwelijks gebruikt. Zodra die gezien worden, stuurt de tegenstander er (FPV-) drones op af. Ook langeafstand-antitankkrakketten

vormen een groot gevaar en kunnen onverwacht opduiken tussen openingen in boomschermen. Hierdoor kunnen tanks nauwelijks regulier worden ingezet en zeker een verzameling van tanks of andere voertuigen trekt een groot aantal drones aan. Want droneteams zijn sneller te verplaatsen dan een concentratie tanks.

De Oekraïners zijn zuinig op hun tanks. Ze worden daardoor vaak individueel ingezet of op grote afstand ingegraven en gebruikt voor indirect vuur, waarbij drones de doelgeleiding verzorgen. De bemanning zit daarbij vaak niet in de tank, maar op 500 meter ernaast en klimt alleen in de tank voor een vuuropdracht.

Door de grote hoeveelheden drones en ook andere (camera-)sensors is er een soort 'niemandslaan' ontstaan dat heel diep (5-10 kilometer) is geworden en waarin elk bewegend doel wordt gezien en aangevallen. Wanneer hierbij artillerie wordt gebruikt, wordt die opgespoord met artillerie-opsporingsradars of wederom met drones. Hierdoor vinden ook veel artillerieduels plaats. Getrokken artillerie is niet gepantserd en wordt snel uitgeschakeld. De PzH2000 heeft door zijn bepantsering een hogere overlevingskans. Maar ook gemechaniseerde artillerie is kwetsbaar, met Russische Lancet-drones als grootste dreiging. Russische drones houden dan een mogelijke AMA (Artillery Manoeuvre Area) in de gaten, waardoor 'shoot and scoot' niet werkt, want beweging valt op. Wat wel werkt is een vaste ingegraven opstelling die is overspannen met netten, kippengaas en/of een kooiconstructie op het dak en waarbij de sporen op de grond grondig zijn uitgewist. Artilleriestukken staan ook niet meer bij elkaar, maar soms wel een kilometer uit elkaar. Dit betekent dat de doelberekeningen gecompliceerder worden en gelijktijdig batterijvuur niet vaak wordt uitgevoerd. Wanneer EW beschikbaar is worden ook artillerie-opsporingsradars snel uitgepeild en uitgeschakeld.

Samengesteld opgetreden (het optreden van uitgestegen infanterie met het eigen voertuig en het daarop aanwezige boordwapen) vindt nauwelijks meer plaats. Het is simpelweg te gevaarlijk voor grote voertuigen. Marders dienen

bijvoorbeeld enkel als ‘battlefield-taxi’. Met een ‘Sturmfahrt’ worden infanteristen naar een vijandelijke loopgraaf gebracht, waarna de Marder terugkeert en zo mogelijk een volgende groep infanterie brengt. Marders worden überhaupt niet in de frontlijn ingezet. Een gemechaniseerde compagnie in de verdediging gebruikt de infanterie om de loopgraven in de voorste lijn te bezetten. Op zo’n 3 kilometer achter de FLOT (Forward Line of Own Troops) staan 3 Marders in ingegraven opstellingen. 1 kilometer daarachter staat 1 Marder als pelotonsreserve. De overige Marders van de compagnie bevinden zich op zo’n 15 kilometer achter de FLOT.

Vanuit posities in de diepte wordt er veel indirect geschoten door middel van ‘plunging-fire’, waarbij met 25mm en 40mm indirect en geleid door drones op Russische stellingen wordt geschoten; het ‘regent’ daar dan granaten⁷.

De verwachte doorbraak bij Robotyne is in 2023 niet zozeer mislukt doordat de mijnenvelden veel dieper waren dan gedacht, maar ook door gebrekkige synchronisatie van vuursteen en grondoptreden. Dat lag deels aan het feit dat de Leopards, Bradleys en doorbraaktanks in veel te korte tijd op verschillende plekken individueel waren opgeleid en nauwelijks samen hadden geoefend. Maar vooral waren het de Russische KAMOV AT-helikopters die al gewaarschuwd waren door de lange opmarstijd vanuit de TAA’s en die achter boomschermen op 8 kilometer afstand hingen, buiten bereik van Gepards en NASAMS, waarna ze vanaf de flanken op de colonne schoten. Ook hier bleek dat het gevecht van verbonden wapens ofwel ‘combined arms’ moeilijk is uit te voeren.

Het Russische antwoord op het ‘concentratie’-probleem is dat er veel meer verspreid en kleinschaliger wordt aangevallen op dit transparante en dodelijke gevechtveld. Ze verplaatsen veel in kleinere voertuigen, bijvoorbeeld in golfkarren, en vallen aan met quads en motorfietsen. Optreden gebeurt versnipperd, waarbij een compagnie van 90 man wordt opgedeeld in 30 groepjes van 3 die elk eigenlijk te klein zijn om door drones te worden onderkend of aan-

gevallen. Met tientallen opeenvolgende aanvalsgolfjes worden steeds kleine bruggenhoofdjes geslagen. Terugvurende Oekraïners worden gezien en uitgeschakeld. Uiteindelijk bereikt een klein aantal mannen wel de volgende bosrand. Deze tactiek zou onder traditionele omstandigheden natuurlijk volstrekt kansloos zijn, maar blijkt in de evolutie van oorlogvoering succesvol.

Diepe verdedigingslijnes

Door de onmogelijkheid voertuigen te concentreren is het gevechtveld behoorlijk veranderd. De militaire principes van verrassing en concentratie van middelen worden ondergraven. Het begint nu echt te lijken op het gevechtveld van de Eerste Wereldoorlog. Veel tactieken zullen ook hetzelfde zijn. Een verschil is dat, doordat er geen landbouw meer plaatsvindt, veel opstellingen en loopgraven overwoekerd zijn. Ze zijn niet meer zichtbaar vanaf de grond, en mijnenvelden zijn zelfs vanuit de lucht niet meer te onderkennen.

De Russische verdedigingslijnes zijn zeer uitgebreid en diep. De reguliere fronteenheid bouwt en bemant zelf de eerste ‘beveiligingslinie’ die tot zo’n 15 kilometer diep kan zijn. Dan volgt een tweede lijn van ongeveer 10 kilometer diep, gebouwd door de eigen genie-eenheden, waar de verdediging gevoerd wordt. Civiele aannemers bouwen de derde ‘stoplinie’, ook van 10 kilometer diep. Bij een dreigende doorbraak vult het hogere niveau de tweede en derde lijn met extra toegevoerde eenheden en niet met teruggevallen eigen eenheden. Diepe mijnenvelden, prikkeldraad en drakentanden gaan aan elke lijn vooraf, en deze liggen onder observatie en vuur, vaak vanuit flankerende posities.

De loopgraven zelf zijn vaak geboobytrapt, onder andere met bewegingsmelders. Dummy-loopgraven zijn er ook, vaak grootschalig gevalstrikt, en deze zijn bedoeld om aandacht te trekken. Daarnaast is de Russische artillerie ingeschoten

⁷ Dit is op zich niet nieuw: plunging-fire werd in de Eerste Wereldoorlog al toegepast door zogenaamde ‘machinegun-battalions’, waarbij met stijlbaan-vuur in de loopgraven kon worden geschoten en hele kaartvierkanten ontoegankelijk konden worden gemaakt.

op de loopgraven zodat wanneer de Russen los laten de Oekraïners direct onder artillerievuur komen en niet de achtervolging kunnen inzetten.

Doordat het front tot stilstand is gekomen en de Russen overal diepe mijnenvelden hebben gelegd, ligt er weer meer nadruk op het doorbreken van mijnenvelden en hindernissen. Het gebruik van doorbraaktanks is vaak niet mogelijk vanwege de dronedreiging. Daarom moeten met name 's nachts mannen naar voren kruipen om mijnen te ruimen. Hiervoor zijn speciaal opgeleide infanteristen nodig die genie- en EOD-werk kunnen doen. Deze 'Sturm-pioniere'/'Assault Sappers' worden speciaal opgeleid en weten wat voor gevaarlijk werk ze te wachten staat. De verliezen zijn groot. Om ze een kans te geven moet hun inzet plaatsvinden onder dekking van grotere eenheden.

Ook het zuiveren van loopgraven gebeurt in steeds kleinere aantallen. Op dit moment is een infanteriegroep opgedeeld in 4x2 man (pairs), waarbij een paar (een korporaal en een soldaat) door een hoek in een loopgraaf gescheiden worden van het volgende paar (two corners distance). Soms wordt er een half uur gevochten om 1 hoek! De pelotonscommandant is te belangrijk om risico te lopen. Hij zit vaak 3 kilometer naar achteren en leidt het gevecht met drones. Zijn dronefeed is, door de motorola-radio, niet beschikbaar voor de groepscommandant en die heeft daarom soms zijn eigen kleine drone die een paar hoeken vooruit vliegt. In de groep is vaak een shotgun opgenomen als laatste verdediging tegen vijandelijke drones.

Voor het zuiveren van loopgraven maken de Russen incidenteel gebruik van fosfor/thermië granaten die elke bovendeckering wegbrandt, maar ook van traangas dat verborgen wordt in een normaal rookgordijn. Oekraïense soldaten kunnen hierdoor in paniek raken en hun stellingen verlaten, zeker als ze geen gasmasker hebben.

Mogelijke lessen voor Nederland zijn dat er mede door de trage verwervingsprocedures veel materiaal is ingestroomd met technische

Loopgraaf, deels ondergronds, op het trainingsterrein in Duitsland

specificaties gebaseerd op stabilisatieoperaties. In de toekomst moet veel meer worden gelet op tactische bruikbaarheid in het gevecht. Het gebruik van grote voertuigen zoals de Manticore en de Scania moet daarom nader worden bezien. Want voertuigen moeten te camoufleren zijn en ze moeten op smalle zompige bospaadjes onder bomen kunnen rijden, zonder diepe sporen te maken. Daarbij moet minimaal 1 voertuig per (tank-) peloton mijnenrollers hebben.

Willen we weer kunnen manoeuvreren dan moet er veel meer getraind worden in het combined-arms optreden. De Oekraïners ervaren hoe moeilijk dat is in de planning en uitvoering. Ook moeten we overwegen op brigadeniveau een nieuw te formeren dronebataljon op te stellen dat, door een screen van drones 5 kilometer rondom en 30 kilometer vooruit, de vijand al in de diepte kan aangrijpen. Verder moeten we nadenken over voldoende EW en snel reagerende close- en mediumrange luchtverdediging, en counter-dronewapens. Daarnaast moeten we meer trainen op een stellingenoorlog met het maken en ook doorbreken van diepe hindernisgordels die bewaakt worden door bunkeropstellingen en sensoren. Op brigadeniveau geldt dat de suppressie van vijandelijke vuursteun op alle mogelijke manieren bereikt moet worden, voordat een aanval op wat grotere schaal kans op succes heeft. Op het laagste, individuele niveau, zou de schietopleiding kunnen worden aangevuld met kleiduivenschieten met shotguns als 'last defence' tegen drones en een training in het toepassen van 'plunging-fire'.

Logistiek

Ook op logistiek gebied zijn er veel ontwikkelingen. De Oekraïense soldaten aan het front moeten natuurlijk bevoorrad worden. De logistieke opvoer vindt plaats door vaak civiele ondernemers met vrachtauto's die op zo'n 60 kilometer achter het front kleine overslagplaatsen inrichten. Daarvandaan rijden kleine terreinvaardige auto's zo gedekt mogelijk naar voren, vaak 's nachts. Soms worden er slechts vier artilleriegranaten in een personenauto geladen en naar voren gebracht. Soldaten die naar voren gaan krijgen in de hand voorraden mee. Frontlocaties die al onder direct Russisch vuur liggen en niet meer te bereiken zijn worden nu soms met nieuw ontwikkelde kleine vliegende of rijdende transportdrones bevoorrad. Fronteenheden krijgen enige dagen aan voorraad mee om ze logistiek zo onafhankelijk mogelijk te maken en het aantal herbevoorradingslagen te beperken. Omdat het front statisch is, is dat ook gemakkelijker uit te voeren. Maar het munitieverbruik en dan met name door artillerie is veel hoger dan vooraf verwacht. Hierdoor slijten de kanonnen snel en is er een ook een grote behoefte aan reservelopen (vooral 152mm).

De geneeskundige afvoer gebeurt ook met behulp van kleinere auto's. Hierbij ligt in de frontlijn na een eerste triage de prioriteit op diegenen die nog overlevingskansen hebben om de soms zeer oncomfortabele tocht terug naar achteren te kunnen doorstaan. De standaardbehandeling aan het front is het gebruik van tourniquets en vaak ook amputatie. Ook wordt gebruik gemaakt van het bij soldaten ter plekke bloed aftappen en voor transfusie beschikbaar stellen aan gewonde kameraden (Warmblutspende). Het indelen van buddy-paren op basis van bloedgroep is daarom aan te bevelen. De verzorging van gewonden moet gedekt plaatsvinden. Gewonden worden door de Russen in de gaten gehouden in de hoop dat er bij het helpen meer slachtoffers gemaakt kunnen worden. Daarom moeten gewondennesten en hospitalen gecamoufleerd worden. Een rood kruis biedt geen bescherming. Sterker; het trekt vuur, waarbij hospitalen tot op 50 kilometer diepte worden aangevallen.

Het onderhoud aan voertuigen geschiedt vooraan op locatie, omdat beschadigde grote voertuigen niet onopvallend naar achteren kunnen worden gebracht naar herstelwerkplaatsen. De nadruk ligt dan ook op 'battle-damage repair', dat vaak door de bemanning zelf wordt uitgevoerd. Daar wordt het voertuig soms niet beter van. Er is dan ook behoefte aan een verbeterde onderhoudsopleiding voor voertuigbemanningen of – andersom – materieel dat simpel te repareren is.

De Oekraïners kampen met een te grote verscheidenheid van NAVO materieel. Los van de vele materieeltypes, blijkt ook dat de NAVO-standaardisatie niet altijd goed is toegepast. Er zijn meerdere versies van 155mm granaten met bijbehorende schootstafels waardoor ze niet met elk type geschut kunnen worden afgevuurd. Hetzelfde geldt voor 7.62mm of andere munitie. Dit zijn logistieke nachtmerries. Het goede nieuws is dat het Oekraïense materieel (vooral artillerie) geleidelijk steeds moderner wordt en het Russische materieel juist steeds ouder, omdat ze nooit iets hebben afgestoten en oude opslagplaatsen leegruimen en naar het front sturen.

Elektriciteit is er aan het front vaak niet. Verwarming en verlichting in ondergrondse 'dug-outs' vindt plaats door zogenaamde 'Hindenburg-Lichtern', die licht en warmte geven (met weinig koolmonoxide). Deze dikke kaarsen zijn al ontwikkeld in de Eerste Wereldoorlog en worden massaal door de Oekraïense bevolking gemaakt en opgestuurd naar het front. Verder naar achteren, in kleine bunkers en kelders, verzorgen kleine aggregaten stroom, waarbij de hete uitlaatgassen wel gecamoufleerd moeten worden tegen Russische warmtebeeld-drones.

Hygiëne en preventieve geneeskunst is erg belangrijk. Het gaat daarbij niet om het dagelijks wisselen van sokken (dat overigens ook) maar vooral om het vangen van ratten en bestrijden van vlooiënplagen.

De logistiek blijkt eigenlijk alleen uitvoerbaar omdat het front stilstaat. Lessen voor Nederland

zouden kunnen zijn dat er gebruik moet worden gemaakt van ‘simpele’ technologie en redelijke onderhoud-skills van voertuigbemanningen op hun eigen voertuig. Combat Life Savers moeten nog bedreven worden in het in leven houden van gewonden onder tactische omstandigheden. En er moet een zeer gedecentraliseerd en verdekt logistiek systeem worden bedacht. Gecentraliseerde systemen zijn wellicht goedkoper en efficiënter, maar ze zijn ook veel kwetsbaarder en vaak niet redundant of effectief op langere termijn. Na weken van gevecht vallen er essentiële elementen uit. Deze uitval moet worden opgevangen door reserve- of backup-systemen of door snelle reparatie. Eenvoud, decentralisatie, effectiviteit en redundantie zijn de nieuwe steekwoorden.

Planning

Oekraïne wil voor zijn planningssystematiek de NAVO APP-28 volgen. Dit geeft structuur aan het gezamenlijk plannen met stafofficieren. Maar het schuurt ook enigszins met de centrale rol die commandanten spelen, met name als er tijdsgebrek is. Flexibiliteit blijft daarom belangrijk en de stappen in de APP-28 zijn geen dogma. Het simpele Duitse FNAKI (Feind, Nachbarn, Absicht, Kampfauftrage, Ich befinde mich bei) blijkt in praktijk goed te werken, met name bij korte bevelen over de radio.

De tactische tekens die gebruikt worden zijn een mix tussen NAVO- en oude Sovjetsymbolen. Soms werken Sovjetsymbolen (bijvoorbeeld voor het aangeven van loopgraaflijnes) net iets handiger. Daarbij wordt op de kaart al aangegeven waar de posities zijn en wordt er niet met vakken (Area's of Responsibility) en vakgrenzen gewerkt. Dit heeft als ongewenst effect dat enige vrijheid van handelen op de kaart al direct onmogelijk wordt gemaakt.

Ook blijkt dat het gevecht van verbonden wapens, met alle soorten wapensystemen en soorten operaties, door een bataljons- of brigadestaf door relatieve onervarenheid moeilijk te plannen is, en tijdens de uitvoering moeilijk te overzien. Vaak hebben ze het nog

nooit in het echt gezien en kennen ze de eigenschappen van de verschillende wapensystemen niet. Samenhang en synchronisatie laten te wensen over. Helaas valt dit samen met de noodzaak om met kleinere, minder opvallende, en dus minder krachtige eenheden te werken waardoor dit een geaccepteerde manier is geworden om met de coördinatieproblemen om te gaan. In die zin zou ook het verschijnsel ‘stellingenoorlog’ een oplossing kunnen zijn omdat het gemakkelijker te coördineren is. Door het coördinatieprobleem wordt er ook geen reguliere airspace control gedaan. Dat is allemaal veel te moeilijk en duurt te lang. De kans dat een eigen drone of helikopter door een eigen artilleriegranaat wordt geraakt is miniem en is dan maar gewoon pech.

De Russische wijze van plannen is volledig anders dan die van de NAVO. Bijna alles wordt centraal op hoog niveau tot in detail gepland. Wellicht is dat te begrijpen vanuit een cultuur waarin de (communistische) staat voor alles zorgt. Wellicht ook vanuit de oude Russische opvatting dat enkel hogere staven (legerkorps en hoger) operationele kunst mochten toepassen en alles daaronder (vanwege het veronderstelde lagere opleidingsniveau) alleen hoefden uit te voeren. De Russische planning is dan ook te vergelijken met een klok. Alles gaat planmatig met sjablonen, faselijnen, opgedragen tijden en schema's. Bij het maken van het plan wordt veel gebruik gemaakt van stafgegevens en zo mogelijk ook van simulaties. Onderschat hierbij overigens niet het tactische inzicht, de doctrine en de misleidingstrucs die worden ingebakken. Het detailrijke plan wordt vervolgens doorgegeven en de ondercommandanten hoeven er niet meer al te veel over na te denken. Zij moeten het planmatig uitvoeren. En ze hoeven elkaar ook niet op de hoogte te houden voor de onderlinge ‘situational awareness’, iets wat overigens ook in benodigd radioverkeer scheelt. Het plan is heilig en als het niet werkt wordt het gewoon nog een keer geprobeerd met een nieuwe eenheid of meer mensen. Verliezen spelen hierbij geen rol. Juist omdat er gewerkt wordt met tijdschema's worden ontstane kansen niet gegrepen en wordt er langzaam gereageerd op nieuw ontstane dreigingen, wat in ons voordeel werkt.

FOTO PIETER SOLDAAT

Oekraïense staftraining in het synchroniseren van verschillende wapensystemen in tijd

Door de grote hoeveelheid loopgraven, veldversterkingen, mijnevelden, prikkeldraad, ruïnes en drones moeten aanvallen worden uitgevoerd met een 5:1-overwicht. En doordat het front statisch is geworden, worden andere principes belangrijk, zoals bevoorrading, vervanging, onderhoud/repatriatie, levensduur/slijtage, et cetera. Dit betekent dat je met logistiek de oorlog kunt winnen. Deels is het een ‘war of the factories’ geworden. Daardoor is attritie-oorlogvoering een strijdwijze die we beter moeten begrijpen. Lessen voor Nederland kunnen zijn dat ‘attritie-oorlogvoering’, ‘bewegingsoorlog’ en ‘stellingenoerlog’ als begrippen in de doctrine opgenomen moeten worden.

Commandovoering en communicatie

De spreiding van staven en eenheden is veel groter dan wij gewend zijn. Een compagniescommandopost bevindt zich doorgaans op 10 kilometer, een bataljonscommandopost op

40 kilometer en een brigadecommandopost (main) op zo’n 60 kilometer achter FLOT. Een brigadevak is diep, maar wel smal. Het ‘Führen von Vorne’ gaat in Oekraïne niet op: veel te gevaarlijk. De commandanten blijven doorgaans achterin en kijken mee via drones en een goed C2-systeem. Verbindingen gaan via Starlink, waarvan er zo’n 20 zijn per bataljon⁸. Binnen een compagnie en binnen staven wordt er gewerkt met motorola’s en lijnverbindingen. Boven belangrijke frontdelen laten de Oekraïners speciale drones met WiFi-routers vliegen met een voedingskabel vanaf de grond.

Iedereen werkt met de commandovoerings app ‘Kropyva’ (soms ook Delta genoemd). Kropyva is een op Android gebaseerde software-suite die veel functies kent en waar ongeveer 10.000 gebruikers gelijktijdig gebruik van maken. Iedereen heeft daarmee beschikking over tal van

8 Overigens beschikken de Russen nu ook over grote hoeveelheden illegaal gekochte of buitgemaakte Starlink terminals.

functies: dronebeelden, eigen of vijandelijke locaties, 'buienradar', 'airraid'/'early warning'-waarschuwing, het werkingsgebied van eigen EW en de eigen operatieplannen van meerdere niveaus. Ook is er een app om eigen 'MAVIC'-drones te herkennen. Met Kropyva staat de pelotonscommandant (met een klein scherm op zijn onderarm) in contact met de brigadecommandant en iedereen ertussenin. Iedereen kan doelen aanwijzen en door artillerie laten bestrijden. Kropyva communiceert via Starlink met andere eenheden.

Een brigadecommandopost is erg klein en bestaat uit 50 man. De commandant zit vaak centraal in de brigadecommandopost. Hij kijkt mee op een tiental grote (80 inch) schermen die elk een stuk front overzien. Als een doel gespot wordt stuurt hij vaak direct een drone aan. Soms stuurt hij ook direct eigen pantservoertuigen aan die de dreiging moeten bestrijden. De commandopost is vaak verspreid over meerdere kelders en bij voorkeur onder de grond of in bunkers. De dag- en nachtschift draaien elk 12 uur aaneengesloten waarbij de slaapgelegenheid op enige afstand is ingericht.

Voor frontbezoek maakt de commandant gebruik van twee kleine busjes, die aan de binnenkant ook vol hangen met schermen aan de wanden met een tafeltje in het midden en vijf man eromheen. Dit zijn dan de brigadecommandant, de S3, de S2, de dronecoördinator, JTAC, en EW-coördinator. Elk bataljon heeft over minstens twee EW-wapens, waarmee Russische radio's of drones gejamd kunnen worden. Ook zijn er peilstations om vijandelijke jammers uit te peilen. Door het hevige gebruik van het elektromagnetisch spectrum zijn frequentie-managers op brigadeniveau al belangrijk, met name om de frequenties voor drones en EW te deconflicteren.

Voor Nederland zou het belangrijk kunnen zijn om zo snel mogelijk een gebiedsbedekkende 'infostructure' aan te schaffen, zoals wordt geboden door Starlink of een militaire variant daarvan. Op brigadeniveau moet veel meer 'verkend en gevochten' worden in het elektromagnetisch spectrum. Daarbij is ook het werken

met lijnverbindingen belangrijk om straling te voorkomen. Bovendien moeten onze commandoposten drastisch verkleind en verspreid worden.

Training

Training is een force multiplier. Alleen met training kun je het optimale uit de mogelijkheden van de wapensystemen of nieuw geformeerde eenheden halen. Zonder training is een geschonken tankpeloton of ander wapensysteem nauwelijks van waarde. Dus ondanks de druk om gemobiliseerde soldaten snel in te zetten moet er geïnvesteerd worden in langere trainingen. Historische ervaring duidt op een opleiding van minstens 5 maanden - 24/7 - tot en met compagniesniveau. Dat is beduidend meer dan de momenteel beschikbare tijd. Het feit dat het front nu statisch is geworden is van voordeel, want dat is de enige uitvoerbare strijdwijze met relatief ongetrainde troepen.

Voor trainingen van compagnies en bataljonsstaven worden, op verzoek van de Oekraïners zelf, uitgebreide synchronisatiematrixen gemaakt om de onderlinge interactie van verschillende spelers en wapensystemen te kunnen doorzien en aan te leren. Als je de volgtijdige en gesynchroniseerde inzet van eenheden inzichtelijk weet te maken dan kan combined-arms warfare beter begrepen worden. Dit vloeit ook een beetje voort uit de hang naar grondige planning vooraf.

NAVO-trainingseenheden geven ook les in het humanitair oorlogsrecht. Maar ja, wat kun je daarover zeggen? In elk geval dat men geen illusies hoeft te hebben over de Russische valsheid, meedogenloosheid en gewelddadigheid; die zijn ongekend. De Oekraïners proberen teams op te zetten die forensisch onderzoek kunnen doen en bewijsmateriaal kunnen verzamelen. Maar tegelijkertijd weten ze dat de daders waarschijnlijk toch niet zullen worden gevonden en/of worden bestraft. Daarom zijn de lessen humanitair oorlogsrecht niet echt populair en worden deze met hoongelach ontvangen. Toch benadrukken de instructeurs dat men zich aan de wet moet houden omdat

anders de kans bestaat dat Europese steun verloren kan gaan als gevolg van de informatie-oorlogvoering over en weer.

Er moet veel meer geoefend worden met drones en met een gangbaar C2-systeem, ook onder EW-omstandigheden. Daartoe zijn er binnen EUMAM al grote vorderingen gemaakt in de aanschaf van drones en het gebruik van Kropyva op oefenterreinen. Een Nederlandse trainingseenheid heeft daarbij indruk gemaakt door drones uit te rusten met tennisballen, waardoor soldaten leren ook omhoog te kijken. Doordat verplaatsingen bij dag nagenoeg onmogelijk zijn vallen de Russen ook steeds vaker 's nachts aan. Circa 30 procent van de verkenningen en aanvallen wordt nu 's nachts uitgevoerd. Het onderdeel 'Gevechten bij nacht' moet dus een belangrijkere plaats innemen dan nu het geval is. Het gaat dan om werken met nachtzichtapparatuur, maar ook simpel 'geluiden bij nacht' en 'patrouilles bij nacht'. Wapen- en munitietypes onderkennen aan hun geluid of uitwerking is ook belangrijk. Oekraïners willen dit ook weten en ze maken daarom lange trainingsdagen.

Zoals eerder beschreven is 'Führen von vorn' onder druk komen te staan. Groepscommandanten en zelfs korporaals moeten nu leren het initiatief te nemen, vooral bij het zuiveren van loopgraven of huizen. Doen ze dit niet, dan blijven groepen mannen vaak te lang en te dicht bij elkaar in een groepje hangen, waarbij ze een doelwit worden van drones of mortieren.

Begin 2023 zijn veel Oekraïense trainingssyllabi geactualiseerd en afgestemd op het toen nog uit te voeren en later mislukte lenteoffensief. Hierbij lag veel nadruk op het snel gereed krijgen van soldaten en staven in offensieve scenario's. Vaak werd maar een korte intensieve opleiding geven van 5 weken, waarna het volgende bataljon alweer getraind moest worden. Het front is echter vastgelopen en de nadruk ligt veel meer op het defensief. In deze bijgestelde opleidingen komen ook het grootschalig werken met drones, vuursteun, loopgraven in de diepte, bunkers, veldversterkingen, mijnevelden, ondergrondse onderkomens, lijnverbindingen, prikkeldraad,

dummy-opstellingen, decoys, et cetera. aan de orde. Maar tegelijkertijd moet juist ook getraind worden op het doorbreken van diepe hindernisgordels, want omtrekken blijkt onmogelijk te zijn.

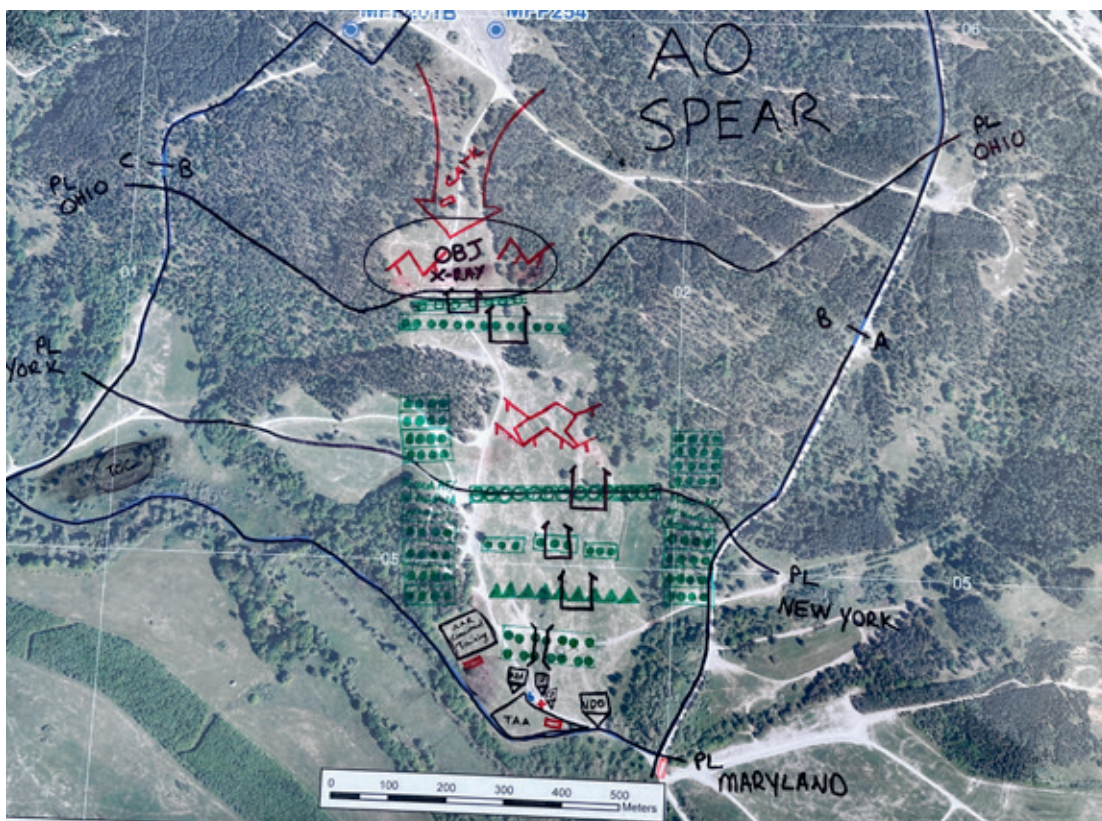
Het blijkt dus dat er enerzijds te weinig tijd is om manoeuvre warfare goed te trainen terwijl anderzijds er ook nog een grote behoefte is ontstaan om te trainen in statische oorlogvoering. De lessen voor Nederland kunnen zijn dat ook in simulatoren de effecten van bijvoorbeeld EW en drones voldoende beoefend moeten kunnen worden. Daarbij moet er meer getraind worden met drones, EW en in het bouwen en doorbreken van diepe hindernisgordels.

Financiën

Over financiële zaken kunnen we kort zijn. Deze cel bestaat niet in een Oekraïense staf en er zijn ook geen ontwikkelingen op dit gebied. Aan de andere kant is deze statische oorlog vooral een slijtage- of attritieoorlog geworden. Het is een 'war of the factories' geworden, waarbij aantallen tellen en productiecapaciteit en financiële draagkracht belangrijk zijn. Het werkingsprincipe van de Oekraïners op dit moment is om door het verdedigend gevecht de oorlog voor de Russen heel 'duur' te maken. De Russen verliezen vele malen meer mensen en materieel dan de Oekraïners, waardoor ze hopelijk op termijn de strijd moeten opgeven of nog meer van hun economie te gronde moeten richten om de strijd te kunnen ondersteunen. Het draait hierbij om de vraag hoe lang de partijen de strijd economisch en demografisch vol kunnen houden.

Civiel Militaire Samenwerking

De CIMIC-functie is wel opgenomen in een Oekraïense staf, maar legt wel iets andere accenten. Het scheelt in de eerste plaats al dat de eenheid op eigen grondgebied optreedt. Daardoor hebben zij veel beter toegang tot de lokale civiele overheden. Deze overheden dragen vaak vrijwillig bij aan de ondersteuning van de operationele eenheid en er zijn ook veel vrij-

Doorbreken van een hindernisgordel door een Oekraïense compagnie

willige hulporganisaties. De CIMIC-cel stuurt doorgaans de militaire en vaak ook civiele politie aan. Samen met de MP regelt zij evacuaties, vluchtelingenstromen en de krijgsgevangenenafvoer. Ook de afvoer van gewonden en doden via de ziekenhuizen in de diepte wordt door CIMIC geregeld. Kritische infrastructuur, (brandstof)depots, houtvoorraden, kelders, et cetera. worden door hen bezocht en geïnventariseerd op geschiktheid voor militair gebruik. Bovendien houdt de CIMIC-cel contact met het thuisfront en schrijft zij de moeilijke brieven als er sterfgevallen te betreuren zijn.

Operational Analysis and Lessons Learned

De hierboven beschreven ontwikkelingen zijn talrijk – ze zijn nog niet eens allemaal beschreven. Daarbij gaan deze ontwikkelingen

ook snel. ‘Lernfähigkeit ist darum wichtig’. Er moet snel geleerd worden van de effectiviteit van wapensystemen, doctrines en vijandelijke tegenmaatregelen.

Zo blijken niet alle wapensystemen na enige tijd hun beloftes waar te maken. Excalibur-granaten en Himars-raketten schijnen gevoelig te zijn voor GPS-jamming en missen vaak doel op met jammers beveiligde objecten zoals bruggen. Westers materieel blijkt ook veel onderhouds- en storingsgevoeliger te zijn dan in de aankoopfolder stond, iets wat op langere duur een probleem kan zijn. Daartegenover staat dat gebleken is dat westers materieel wel een hoger incasseringsvermogen heeft dan Russisch materieel.⁹ Maar omdat westerse wapens op strategisch niveau te langzaam en mondjesmaat geleverd worden krijgen de Russen steeds de tijd om zich op elk wapensysteem afzonderlijk aan te passen. De eerste Bradleys, Leopard 2A6'n en CV-90's zijn al buitgemaakt en afgevoerd naar Moskou voor onderzoek. Beter zou zijn om de nieuwe wapensystemen allemaal gelijktijdig en in grotere aantallen te gebruiken zodat het veel moeilijker is voor de Russen om zich aan te passen en waardoor er ook een operationeel/

9 Dit kan deels verklaard worden doordat het Russische materiaal met een andere filosofie is ontworpen. Zij stormen met een tankpeloton op een Leopard af, waarbij geaccepteerd wordt dat er twee tanks worden vernietigd, maar de derde tank zal de Leopard uitschakelen. Verliezen tellen niet in deze filosofie en de vijand wordt verzadigd en overweldigd.

strategisch effect bereikt kan worden. De westerse politieke angst voor escalatie helpt daarbij niet en is een zelfverzonnen en zelfbeperkende gedachte. Voor de Russen speelt het niet, want zij beschouwen zich toch al in oorlog met het Westen; een vijand die zichzelf beperkt is in hun ogen alleen maar dom.

Russen leren vooral door de ‘programming’ van hun ‘klok’ of stafproces te veranderen. Vaak hebben ze op basis van succes en mislukking al binnen 3 maanden over een breed front hun doctrine bijgesteld. Nieuw geïntroduceerde wapensystemen zijn dan ook vaak slechts voor korte tijd effectief want de Russen passen zich snel aan met breed verspreide doctrinebulletins.

De Oekraïners hebben een specifieke lessons learned-organisatie opgezet, deels bemenst door een civiele ngo (Boryviter). Daarmee worden politiek/bureaucratische hobbels omzeild. Deze organisatie heeft uitlopers door de hele organisatie met op elk niveau een contactpersoon die ontwikkelingen en lessen observeert en verspreidt. Omdat de Russen zich snel weten aan te passen, is het noodzakelijk dat de Oekraïners zich weer snel aanpassen aan de aanpassing. Op de nationale en internationale trainingsinstellingen worden de basics aangeleerd, maar achter het front moeten kleinere eenheden zijn die de laatste tips en trucs van het front leren aan de nieuw opgevoerde soldaten. Trainingsinstellingen reageren soms langzaam. Oekraïne lost dit op door onderofficieren en officieren vanaf het front met een op te leiden bataljon mee te sturen. Maar daar ontstaat soms frictie tussen NAVO-instructeurs die de NAVO-methoden willen aanleren en de Oekraïense instructeurs die aangeven dat die methoden niet werken.

De belangrijkste les voor Nederland is evenwel dat we veel sneller lessen moeten leren. Het inrichten van een lessons-learned-organisatie en het voeling houden met het Oekraïense front zijn daarin zeer belangrijk. De NAVO (JALCC)¹⁰ gaat samen met de Oekraïners in Bydgoszcz (Polen) een Joint Analysis, Training and Education Centre (JATEC) oprichten, dat eind dit jaar operationeel moet zijn. Nederlandse deelname daarin is aan te bevelen.

Conclusie

Door de existentiële dreiging op het Europese continent moet de landmacht weer volledig ‘warfighting capable’ worden. De oorlog in Oekraïne biedt daartoe waardevolle observaties. Het gevecht met verbonden wapens blijft de basis voor het optreden op het tactische en het operationele niveau. Dit geldt zowel voor statisch als beweeglijk optreden. Het blijkt echter dat de neiging erg groot is om terug te vallen op een gemakkelijker uitvoerbare en meer statische vorm van oorlog, door hierboven beschreven factoren zoals drassig terrein, soort materieel, weer en hindernissen.¹¹ Het verdedigend gevecht in een statische omgeving lijkt het hoogst haalbare te zijn met relatief ongetrainde troepen. Onze doctrine beschrijft een statische oorlog met stellingen, attritie en lange termijn echter nog niet erg goed en moet dus worden aangevuld met concepten en begrippen om een statische stellingenoorlog zoals nu in Oekraïne plaatsvindt te kunnen duiden en te kunnen winnen.

De manoeuvreoorlog en combined arms warfare staan wel goed in onze doctrine beschreven maar blijken veel moeilijker te zijn dan voorheen gedacht. Zo moeilijk dat het door de Oekraïners zelf gezien wordt als de heilige graal.

Nederland moet dus trainen in een statische oorlog maar zeker ook een manoeuvreoorlog. En in alle gevallen in veel oncomfortabelere omstandigheden dan tijdens stabilisatieoperaties zoals in Afghanistan en Mali het geval was. Dat vereist veel meer langere oefeningen op veel grotere oefenterreinen. Bedenk daarbij dat de Russen inmiddels een groter leger hebben dan aan het begin van het conflict, dat ze een grotere woede jegens ons hebben opgebouwd en dat ze inmiddels ook meer ervaring hebben. Enige haast is dus geboden. ■

¹⁰ Joint Analysis and Lessons Learned Centre.

¹¹ ‘If operational art does not effectively tie tactics, operations, strategy—and logistics— together, the military effort devolves into positional warfare, undermining the overall strategy.’ En: ‘It is easy to get involved in positional warfare, even against one’s own will, but it is not so easy to get out of it.’ Aldus de Russische denker Alexander Svechin in zijn boek *Strategy*.

Het Ardennen- offensief 1944-1945

Van strategische verrassing naar strategische blunder

Dick Zandee*

Tachtig jaar geleden begon Hitler-Duitsland het Ardennenoffensief. Het mondde uit in de grootste veldslag van de Amerikaanse strijdkrachten in Europa sinds D-Day en de Slag om Normandië in de zomer van 1944. Het Duitse leger naderde op negen kilometer de Maas, maar toen keerde het tij in het voordeel van de geallieerden. Eind januari 1945 waren de Duitsers teruggedrongen tot hun startposities op eigen grondgebied. Over de strijd in de Ardennen in de winter van 1944-1945 zijn al vele boeken en artikelen verschenen, met talloze getuigenissen van geallieerde en Duitse militairen. Dit artikel beoogt op basis van een selectie van de militair-historische literatuur het Ardennenoffensief te analyseren.¹ Eerst wordt de situatie aan het westelijk front beschreven, voorafgaand aan het Ardennenoffensief. Een uiteenzetting van het Duitse aanvalsplan volgt daarop. Het centrale deel van het artikel behandelt het Ardennenoffensief zelf met de belangrijkste ontwikkelingen in het hele operatiegebied van begin tot eind.² Het mislukken van het Duitse offensief was uiteindelijk aan meerdere factoren te wijten.

Vanuit Normandië, waar zij in juni 1944 waren geland, hadden de geallieerde strijdkrachten onder leiding van generaal Dwight Eisenhower begin september in een snel tempo de grens van Duitsland bereikt. Vervolgens stakte de opmars. In Nederland mislukte Operatie Market Garden. Daarna had de 21e Britse Legergroep onder leiding van veldmaarschalk Bernard Montgomery de handen vol aan de stabilisatie van de frontlijn, ten westen en ten oosten van de corridor van Eindhoven naar Nijmegen. Dit duurde tot begin december, toen het hele gebied vanaf de monding van de Westerschelde tot aan de oevers van de Maas veroverd was.

Amerikaanse infanteristen op weg naar nieuwe posities in de bossen bij St. Vith tijdens de Slag om de Ardennen

* Dick Zandee is historicus met bijzondere belangstelling voor de Tweede Wereldoorlog. Hij dankt luitenant-kolonel b.d. Wouter Hagemeijer voor zijn waardevolle commentaren op de tekst.

- 1 De meeste geraadpleegde bronnen staan vermeld in de voetnoten bij citaten uit de literatuur.
- 2 De auteur richt zich op de militair-strategische en -operationele niveaus. De strijd op tactisch niveau blijft grotendeels buiten beschouwing.

Medio december 1944 waren de geallieerde strijdkrachten aan het westelijk front toe aan recuperatie

De 12e Amerikaanse Legergroep – geleid door luitenant-generaal Omar Bradley – was medio september opgerukt tot een breed front vanaf Zuid-Limburg (Maastricht werd bevrijd op 13-14 september) tot de Vogezen in Noordoost-Frankrijk. Van noord naar zuid bestond Bradley's legergroep uit meerdere legers, die hierna genoemd worden.

Het 1e Amerikaanse Leger onder commando van luitenant-generaal Courtney Hodges bevond zich in een uitgestrekt gebied van Zuid-Limburg tot aan de Luxemburgs-Franse grens. In de tweede helft van september bleven grote vorderingen uit, mede door de lange logistieke aanvoerlijnen met tekorten aan munitie en brandstof als gevolg. Begin oktober arriveerde het 9e Amerikaanse Leger onder leiding van luitenant-generaal William Simpson om het meest noordelijke deel van de sector van het 1e Amerikaanse Leger over te nemen. Hodges kon hierdoor meer troepen concentreren voor de aanval op Aken, die eindigde op 21 oktober met de overgave van de Duitse commandant.

In dezelfde maand begon het 1e Amerikaanse Leger het offensief om de Roerdammen in te

nemen. Met dit offensief wilden de Amerikanen voorkomen dat de Duitsers het gebied stroomafwaarts onder water zouden zetten om de geallieerde opmars naar de Rijn te vertragen. Hodges koos voor een aanval via het Hürtgenwald, een uitgestrekt bosgebied tussen Aken en Monschau. Het terrein gaf de Duitse verdedigers vele voordelen. Vanwege de dichte bebossing konden Amerikaanse tanks en artillerie onvoldoende effectief opereren en luchtsteun was om dezelfde reden lastig. Ondanks deze nadelen en het gebrek aan succes zette Hodges de strijd wekenlang voort tot in de eerste week van december, toen het offensief werd afgeschaald. De Roerdammen bleven vooralsnog in Duits bezit. De twee ingezette Amerikaanse legerkorpsen leden zware verliezen.³ De overgebleven delen van de moegestreden divisies werden teruggetrokken om te herstellen in de Ardennensector.

Nog verder naar het zuiden was het 3e Amerikaanse Leger van luitenant-generaal George Patton na een bliksemsnelle opmars door Frankrijk vastgelopen op het zwaar verdedigde Metz. Het kostte bijna drie maanden van harde strijd voordat de stad op 22 november werd ingenomen.⁴

Medio december waren de geallieerde strijdkrachten aan het westelijk front toe aan recuperatie in de noordelijke, centrale en zuidelijke sectoren, terwijl het opperbevel de plannen voor een winteroffensief ontwikkelde om de aanval voort te zetten. Hiervoor was een periode van herstel, van logistieke opbouw en van de aanvoer van nog meer Amerikaanse troepen nodig. Juist in die periode zou het Duitse Ardennenoffensief van start gaan.

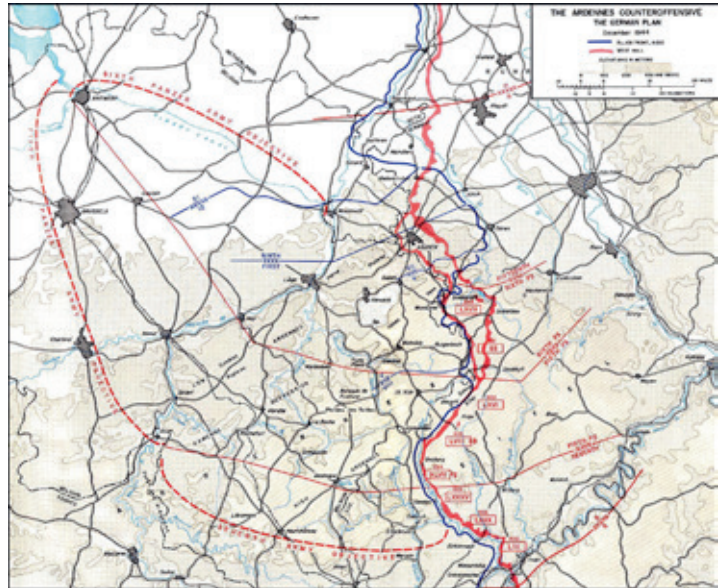
Het Duitse aanvalsplan

Het plan voor een tegenoffensief aan het westelijk front was Hitlers eigen initiatief, dat hij al in augustus 1944 lanceerde toen de nederlaag in de slag om Normandië nabijkwam. Het Oberkommando der Wehrmacht (OKW, het Duitse opperbevel) en Albert Speer – de minister voor militaire productie en distributie – kregen in die maand de opdracht te beginnen met de

3 Van de 120.000 ingezette Amerikaanse militairen vonden er 33.000 de dood, raakten gewond of vermist of kwamen in krijgsgevangenschap.

4 Het laatste fort in de stad kwam pas op 13 december in Amerikaanse handen.

voorbereidingen voor de toedeling van militaire eenheden en materieel aan het westelijk front. Hitler had volgens Peter Caddick-Adams vooral een politieke doelstelling voor ogen: 'The concept in Hitler's mind was not merely of a military counter-attack, but a political game-changer that would shatter the coalition ranged against him'.⁵ In Hitlers gedachten was het politieke effect te bereiken met een militair-strategisch doel: het vernietigen van de Britse troepen in het noorden (een tweede 'Duinkerken') en een ernstige aantasting van de Amerikaanse gevechtscapaciteit. De Britten zouden een dergelijke nederlaag niet kunnen verwerken, terwijl de Amerikanen tot de conclusie zouden komen dat het beter was de strijd te staken. Dat militair-strategische succes kon dan verzilverd worden op politiek niveau met een wapenstilstand en een vredesregeling in het westen. Aan het oostelijk front werd een dergelijk scenario onwaarschijnlijk geacht vanwege de massaliteit van het Rode Leger en de strakke leiding van Stalin. Om die redenen was de keuze om in het westen aan te vallen 'logisch'. De verovering van Antwerpen door de Britten op 4 september 1944 bepaalde het operationele doel van het Duitse offensief.⁶ Op 16 september gaf Hitler tijdens een bespreking op de Wolfschanze, zijn commandobunker in Oost-Pruisen, opdracht een tegenoffensief in de Ardennen voor te bereiden met het doel Antwerpen te heroveren. Het offensief zou op 1 november van start moeten gaan. Voor Hitler speelde het succes van de Duitse offensieve doorbraak via de Ardennen in 1940 waarschijnlijk een belangrijke rol, maar in de besprekingen noemde hij andere overwegingen: de geringe militaire aanwezigheid van de geallieerden in de Ardennen; het gewenste effect een wig te drijven tussen de Britse en Amerikaanse troepen; de relatief korte afstand naar Antwerpen en de bebouwing die inzet van het geallieerde luchtwapen zou beperken. Bovendien zou het offensief de vijand verdrijven van de Rijn en het Roergebied – het hart van de Duitse oorlogsindustrie. Tegen eind oktober had het Duitse aanvalsplan concrete vorm aangenomen. De eerste fase van het offensief was gericht op inname van de bruggen over de Maas en de tweede fase op de herovering van Antwerpen

BROU: US ARMY CENTER OF MILITARY HISTORY

Hitler wees zijn generaals op de relatief korte afstand tussen de Ardennen en Antwerpen en hoopte via het bosgebied een wig te drijven tussen de Britse en Amerikaanse troepen

teneinde de geallieerde strijdkrachten ten noorden van de lijn Bastogne-Brussel-Antwerpen te verslaan. Hiervoor zouden 18 infanterie- en 12 pantserdivisies beschikbaar zijn, plus eenheden voor gevechtsondersteuning (artillerie, raketwerpers, et cetera).

Het plan stuitte op verzet van een aantal Duitse generaals. Kolonel-generaal Heinz Guderian, chef-staf van de Duitse Generalstab des Heeres, verwachtte een offensief van het Rode Leger zodra de grond voldoende bevroren zou zijn: de Duitse strijdkrachten aan het oostelijke front mochten daarom niet verzwakt worden. Generaal-veldmaarschalk Gerd von Rundstedt, Oberkommandant West, en generaal-veldmaar-

- 5 Peter Caddick-Adams, *Snow & Steel. Battle of the Bulge 1944-45* (Londen, Cornerstone, 2014) 41.
- 6 Aanvankelijk was geallieerd gebruik van de Antwerpse haven onmogelijk omdat de Duitsers de monding van de Westerschelde in bezit hielden. Begin november had het 1e Canadese Leger – behorend tot Montgomery's 21e Legergroep – de Duitsers daar verslagen en drie weken later arriveerden de eerste bevoorradingschepen in de Antwerpse haven. Zie: Dick Zandee, 'The Battle of the Westerschelde 1944, part 1: The impact of military-strategic decision-making', *Militaire Spectator* 188 (2019) (10) 468-481; Dick Zandee, 'The Battle of the Westerschelde 1944, part 2: The operations to open access to the port of Antwerp', *Militaire Spectator* 188 (2019) (11) 546-563.

schalk Walter Model, die de leiding had van Legergroep B tegenover de 21e Britse en de 12e Amerikaanse Legergroepen, achtten een offensief via de Ardennen onhaalbaar. Ten minste zesmaal dienden zij geschreven protesten in met een pleidooi voor een alternatief: de 'kleine oplossing'. Deze voorzag een concentratie van de aanval in het gebied tussen Roermond en Monschau om van daaruit Luik te bereiken. Aansluitend kon de aanvalsmacht via goed toegankelijk terrein in noordelijk Vlaanderen doorstoten naar Antwerpen. Hitler sloeg hun adviezen keer op keer in de wind. De aanval moest starten in het gebied tussen Monschau – vlakbij de grens met het Duitstalige deel van België – en Echternach in Luxemburg. De totale lengte van dit gebied bedroeg ongeveer 120 kilometer. Waarschuwingen over het gebrek aan voldoende bewapende en getrainde divisies sloeg Hitler in de wind.⁷ De operatie kreeg de code-naam Wacht am Rhein om de geallieerden de indruk te geven dat het doel ervan was de verdediging achter de Siegfriedlinie tot aan de Rijn te versterken.⁸

Na de mislukte aanslag van de groep rond kolonel Claus von Stauffenberg op Hitler op 20 juli 1944 was het vertrouwen van de Führer

in de Wehrmacht verder gedaald. Aan de loyaliteit van de SS twijfelde hij evenwel niet.⁹ In de aanvalsplannen nam het 6e SS Pantser Leger van SS-generaal Sepp Dietrich de belangrijkste plaats in.¹⁰ Dietrich was volgens Steven J. Zaloga 'a charismatic fighter, but unprepared in intellect or training to command a large formation'.¹¹ Hij beschikte over 3 korpsen, waarbij twee pantserkorpsen met elk twee pantserdivisies de offensieve stootkracht moesten leveren. Het 6e Pantser Leger diende via het noordelijke deel van de Ardennen de Maas tussen Luik en Hoei (Huy) over te steken – twee dagen na aanvang van het offensief – om vervolgens op te rukken naar Antwerpen ten zuiden van het Albertkanaal. Het flankerende 5e Pantser Leger, met generaal Hasso von Manteuffel als commandant,¹² zou via het centrale deel oprukken om de Maas over te steken tussen Namen en Fumay (ongeveer 40 kilometer ten zuiden van Dinant). Dit leger had drie pantserdivisies ter beschikking, waarvan de Panzer Lehr Division (Pantser Opleidingsdivisie) op halve sterkte was. Na de oversteek van de Maas zou het 5e Pantser Leger op de as Dinant-Namen-Brussel-Antwerpen de zuidelijke flank van het 6e Pantser Leger afdekken tegen mogelijke geallieerde tegen-aanvallen. Beide pantserlegers beschikten daarnaast over een ruim aantal Volksgrenadierdivisies.¹³ Zij dienden de weg te banen voor de snel oprukkende pantsereenheden die de doorbraak naar de Maas zouden bewerkstelligen. Het 7e Duitse Leger onder leiding van General der Panzertruppen Erich Brandenberger kende met slechts vier infanteriedivisies de zwakste samenstelling (eerder een legerkorps dan een leger). Brandenberger kreeg als opdracht via Luxemburg het zuidelijke deel van de Ardennen te bezetten om te voorkomen dat het 3e Amerikaanse Leger de Duitse opmars kon bedreigen met een tegenaanval vanuit Metz.

Vooravond van het offensief

De aanvalsdatum van het offensief werd een aantal malen opgeschoven. Hoofdprobleem was het gebrek aan brandstof, ontstaan na de Sovjet-Russische inname van de olievelden van

- 7 Bij aanvang van het Ardennenoftensief hadden de Duitse infanteriedivisies een gemiddelde sterkte van 8.761 man. Dat was de helft van de sterkte in 1940. De pantserdivisies hadden een betere personeelsbezetting, maar – evenals de infanteriedivisies – waren ze 'aangevuld' met personeel dat een mix was van zeer jong tot oud en vaak afkomstig uit de Kriegsmarine en de Luftwaffe of uit het buitenland. Het gemeenschappelijke kenmerk was gebrek aan training en gevechtservaring. Dit gold in het bijzonder voor de infanteriedivisies. Zie: Caddick-Adams, *Snow & Steel*, hoofdstukken 11 en 12.
- 8 De Duitsers noemden deze verdedigingslinie Westwall, die liep van Kleef (nabij de Nederlands-Duitse grens) tot aan Bazel.
- 9 Een deel van de Schutzstaffel, oorspronkelijk de 'bewapende lijfwacht' van Hitler, was in de loop van de Tweede Wereldoorlog uitgegroeid tot een tweede krijgsmacht – de *Waffen-SS* – met eigen Panzertruppen en andere legeronderdelen.
- 10 De SS had eigen rangnamen. Dietrich was Obergruppenführer (drie sterren).
- 11 Steven J. Zaloga, *Battle of the Bulge* (Londen, Osprey, 2010) 47.
- 12 De Duitse rang was General der Panzertruppen (drie sterren).
- 13 Na de enorme Duitse verliezen in de slag om Normandië werd in de zomer van 1944 de Volksgrenadier Division als een nieuw type infanteriedivisie opgericht. De naam deed een appel op nationalisme (Volk) en militaire traditie (Grenadier). Deze infanteriedivisies kenden slechts zes in plaats van negen bataljons en waren vooral bewapend voor het verdedigende gevecht (korte-afstandwapens waaronder de Panzerfaust). Wat betreft vervoer waren ze in belangrijke mate afhankelijk van paarden (zo'n 50.000 tijdens het offensief). Zie onder meer: <https://en.wikipedia.org/wiki/Volksgrenadier>.

Wehrmachtsoldaten tussen Malmédy en St. Vith; Amerikaanse inlichtingenofficieren vingen signalen over Herbstnebel op, maar de hoofdkwartieren namen die niet serieus

FOTO PICTURE ALLIANCE

Ploesti in Roemenië in augustus 1944. Uiteindelijk moesten de commandanten akkoord gaan met ernstige beperkingen. Hierdoor werd de Duitse aanvalsmacht afhankelijk van de inname van Amerikaanse brandstofdepots tijdens de opmars.¹⁴ Bovendien bevond de extra beschikbare brandstof zich in opslagplaatsen ten oosten van de Rijn, te ver van het aanvalsgebied. Ook de munitie-aanvoer en hergroepering van eenheden kostte meer tijd dan voorzien. Op basis van weersvoorspellingen werd de aanval uitgesteld tot 16 december, omdat een lagedrukgebied dan voor zwaar bewolkt weer zou zorgen dat de inzet van de geallieerde luchtmacht aanzienlijk zou beperken. Uiteindelijk waren bij de start van het offensief 22 divisies beschikbaar, minder dan gepland. Het 6e Pantser Leger had over ongeveer 700 tanks en tankjagers, 685

stukken artillerie en 340 raketwerpers. Voor het 5e Pantser Leger waren de aantallen lager (waaronder ongeveer 300 tanks).

De voorbereidingen gingen gepaard met maximale geheimhouding. Radio- en telefoonverkeer in het gebied was stilgelegd. Verplaatsingen vonden in de nacht plaats. In Aken werd een nep-hoofdkwartier opgezet voor het 6e Pantser Leger om de Amerikaanse aandacht af te leiden. Divisiecommandanten werden pas vlak voor de aanval op de hoogte gesteld en officieren informeerden de troepen een dag voor de start. Op het laatst kreeg de operatie de nieuwe naam Nachtnebel. Ondanks de strikte geheimhouding

14 Het zou slechts ten dele lukken en betrof voornamelijk kleine depots.

In Versailles bevatte de inlichtingen-briefing op 15 december niet meer dan ‘nothing to report’

hadden Amerikaanse inlichtingenofficieren signalen ontvangen over het offensief. Op de hoofdkwartieren van Supreme Headquarters Allied Expeditionary Force (SHAEF) in Versailles en van Bradley’s 12e Amerikaanse Legergroep in Luxemburg-Stad werden deze inlichtingen niet serieus genomen. In Versailles bevatte de inlichtingenbriefing op 15 december niet meer dan ‘nothing to report’.

Bradley achtte de Ardennen ongeschikt voor een Duitse tegenaanval, wat er ook toe leidde dat de Amerikaanse aanwezigheid er zwak was. Bij aanvang van de Duitse aanval kon Hodges in het hele gebied slechts beschikken over twee legerkorpsen: in het noordelijk deel het 5e Legerkorps van generaal-majoor Leonard Gerow, met twee infanteriedivisies (2e en 99e), en het 8e Legerkorps van generaal-majoor Troy Middleton

met drie infanteriedivisies (106e, 28e en 4e) plus een Combat Command van de 9e Pantser Divisie.¹⁵ Twee van de vier infanteriedivisies (4e en 28e) hadden zware verliezen geleden in het Hürtgenwald. Ze waren wel op sterkte, maar aangevuld met nieuw personeel. De 106e Amerikaanse Infanterie Divisie was nog onervaren in de strijd. Deze divisie had twee regimenten in de kwetsbare voorwaartse uitstulping van de frontlijn in de Schnee-Eifel. Volgens de Amerikaanse tactische doctrine dienden in het vak van het 8e Legerkorps driemaal zoveel divisies aanwezig te zijn. Op 16 december waren de krachtverhoudingen dan ook in Duits voordeel: zo’n 200.000 man in de voorste lijn met 5 pantserdivisies en 13 infanteriedivisies tegenover ongeveer 85.000 Amerikaanse infanteristen en een beperkte tankcapaciteit, maar wel met bijna 400 stukken artillerie.

De aanval

De verrassing was groot toen in de vroege ochtenduren van zaterdag 16 december het Duitse offensief begon. Pas in de namiddag kwam bij SHAEF de informatie binnen dat er een aanval gaande was, waarbij met name de situatie in de Losheim Gap als zorgwekkend werd beoordeeld.¹⁶ Eisenhower gaf direct opdracht versterkingen te sturen. Het 9e Amerikaanse Leger stelde de 7e Pantser Divisie beschikbaar, terwijl Patton de 10e Pantser Divisie vanuit Metz in noordelijke richting dirigeerde.¹⁷ Op 17 december, nadat nog meer duidelijkheid was verkregen over de omvang van het Duitse offensief, besloot Eisenhower ook de 82e en 101e Luchtlandingsdivisies van het 18th Airborne Corps, geleid door generaal-majoor Matthew Ridgway, naar de Ardennen te sturen. Deze twee divisies hadden deelgenomen aan operatie Market Garden en waren daarna voor herstel overgebracht naar Reims. Ze vormden de enige reserve die Eisenhower op dat moment beschikbaar had. De commandant van de 101st Airborne was in de Verenigde Staten. In zijn afwezigheid had de hoogstgeplaatste in rang, artilleriecommandant brigade-generaal Anthony McAuliffe, tijdelijk het commando over de divisie. Het personeel van beide divisies werd zo

15 Een Combat Command is een eenheid van verbonden wapens (tanks, pantserinfanterie, genie, artillerie, et cetera), vergelijkbaar met een versterkte pantserbrigade. Amerikaanse pantserdivisies werden opgedeeld in drie CCs: CCA, CCB en een reserve CC (CCR).

16 De Losheim Gap biedt een natuurlijke doorgang in de richting van Malmédy ten zuiden van de Hoge Venen, een verhoogd plateau in het gebied van Eupen. Ongelukkigerwijs bevond zich hier de scheidingslijn van de twee Amerikaanse legerkorpsen.

17 Op 17 december gaf generaal William Simpson opdracht nog twee divisies van zijn 9e Leger naar de Ardennen te sturen (30e Infanterie Divisie en 2e Pantser Divisie).

snel mogelijk gereed gemaakt voor de verplaatsing naar de Ardennen.¹⁸ Met 380 trucks werd de divisie (805 officieren en 11.035 troepen) overgebracht naar Bastogne, waar de meesten op 19 december aankwamen.¹⁹

In de eerste dagen rukten de Duitsers over het hele front op, maar met uiteenlopend resultaat. De opmarsroutes waren vooraf vastgelegd in zogenoemde Rollbahnen, die elk een alfabetletter hadden. Voor het 6e SS Pantser Leger ging het om de noordelijke opmarsroutes (zie kaart). Juist in dit noordelijk gebied met de kortste afstand naar de Maas stakte het offensief binnen enkele dagen. Zoals ook in de centrale en zuidelijke delen van het front wisten Amerikaanse infanterie-eenheden hier op vele plaatsen aanvallen van Volksgrenadiere te vertragen, waardoor de Duitse pantsereenheden minder snel oprukten dan gepland. De weersomstandigheden – mist en veel bewolking – waren in de eerste week in het voordeel van de Duitsers omdat de geallieerde gevechtsvliegtuigen nauwelijks ingezet konden worden. Maar forse vorst bleef voor Kerstmis uit. Vanwege de modder waren Duitse pantsereenheden gedwongen alleen via verharde wegen op te rukken en daardoor ontstonden verkeersopstoppingen. Onenigheid tussen commandanten van Wehrmacht- en SS-eenheden verergerde het probleem over wie ‘voorrang’ had. Het landschap stond bovendien op veel plaatsen geen (makkelijke) ontplooiing van de Duitse pantsereenheden toe, zegt Hugh Cole: ‘To a marked degree the military problem posed by the terrain is that of movement control rather than maneuver in the classic sense’.²⁰

De aanval van onder meer de 12e SS Pantser Divisie Hitlerjugend via de meest noordelijke Rollbahn A werd effectief geblokkeerd door de snelle aanvoer van Amerikaanse artillerie, opgesteld op de Elsenborn Ridge. Deze verhoging in het landschap verschafte de Amerikanen een uitstekende positie voor de inzet van hun kanonnen. Binnen een aantal dagen bevonden zich op de hoogte zestien afdelingen veldartillerie met 155mm-Long Tom-kanonnen en 105mm-houwitser, plus 7 afdelingen korpsartillerie met 4.5- en 8-inchkanonnen – in totaal

De opmarsroutes van het 6e SS Pantser Leger aan het begin van Herbstnebel

348 stukken geschut. Ze zorgden voor een spervuur van granaten, waardoor het geen doorkomen was voor de Duitsers in de lagergelegene vlakte. Het gebruik van de *proximity fuze*-granaten – met een *airburst* boven het doel – maakte bovendien veel slachtoffers onder de Duitse troepen. Naast het heldhaftig verzet van de Amerikaanse infanterie – veelal op kleine schaal maar de opmars van de Duitsers ernstig vertragend – zien veel historici de artillerie-inzet op de Elsenborn Ridge als beslissend voor de vertraging van de geplande snelle Duitse opmars en zelfs voor de uiteindelijke mislukking van het Ardennenoffensief: ‘(...) the determination to fight back and make the enemy pay dearly for every step of his advance proved probably the most important contribution to the eventual outcome of the Ardennes offensive. The Sixth Panzer Army had underestimated both the power of American artillery and the commanding position of the Elsenborn Ridge’,

18 NB: Bij operatie Market Garden had de 101e Luchtlandingsdivisie zo’n 3500 man verloren en er was nog weinig vervangend personeel gearriveerd. De 82e Luchtlandingsdivisie stond er beter voor. Deze divisie zou in het centrale gedeelte van het front worden ingezet (nabij Werbement).

19 In totaal bedroegen de eerste Amerikaanse versterkingen op weg naar de Ardennen in de eerste drie dagen na de start van de Duitse aanval 80.000 troepen en ongeveer 10.000 voertuigen. Na een week bedroeg het totale aantal militairen 250.000.

20 Hugh M. Cole, *The Ardennes. Battle of the Bulge* (serie: United States Army in World War II – The European Theater of Operations) (Washington, D.C., U.S. Government Printing Office, 1965) 46.

Box 1 – Kampfgruppe Peiper en wreedheden

Joachim Peiper was een keiharde nazi, die had gediend als eerste persoonlijke adjudant van SS-leider Heinrich Himmler. Als tankcommandant vocht hij aan het oostfront in de Waffen-SS. In Rusland, Oekraïne en Italië had Peiper al een lange serie van oorlogsmisdaden begaan. In het Ardennenoffensief leidde hij de naar hem genoemde Kampfgruppe Peiper – een uit de 1e SS Pantserdivisie SS Leibstandarte Adolf Hitler samengestelde strijdgroep met een sterkte van 5000 man.

Peiper stond bekend om zijn meedogenloze aanpak van vijandelijke militairen en burgers. Tijdens de opmars in België pleegde zijn groep vele oorlogsmisdaden met dodelijk gevolg voor 362 Amerikaanse militairen en 111 Belgische burgers. Het Bloedbad van Malmedy is hiervan het meest bekend. Op 17 december 1944 stuitte een verkenningseenheid van Peiper ter hoogte van het dorp Bagniez (5 kilometer ten zuiden van Malmedy) op een licht bewapend onderdeel van een Amerikaans veldartillerie-waarnemingsbataljon. Na een kort vuurcontact gaven de Amerikanen zich over. Ze werden in een veld gedreven en beschoten. Van de 130 Amerikanen kwamen er 84 om het leven. De overige militairen wisten te ontsnappen en bereikten de avond van dezelfde dag de Amerikaanse linies. De slachting ging als een lopend vuur door de Amerikaanse militaire gelederen en leidde vervolgens ook aan die zijde tot een ongekende mate van brutaliteit. Het Bloedbad van Malmedy heeft een Amerikaanse evenknie: op 1 januari 1945 schoten militairen van de 11e Amerikaanse Pantser Divisie bij het dorp Chocogne ongeveer 80 Duitse militairen dood die krijgsgevangen waren genomen.

In 1946 werden 43 voormalige SS-ers, onder wie Peiper, op een Amerikaans Militair Tribunaal in Dachau ter dood veroordeeld vanwege oorlogsmisdaden. Uiteindelijk werden alle doodvonnissen nietig verklaard en in de jaren vijftig keerden de meeste veroordeelden huiswaarts. Peiper kwam als laatste vrij in 1956. Hij werkte daarna kortstondig bij de autoproducent Porsche, maar werd ontslagen na protesten van vakbondspersoneel. In 1972 vestigde hij zich in het dorp Traves in het oosten van Frankrijk onder de schuilnaam Rainer Buschmann. Daar kwam hij in 1976 om het leven door verstikking nadat Franse communisten zijn huis in brand hadden gestoken.

concludeert Anthony Beevor.²¹ Tussen het begin en het eind van de strijd in de Ardennen vuurde de Amerikaanse artillerie met 4155 stukken geschut in totaal 1.255.000 granaten af.

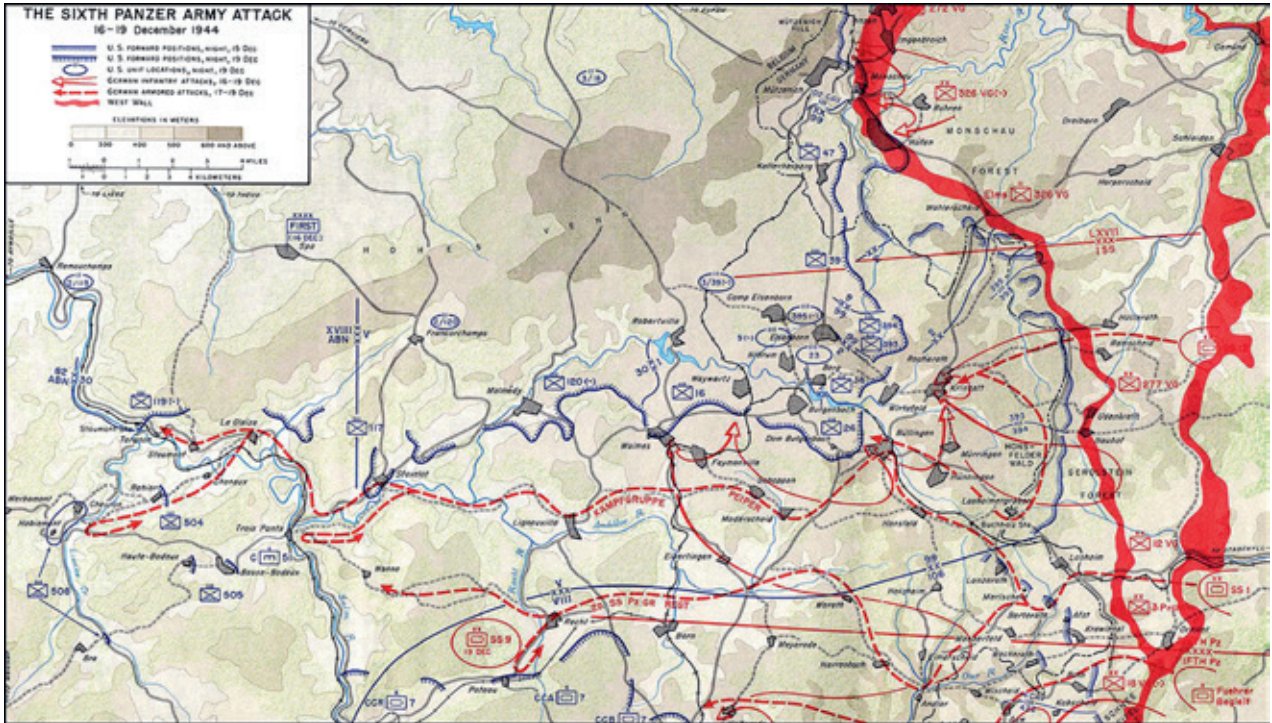
Via de Losheim Gap wist de Duitse Kampfgruppe Peiper wel snel op te rukken tot deze op 19 december kwam vast te zitten ongeveer halverwege Rollbahn C bij Stoumont-La Gleize, net ten noorden van de rivier de Amblève.²² De voorafgaande dag was Sturmabführer (luitenant-kolonel) Joachim Peiper gedwongen geweest deze noordoever te volgen nadat de Amerikaanse genie in Trois-Ponts de bruggen over de rivier had opgeblazen. Amerikaanse versterkingen – vanuit Spa de 3e Amerikaanse Pantser Divisie en ten zuiden van de Amblève de 82e Luchtdlandings-Divisie – maakten een uitbraak van de strijdgroep-Peiper of een ontzetting door de 1e SS Pantser Divisie onmogelijk. Na een aantal dagen strijd, die steeds uitzichtlozer werd, nam Peiper het besluit La Gleize te verlaten. In de nacht van 24 december wist hij met de resterende troepen via de bossen te ontkomen (op kerstochtend zou hij aan de Duitse kant van de frontlinie arriveren). Peipers Kampfgruppe kreeg ook veel aandacht vanwege de gruwelijke moordpartijen op Amerikaanse militairen en Belgische burgers (zie box 1).

Het meest succesvol zou Von Manteuffels 5e Pantser Leger zijn. Hij had zich ook beter voorbereid dan Dietrich door het opmarsgebied in meer detail te bestuderen. Zo liet hij in de dagen voor de start van het offensief verkenningen uitvoeren om de beste aanvalsroutes vast te kunnen stellen. De centrale aanvalssector van het 5e Pantser Leger begon net ten zuiden van de Losheim Gap tot en met het noordelijk deel van Luxemburg ter hoogte van Bastogne. Initieel moest de 106e Amerikaanse Infanterie Divisie een groot deel van deze sector verdedigen. Door de snelle opmars kwamen twee van de drie infanterieregimenten in een geïsoleerde positie in de Schnee-Eifel. In de loop van de middag op 19 december gaven ze zich over. Ongeveer 8.000 man werden krijgsgevangen gemaakt door de Duitsers. De divisie bestond feitelijk niet meer.

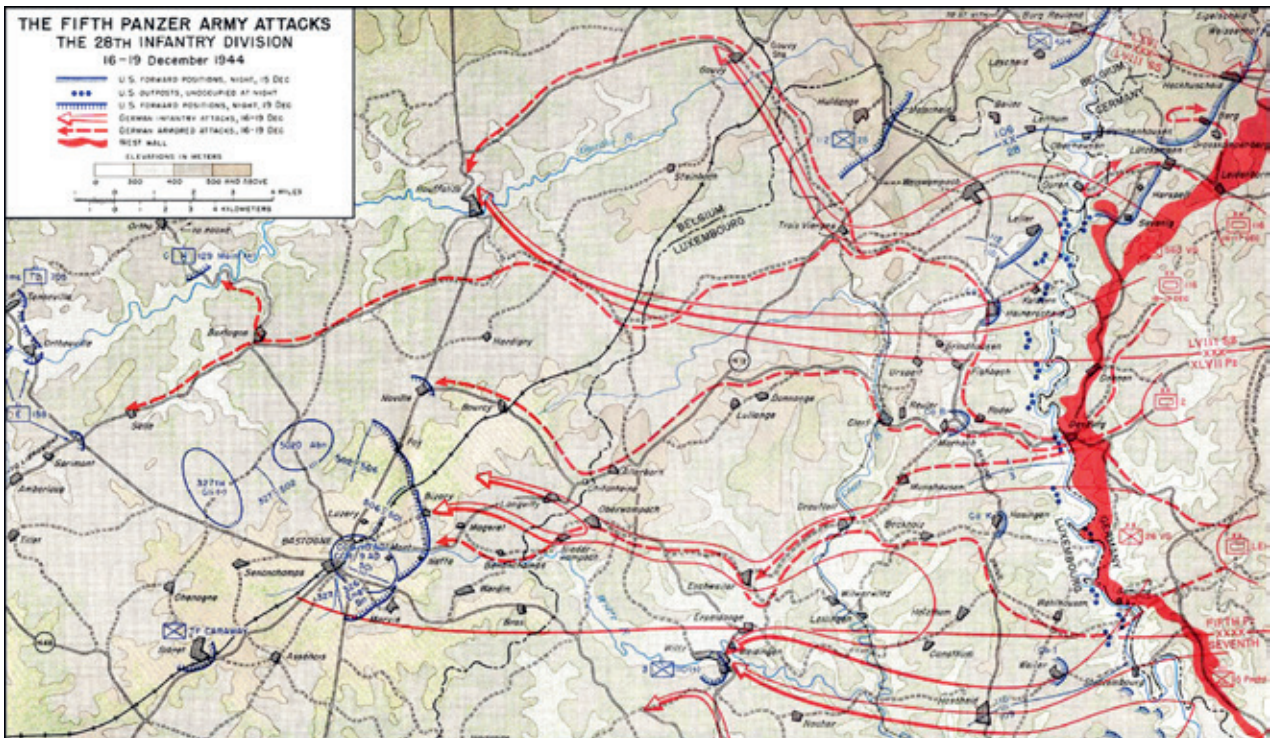
21 Anthony Beevor, *Ardennes 1944 – Hitler's Last Gamble*, 2015, p. 161.

22 Duitse *Kampfgruppen* waren eenheden van verbonden wapens – vergelijkbaar met de Amerikaanse Combat Commands – voor zelfstandig optreden. Ze werden genoemd naar de commandant. *Kampfgruppe Peiper* bestond uit onderdelen van de 1e SS Pantser Divisie *SS Leibstandarte Hitler* (behorend tot Sepp Dietrich's 6e Pantser Leger). De strijdgroep had een omvang van ong. 5000 man en kon beschikken over ong. 120 tanks en tankjagers.

BRON: US ARMY CENTER OF MILITARY HISTORY

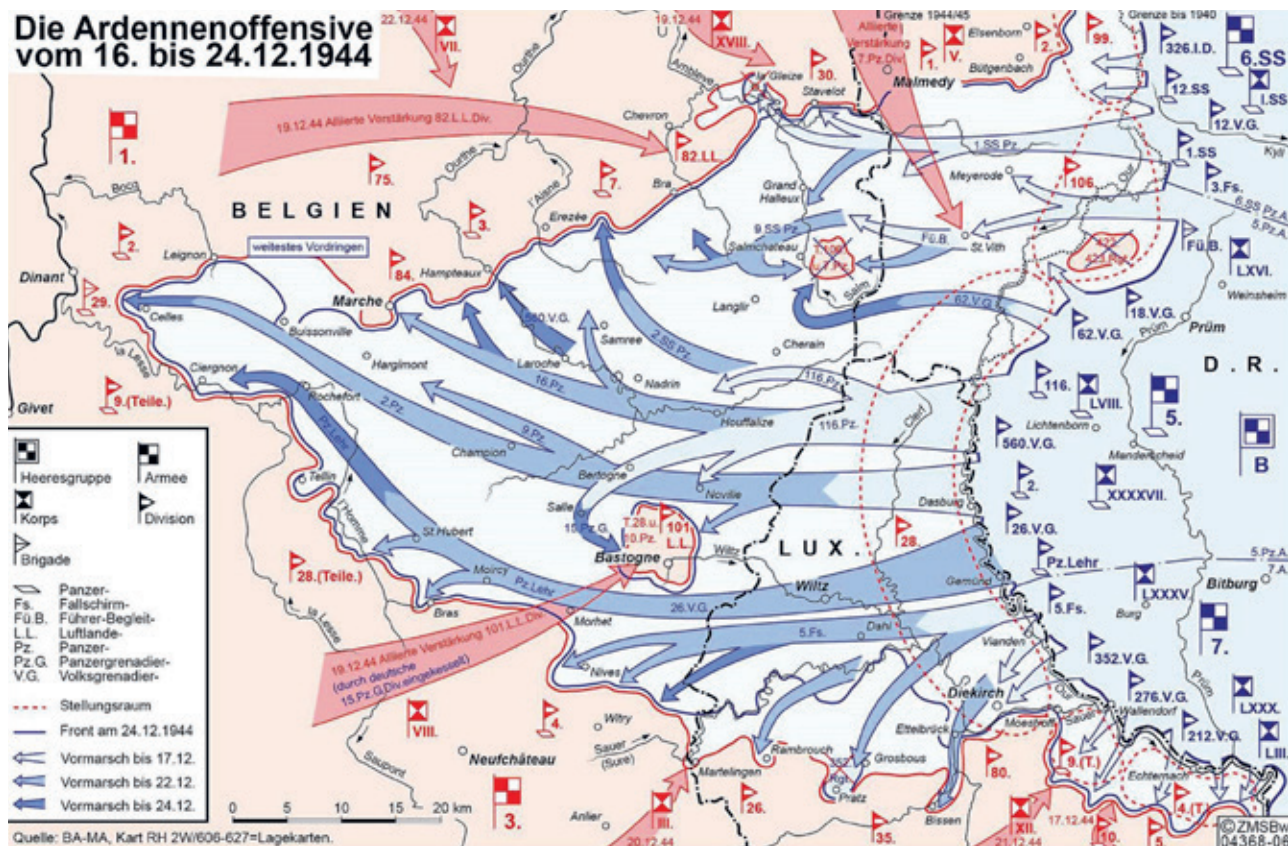
Aanval van het 6e Pantser Leger met de route van de Kampfgruppe Peiper, 16-19 december 1944

BRON: US ARMY CENTER OF MILITARY HISTORY

Bij de aanval via de Ardennen zou 5e Pantser Leger van generaal von Manteuffel het meest succesvol zijn

Die Ardennenoffensive vom 16. bis 24.12.1944

BRUNNEN: BUNDESWEHR/AKTUELLE KARTEN/HISTORISCHE ERGEBNISSE IN KARTENANSICHT

De maximale omvang van de Duitse uitstulping op 23 december 1944

Meer moeite had von Manteuffel met de inname van St. Vith, gelegen op een belangrijk knooppunt van wegen. Pas in de late avond van 21 december trok het laatste Amerikaanse bataljon zich terug uit de stad. De krachtdadige verdediging van Combat Command B van de 7e Amerikaanse Pantser Divisie, onder commando van brigade-generaal Bruce Clarke, leidde tot aanzienlijke vertraging voor de opmars van Manteuffels pantserenheden. Wel slaagde hij erin alle drie de pantserdivisies van zijn 5e Leger tot diep in de *bulge* (uitstulping) in te zetten.

Ook de Amerikaanse 28e Infanterie Divisie wist in Noord-Luxemburg de Duitse opmars te vertragen. Het gevolg was dat von Manteuffels pantserdivisies te laat arriveerden ter hoogte van Bastogne om de komst van de 101e Amerikaanse Luchtplandings-Divisie en Combat

Command B van Pattons 10e Pantser Divisie te blokkeren. Al in de loop van 19 december konden de tanks en de para's de verdedigingsposities ten oosten en ten noorden van de stad versterken. Het noordelijke verdedigingspunt bij Noville (7 kilometer van Bastogne) ging op 20 december verloren, maar het OKW insisterde dat de 2e Duitse Pantser Divisie en de Pantser Opleiding Divisie direct zouden doorstoten naar de Maas. Model van Manteuffel konden hiertegen niets inbrengen. Wel stuurden zij de Pantser Opleiding Divisie zuidelijk langs Bastogne en de divisie stond een regiment af ter versterking van de 26e Volksgrenadier Divisie die verder op eigen kracht de stad moest innemen. Op de avond van 20 december raakte Bastogne geheel omsingeld. Twee dagen later probeerde een Duitse delegatie de overgave af te

dwingen met een ultimatum, dat MacAuliffe met het bekende 'Nuts!' afwees.²³ De strijd om Bastogne zou verder gaan.

Ondertussen was de 116e Pantser Divisie van von Manteuffels 5e Pantser Leger ver doorgedrongen in het centrale deel van de Ardennen via het Tailles-plateau.²⁴ Onderdelen van de 2e SS Pantser Divisie Das Reich bereikten op 23 december op 9 kilometer afstand de Maas, nabij Celles ter hoogte van Dinant, waarmee de uitstulping de maximale omvang bereikte (zie kaart). Hitler reageerde enthousiast en gaf opdracht versterkingen van het 6e Pantser Leger te sturen. Maar het zou te laat zijn. De geallieerde tegenmaatregelen, de vermoeidheid bij de Duitse aanvallers en de logistieke problemen voorkwamen een verdere Duitse opmars. Vooral het gebrek aan brandstof beperkte het bereik van de aanval.²⁵ Aan de Maas bevond zich het 30e Legerkorps van het 2e Britse Leger dat door Montgomery ter verdediging van de westoever van de rivier daarheen was verplaatst vanuit Zuid-Nederland. Britse artilleriebarrages, gevolgd door Britse en Amerikaanse tegenaanvallen met pantsereenheden, waren het begin van het keerpunt in de strijd. Op 25 december werd de Duitse speerpunt van de bulge al kleiner. Bovendien konden vanaf 23 december, toen de lucht opklaarde, de geallieerde luchtmachtkrachten op grote schaal worden ingezet. Het maakte de Duitsers op de grond kwetsbaarder. Zo daalde de effectiviteit van de Duitse artillerie tot 50-60 procent, omdat bij elke verschijning van geallieerde gevechtsvliegtuigen de artilleriestukken in de bossen teruggetrokken moesten worden om waarneming te ontlopen. Met luchtaanvallen op spoorwegknooppunten en opslagfaciliteiten in Duitsland werd de logistieke bevoorrading, die toch al beperkingen kende, nog verder verstoord.²⁶ Ook kon de Amerikaanse bevoorrading van Bastogne met *airdrops* (munitie, brandstof, voedsel en medische hulp) van start gaan, wat zeer welkom was. Vanaf 28 december zorgde een noordelijk koufront voor een daling van de temperatuur, met strenge vorst overdag en 's-nachts tot -20 graden. Ook de zware sneeuwval vertraagde militaire operaties.²⁷

Box 2 – Operatie Greif

In de film *The Battle of the Bulge* (1965) krijgen de Duitse misleidingsacties om verwarring te stichten achter de Amerikaanse linies veel aandacht. Deze speciale operatie stond onder leiding van SS-Obersturmbannführer (luitenant-kolonel) Otto Skorzeny. Hij kwam uit Oostenrijk en was een fanatieke nazi. In september 1943 leidde Skorzeny de geslaagde ontsnappingsoperatie van de gevangen genomen dictator Benito Mussolini in het Italiaanse Gran Sasso-bergmassief. Voor het Ardennenoffensief zette Skorzeny – op verzoek van Hitler – Operatie Greif op, die ten doel had om het Amerikaanse militaire optreden te verstoren en de Duitse verovering van de Maasbruggen te bespoedigen. Hiervoor had Skorzeny ongeveer 600 Engels sprekende Duitse militairen tot zijn beschikking, van wie de helft afkomstig was uit de Kriegsmarine. Het grootste deel werd ingedeeld bij de 150e Pantserbrigade, die op 21 december zwaar getroffen werd door Amerikaans artillerievuur bij een poging door te breken naar Malmedy. De eenheid werd teruggetrokken uit de strijd. Een klein deel (150 man) was ingedeeld bij commando-eenheden voor acties richting de Maas in gebied onder Amerikaanse controle. Deze 'teams' waren uitgerust met (Amerikaanse) jeeps, waarbij telkens een van de vier militairen de Engelse taal machtig was. Hiermee beging Skorzeny een fout, want de Amerikanen reden nooit met vier man in een jeep. Bovendien lanceerden de Amerikanen vrij snel controlematregelen, waaronder checks bij *road blocks* op kennis van Amerikaans *slang*-taalgebruik en topografische kennis van de VS. In sommige gevallen leidden die controles wel tot opmerkelijke situaties. Zo werd onder meer generaal Omar Bradley (tijdelijk) opgehouden omdat hij naar de mening van de Amerikaanse militaire politie het verkeerde antwoord gaf op de vraag wat de hoofdstad van Illinois was (Bradley gaf zelf wel het goede antwoord). Een andere methode was het verzoek om gedragen ondergoed te tonen, want dat hadden de Duitsers niet (Skorzeny had wel Amerikaanse uniformen geconfisqueerd in krijgsgevangenkampen). Operatie Greif zorgde weliswaar voor nervositeit bij de Amerikanen, maar had weinig of geen invloed op het verloop van het Ardennenoffensief.

- 23 Het verzoek werd voorgelegd aan MacAuliffe, die reageerde met 'Us surrender? Aw, nuts!'. Op voorstel een van zijn stafofficieren schreef hij vervolgens op het ultimatum 'To the German Commander, 'Nuts!'. De Duitse delegatie kreeg mee dat het gelezen moest worden als 'Go to hell'.
- 24 Een verhoogde rug in het centrale deel van de Ardennen met Baraque de Fraiture als hoogste punt.
- 25 Voor een uitvoerige bespreking hiervan zie: C.D.A. Blankestijn, 'Duitse logistieke ondersteuning tijdens het Ardennenoffensief', deel 1: 'Uitgangsfase en planning van het offensief', *Militaire Spectator* 159 (1990) (6) 255-264; deel 2: 'Uitvoering van de logistiek' gedurende de operatie', *Militaire Spectator* 159 (1990) (7) 324-329.
- 26 Voor een meer gedetailleerde uiteenzetting van de inzet van de geallieerde luchtmachtkrachten zie: F.G. Kuijvenhoven, 'Het luchtwapen tijdens het Ardennenoffensief 1944/45', *Militaire Spectator* 144 (1975) (6) 248-258.
- 27 Aan het eind van het Ardennenoffensief was het aantal Amerikaanse militairen dat niet meer inzetbaar was vanwege bevroren lichaamsdelen of andere door de kou veroorzaakte aandoeningen opgelopen tot 23.000. De meeste slachtoffers waren gevechtsinfanteristen.

Eenheid van het Amerikaanse 772e Tank Destroyer Battalion, verbonden aan de 75e Infanterie Divisie, in de buurt van Odrimont op 13 januari 1945

De tegenaanval

Naarmate de Duitse uitstulping in de Ardennen gestalte kreeg drong Montgomery aan op een herschikking van de geallieerde commandostructuur. Het bevelsgebied van Bradley's

12e Amerikaanse Legergroep was immers gesplitst in een noordelijk en een zuidelijk deel. Eisenhower ging ermee akkoord dat alle strijdkrachten ten noorden van de lijn Givet (20 kilometer ten zuiden van Dinant) naar (net onder) St. Vith onder Montgomery's bevel kwamen. Daarmee kwam vanaf 20 december het 9e Amerikaanse Leger onder bevel van de Britse veldmaarschalk.²⁸ Hetzelfde gold voor het 5e Legerkorps van Hodges' 1e Leger en het 18e Luchtlandingskorps van Ridgway²⁹ en andere eenheden ten noorden van Bastogne. Bradley protesteerde hevig bij Eisenhower, maar die bleef bij zijn besluit.³⁰ Na de commando-overdracht had Bradley alleen nog het 3e Leger

28 Tegen Eerste Kerstdag waren zeven divisies van het 9e Leger toegekend aan de strijd in de Ardennen.

29 Met uitzondering van de 101e Luchtlanding Divisie in Bastogne.

30 Al sinds de Slag om Normandië, waar Montgomery tot 1 september 1944 het bevel voerde over alle geallieerde grondstrijdkrachten, waren er forse meningsverschillen ontstaan met Bradley en Patton. Eisenhower moest diverse malen een generaalscrisis voorkomen, waarbij hij de instemming van beide kampen kreeg, maar waardoor de onderlinge verhoudingen toenemend verstoord raakten.

van Patton onder bevel. Op die datum kwam het 8e Amerikaanse Legerkorps in het gebied ten zuidwesten van Bastogne onder commando van Patton.³¹

Vanaf het moment dat Montgomery het commando voerde over de (nieuwe) noordelijke sector waren er spanningen met Amerikaanse commandanten. De meeste onenigheid ontstond over de timing van de tegenaanval. Montgomery wilde tijd winnen om een aanvalsmacht op te bouwen voor een krachtige tegenaanval. Toen op Eerste Kerstdag het Duitse offensief vastliep, droeg hij Hodges op om het 7e Legerkorps van generaal-majoor 'Lightning' Joe Collins terug te trekken naar Andenne aan de Maas.³² Collins legde het bevel naast zich neer, want bij terugtrekking zou er een gat in de Amerikaanse noordelijke linie ontstaan. Naar zijn mening kon de 2e SS Pantser Divisie dan alsnog de Maas bereiken. Bradley drong bij Eisenhower aan het tegenoffensief snel te beginnen. Met de besprekingen van uiteenlopende plannen voor de tegenaanval gingen meerdere dagen gemoed. Nadat Montgomery in een gesprek met de Britse pers de indruk had gewekt dat de Britse strijdkrachten de situatie voor de Amerikanen ten positieve hadden gekeerd, bereikten de spanningen onder de geallieerde bevelhebbers een nieuw hoogtepunt.³³ Daaraan gaf Eisenhower niet toe, maar hij ging wel akkoord met Montgomery's plan om de tegenaanval te richten op Houffalize (20 kilometer ten noorden van Bastogne) en niet op St. Vith zoals Bradley verlangde. Het tegenoffensief begon op 3 januari 1945 met inzet van het 30^e Britse Legerkorps tegen de speerpunt van de Duitsers, het 7^e Legerkorps van Collins ten oosten daarvan en daarop aansluitend Ridgway's 18^e Luchtlandingskorps.

In het zuiden duurde het langer dan Patton had aangekondigd voordat Bastogne ontzet zou worden.³⁴ De opmars van het 3e Legerkorps met de 4e Pantserdivisie en de 26e en 82e Infanterie Divisies vanuit het gebied bij Metz verliep aanvankelijk voorspoedig, maar de Amerikanen stuitten ten zuiden van Bastogne op hevige tegenstand van de 5e Duitse Parachutisten Divisie.³⁵ Bovendien had de Amerikaanse genie bij de terugtrekking op Bastogne meerdere

De spanningen onder de geallieerde bevelhebbers bereikten in december 1944 een nieuw hoogtepunt

bruggen in dat gebied opgeblazen. Het duurde tot Tweede Kerstdag voordat de Duitse ring om Bastogne doorbroken werd. Om kwart voor vijf in de middag maakten vijf Sherman tanks en een *half-track* onder leiding van kapitein William Dwight, behorend tot het 37e Tankbataljon, contact met landgenoten van 326th Airborne Engineers aan de zuidzijde van Bastogne. De corridor hield stand en werd in de volgende dagen verbreed. Patton kon vervolgens de opmars noordwaarts van Bastogne voortzetten. Daarbij was de voortgang traag omdat van Manteuffel (op bevel van Hitler om Bastogne te blijven aanvallen) een aantal pantserdivisies uit de noordelijk sector terugtrok en richting de stad stuurde. Ook de zware sneeuwval en de

- 31 Daarmee was Hodges – die niet alleen vanwege het mislukte offensief in het Hürtgenwald, maar ook sinds de start van de Duitse aanval een zwakke indruk had gemaakt – een van beide legerkorpsen, behorend tot zijn 1e Leger, 'kwijt'.
- 32 Dit 7e Legerkorps was beschikbaar gesteld door het 9e Amerikaanse Leger.
- 33 Begin januari 1945 meldde de Amerikaanse pers dat Montgomery bevel had gekregen over de 1e en 9e Amerikaanse Legers met beschuldigingen richting de Britse veldmaarschalk, waarop de Britse pers weer reageerde. Dit mediageweld ging een paar dagen door met onder meer persconferenties van Montgomery en Bradley, maar uiteindelijk keerde rust weer nadat Churchill de Amerikanen publiekelijk verdedigde voor hun grote inspanningen en de vele gebrachte offers.
- 34 Met zijn gebruikelijke bravoure had Patton op 19 december aan Eisenhower toegezegd om op 22 december de aanval op Bastogne te openen.
- 35 De 5. Fallschirmjäger-Division was de enige divisie behorend tot het 7e Duitse Leger van Brandenberger die tot het gebied ten zuiden van Bastogne was geraakt. De Amerikaanse 4e Infanterie Divisie en de door Patton eerder gestuurde 10e Pantser Divisie wisten elders de opmars van het overgrote deel van het 7e Leger te stoppen.

Na een veldslag met 20.000 doden en tienduizenden gewonden was de oorspronkelijke frontlijn eind januari 1945 nagenoeg hersteld

strengere vorst (bevroren wegdek) vertraagden de aanval van Pattons tankeenheden. Pas op 8 januari besloot het OKW om alle pantserdivisies terug te trekken naar het achtergebied van Legergroep B. De verdediging werd overgelaten aan de infanteriedivisies van de Wehrmacht. Met een overmacht aan Amerikaanse troepen was het een kwestie van tijd tot de Duitsers waren teruggedrongen op eigen grondgebied. In de ochtend van 16 januari maakten de voorste troepen van de 1e en 3e Amerikaanse Legers contact in de buurt van Houffalize.³⁶ Op 23 januari was St. Vith weer in Amerikaanse handen. Zes dagen later was de oorspronkelijke frontlijn hersteld, op een paar kleine afwijkingen na. Meer dan zes weken waren verstreken sinds de aanvang van Operatie Herbstnebel op 16 december. De grootste veldslag van het Amerikaanse leger in Europa sinds de Slag om Normandië was voorbij. Het aantal slachtoffers was groot: 75.482 aan Amerikaanse zijde – onder wie 8407 doden – en 1408 Britten (200 doden). De Duitse verliezen zijn niet precies bekend, maar worden geschat

op 80.000 (minimaal 11.000 doden). De 101e Luchtlanding Divisie, die Bastogne wist te behouden, kende het hoogste aantal dodelijke slachtoffers: 535. België en Luxemburg leden zwaar onder het Ardennenoffensief: in België kwamen 2500, in Luxemburg 500 burgers om. Een derde van die slachtoffers viel bij geallieerde luchtbombardementen of artilleriebeschietingen. De verwoesting van gebouwen was eveneens enorm: 88.000 woningen gingen verloren, 18 kerken werden verwoest en 96 andere raakten zwaar beschadigd. In de hele Ardennen kwamen 50.000 dieren om het leven (of werden meegenomen door de Duitsers). Na het einde van de strijd zouden *booby traps* en mijnen nog de nodige slachtoffers veroorzaken.

Conclusies

Hitler's *last gamble* met het Ardennenoffensief liep uit op een mislukking. Het veroorzaakte weliswaar uitstel van de geallieerde aanval op de Rijn met minimaal een maand, maar verzwakte de Duitse verdediging aan en achter de Siegfriedlinie. Voorts ging het ten koste van de Duitse verdediging tegen het oprukkende Rode Leger aan het oostfront. Voor het Duitse falen is geen eenduidige oorzaak aan te geven. Een combinatie van factoren gaf de doorslag voor het vastlopen van het Ardennenoffensief, gevolgd door de succesvolle geallieerde tegenaanval:

- het 6e SS Pantser Leger slaagde er niet in snel door te breken op de kortste aanvalsroute om de Maas tussen Luik en Hoei over te steken. Daarbij speelde de Amerikaanse artillerie op de Elsenborn Ridge een cruciale rol;
- het 5e Duitse Pantser Leger raakte in de speerpunt van de aanval weliswaar tot 9 kilometer van de Maas ter hoogte van Dinant, maar de vereiste versterkingen om zowel de noordelijke flank af te dekken als de aanval op de Maasbruggen voort te zetten ontbraken;
- het 7e Duitse Leger was te zwak om de zuidelijke flank af te dekken tegen de offensieve slagkracht van een legerkorps van Pattons 3e Leger dat vanuit Metz de tegenaanval inzette;

³⁶ Om middernacht, het begin van 17 januari, kwamen het 1e Leger en het 9e Leger weer onder commando van Bradley, zoals was toegezegd door Eisenhower.

- het gebrek aan brandstof vertraagde de Duitse opmars en de inname van een beperkt aantal (kleinere) Amerikaanse brandstofdepots bood te weinig soelaas;
- de weersomstandigheden werkten de eerste week in het Duitse voordeel, maar toen de lucht opklaarde leverden de geallieerde luchtmachtstrijdkrachten een belangrijke bijdrage aan het stoppen van de opmars en de ondersteuning van het tegenoffensief;
- het terrein en de terreingesteldheid – aanvankelijk veel modder omdat het onvoldoende vroom – dwong de Duitse pantsereenheden op te rukken via verharde wegen en in sommige gevallen ook via nauwe rivierdalen. Dit werkte in het voordeel van de Amerikaanse verdediging. Bovendien ontstond meerdere malen verkeerscongestie met vertraging van de opmars als gevolg;
- onderlinge dwijver en spanningen tussen commandanten van de SS- en de Wehrmacht droegen mede bij aan vertraging van de voortgang van het offensief;
- het behoud van Bastogne door de 101e Amerikaanse Luchtlanding Divisie was vooral een factor van betekenis nadat Pattons 3e Leger de verdedigingsring had doorbroken, omdat Hitler bevel gaf vanuit het noorden pantsereenheden naar de stad te sturen die daardoor onttrokken werden aan de Duitse verdediging tegen het geallieerde tegenoffensief in dat (noordelijke) gebied.

Bovenal veranderden door het Ardennenoffensief de krachtsverhoudingen in geallieerd voordeel. Bij de start van het offensief waren slechts vijf Amerikaanse infanteriedivisies beschikbaar voor de verdediging. Een deel was verzwakt door de slijtageslag in het Hürtgenwald in het najaar van 1944. Binnen een paar dagen arriveerden extra Amerikaanse divisies in de Ardennen en het aantal zou verder oplopen in de weken erna. Bovendien zorgde het 30e Britse Leger voor 'rugdekking' aan de Maas en leverde het een bijdrage aan het tegenoffensief. Terwijl de geallieerden steeds meer gevechtskracht konden inzetten, zwakte dit aan Duitse kant voortdurend af. Ook het moreel keerde van een Duits naar een geallieerd voordeel. De Duitse generaals von Manteuffel en Model kregen

achteraf gelijk dat het Ardennenoffensief gedoemd was te mislukken. Hitler overschatte de Duitse aanvalskracht en onderschatte de Amerikaanse militaire macht. Hij negeerde dat de situatie in 1944 fundamenteel anders was dan in 1940. Wat begon als een strategische verrassing veranderde in een strategische blunder die de prelude vormde van de definitieve ineenstorting van het Duitse westelijke front in het voorjaar van 1945. ■

Box 3 – Lessen uit het Ardennenoffensief

Hoewel voorzichtigheid geboden is met de lessen uit oorlogen in het verleden toe te passen op moderne conflicten, kan het toch interessante overeenkomsten opleveren. Rusland viel eind februari 2022 buurland Oekraïne binnen met de verwachting dat na een week de strijd gestreden zou zijn. De politieke leiding in Moskou had een totaal verkeerd beeld van de situatie in Oekraïne, waar niet alleen de regering-Zelensky, maar ook de strijdkrachten en de bevolking volop bereid waren zich te verdedigen met alle beschikbare middelen. Hitler had in 1944 een vergelijkbare tunnelvisie van de geallieerden, die hij als politiek zwak en dus militair kwetsbaar beschouwde. Een verrassingsaanval zou tot een spoedig uiteenvallen van de geallieerde coalitie leiden, gekoppeld aan de bereidheid vrede met Duitsland te sluiten. De Führer bleek de situatie volkomen verkeerd beoordeeld te hebben.

Ook op militair-operationeel gebied zijn lessen te trekken. In belangrijke mate mislukte het Ardennenoffensief door ernstig tekortkomende logistieke ondersteuning, in het bijzonder de aanvoer van brandstof. Hoewel voor Oekraïne het logistieke tekort vooral geldt voor munitie, toont het heden aan dat oorlogvoering – vooral bij voortzetting – zonder toereikende logistieke bevoorrading voor grote problemen kan zorgen. Een andere overeenkomst betreft de opmars met pantsercolonnes over (al dan niet) verharde wegen, waartoe de Duitsers in het Ardennenoffensief waren gedwongen door het terrein en de weersomstandigheden. Zonder ontplooiing over een breder terrein zijn dergelijke colonnes zeer kwetsbaar voor vuurkracht van de verdediger – vanaf de grond en vanuit de lucht. Peipers Kampfgruppe liep vast in de smalle vallei van de Amblève nadat de Amerikaanse versterkingen waren gearriveerd. Het was daarna een kwestie van tijd tot zijn strijdmacht verslagen was. De Russische pantsereenheden die bij aanvang van de oorlog vanuit Belarus via moeilijk toegankelijk gebied (moerassen en bos) naar Kyiv optrokken – een colonne van 60 kilometer – waren evenzeer kwetsbaar voor aanvallen van de verdediger. Met gebruik van moderne middelen – zoals de Amerikaanse Switchblade *loitering munitions* en de Turkse Bayraktar-2 drones – wist Oekraïne forse schade aan te richten en de Russische legerleiding te dwingen de aanval vanuit het noorden stop te zetten.

Van digitaal doelwit naar virtueel overtuigen

Luitenant-kolonel Peter Schrijver MA*

De oorlog in Oekraïne laat duidelijk zien dat krijgsmachten tegenwoordig smartphones kunnen bestoken met informatie om de tegenstander te beïnvloeden. Aan dit informatiewapen kleven ethische en juridische bezwaren, maar toch zal iedere militaire organisatie zich hier op moeten voorbereiden.

In de vroege avond van 6 augustus 2024 kregen Russische militairen in de oblast Koersk in de Russische Federatie op hun smartphone de volgende berichten: ‘Vandaag hebben de oorlogsvlammen die zijn ontketend door Poetin en de zijnen zich verspreid naar de regio Koersk. Het Kremlin, dat een zinloos bloedbad aanrichtte tegen Oekraïne en probeerde Oekraïne in een paar dagen te veroveren, had duidelijk niet verwacht dat hun grensregio’s in vuur en vlam zouden staan’ en ‘Wij roepen Russische militairen op, die nu koortsachtig worden ingezet om dit vuur te blussen, zich vrijwillig over te geven via het ‘Ik wil leven’-project’.¹

De medewerkers van het Oekraïense project ‘Ik wil leven’ zetten deze berichten online kort na de start van het verrassende Oekraïense offensief in de regio Koersk. Deze actie laat zien hoe de digitale oorlog tussen Rusland en Oekraïne een behoorlijke wending heeft doorgemaakt. Het bijzondere hiervan wordt pas duidelijk bij een blik terug in de tijd. Tien jaar geleden, tijdens de Russische inval in de Donbas, was de situatie namelijk totaal anders. Toen waren de Oekraïense militairen aan het front volop het

Screenshot van een socialmediabericht van het Oekraïense project ‘Ik wil leven’, gepubliceerd tijdens de start van de Oekraïense operatie in de Russische oblast Koersk

doelwit van Russische digitale aanvallen. Russische troepen zetten hiervoor het elektronische oorlogvoering (EOV) systeem Leer-3 in. Dit systeem, bestaande uit Orlan-drones en een controlepost, was ontworpen om civiele mobiele telefoonnetwerken te onderscheppen, te verstoren en te manipuleren.² Hiermee konden de Russische strijdkrachten niet alleen communicatie verstoren, maar ook doelgericht desinformatie verspreiden. Het doel was het ondermijnen van het moreel van de Oekraïense troepen en het zaaien van verwarring onder zowel militairen als hun families.

* Peter Schrijver is promovendus aan de Nederlandse Defensie Academie.

1 Zie: Проект «Хочу жить» [@hochuzhit_com], ‘! Призываем российских военнослужащих, которых сейчас бросят лихорадочно тушить этот пожар, добровольно сдаваться в плен через проект «Хочу жить» <https://t.co/tvAS1nZ872>’, Tweet, Twitter, 6 augustus 2024, zie: https://x.com/hochuzhit_com/status/1820871083878142146.

2 ‘The Fall and Rise of Russian Electronic Warfare – IEEE Spectrum’ (28 March 2023) zie: <https://spectrum.ieee.org/the-fall-and-rise-of-russian-electronic-warfare>.

Een effectieve tactiek was het versturen van valse berichten naar familieleden van Oekraïense soldaten, waarin werd gemeld dat hun dierbaren waren omgekomen. Dit veroorzaakte paniektelefoontjes naar het front.³ De Russische EOVB benutte dit telefoonverkeer om Oekraïense posities te lokaliseren, waarna deze met artillerie werden beschoten: een directe koppeling tussen psychologische oorlogvoering en tactisch militair voordeel.

Doorontwikkeling project

In de afgelopen tien jaar heeft Oekraïne echter niet stilgezeten. Ze hebben deze tactieken bestudeerd en doorontwikkeld naar een eigen aanpak. Het 'Ik wil leven'-project (хочу жити in het Oekraïens en хочу жить in het Russisch), gelanceerd in september 2022, staat centraal in deze nieuwe strategie. Dit initiatief van de Oekraïense militaire inlichtingendienst HUR biedt Russische militairen een veilige manier om zich over te geven via verschillende kanalen, waaronder een 24/7-hotline, socialmedia-accounts en een Telegram-chatbot. In tegenstelling tot het willekeurig versturen – als een schot hagel – van demoraliserende sms-berichten, richten de Oekraïense psychologen en analisten van het project zich nu op een-op-een communicatie met Russische militairen. Hun doel is deze soldaten te overtuigen de wapens neer te leggen en zich over te geven aan de Oekraïense strijdkrachten.⁴

De tactiek van het project is veelzijdig. Tijdens het recente Oekraïense offensief in de oblast Koersk speelde het project in op interne spanningen binnen het Russische leger, met name tussen reguliere eenheden en Tsjetsjeense troepen, de zogeheten Kadyrovtsi, vernoemd naar hun leider Ramzan Kadyrov, het hoofd van de Tsjetsjeense Republiek in de Russische Federatie. Het project toonde op socialemediakanalen beelden van tientallen krijgsgevangenen Kadyrovtsi met smalende boodschappen dat de moeders van Russische dienstplichtigen deze mannen mogen 'bedanken voor hun geringe inzet'. De Oekraïners speelden met dit soort boodschappen in op twee thema's. Allereerst ligt de aanwezigheid van jonge dienstplichtigen aan

het front gevoelig in Rusland en verder speelt de berichtgeving in op het vergroten van de animositeit richting Tsjetsjeense troepen, die zich vooral in het achtergebied zouden ophouden en daarbij de Russische burgerbevolking lastigvallen.

Een ander aspect van het project is het interviewen van jonge Russische krijgsgevangenen dienstplichtigen. In deze opgenomen gesprekken met Oekraïense medewerkers van het project 'Ik wil leven' bekritisieren zij hun officieren en benadrukken ze dat ze zich in de steek gelaten voelen. De medewerkers van het project verspreiden vervolgens deze interviews online om verdere twijfel te zaaien en desertie aan te moedigen.⁵ Verder is de directe coördinatie tussen het 'Ik wil leven'-project en fysieke militaire operaties opvallend. Nog voordat Oekraïense troepen Russisch dorpen binnentrokken, communiceerde het project al met de inwoners met het verzoek de locaties van de 'bendes' van Kadyrov te melden. Ook berichtten de medewerkers van het project op sociale media over dreigende omsingelingen door het Oekraïense leger en spoorde Russische militairen aan contact te maken als een mogelijkheid om uit de oorlog te stappen.⁶

3 Vladimir Sazonov and Igor Kopôtin, 'Russian Information War Against Ukrainian Armed Forces In 2014-2015: The Ukrainian Point of View', *Estonian Journal of Military Studies* Volume 2 (2016) 76.

4 Christopher Miller en Polina Ivanova, 'War Unfiltered. How Telegram Straddles the Ukraine Frontline', 29 augustus 2024. Zie: <https://www.ft.com/content/aa08a157-3369-4d5f-bf01-a50bb089152c>.

5 'Проект «Хочу Жить» on X: "Встретил Свои 19 в Украинском Плену Попавшие в Плен в Курской Области Срочники Уже Вовсю Рассказывают, Как 'Родина' Бросила Их На Произвол Судьбы. Ярослава и Еще 2 Десятка Таких Же Как Он Пацанов Поставили с Тремя Автоматными 'Рожками' На Каждого Встречать Атаку На Их Позиции → <https://t.co/PK0kaOYrw6>" / X', accessed 9 september 2024, zie: https://x.com/hochuzhit_com/status/1822940757755367462.

6 Проект «Хочу жить» [@hochuzhit_com], '!! Вниманию российских военнослужащих, находящихся в Глушковском районе Курской области! Все мосты через реку Сейм в данном районе (с. Глушково, с. Званное, с. Кариж) уничтожены. Вы уже отрезаны от путей снабжения. Понтонная переправа в Званом уничтожена в первый же день → <https://t.co/b3NNUlllL0>; Tweet, Twitter, 20 augustus 2024, zie: https://x.com/hochuzhit_com/status/1825794156507095193.

Oekraïense militairen op weg naar het front bij Koersk: sinds kort leren zij enkele zinnen Koreaans (zoals: 'Geef je over') omdat zij in de regio mogelijk op door de Russen ingezette Noord-Koreaanse troepen zullen stuiten

Ethische en juridische vragen

Deze ontwikkelingen roepen echter belangrijke ethische en juridische vragen op. Hoe ver mogen deze beïnvloedingsoperaties gaan? Wat betekent dit voor de bescherming van krijgsgevangenen? Artikel 13 van de Geneefse Conventie verbiedt het onderwerpen van krijgsgevangenen aan

'beledigingen en publieke nieuwsgierigheid'. Of het interviewen van Russische militairen en het gebruik van deze beelden op sociale media hieronder valt, is onderwerp van discussie onder juristen.⁷ Bovendien rijst de vraag hoe het zit met repercussies voor de Russische militairen die zich negatief hebben uitgelaten over hun leiderschap. Wat gebeurt er als deze militairen na een uitwisseling met Oekraïense krijgsgevangenen terugkeren in eigen land en zich moeten verantwoorden voor uitspraken over hun commandanten?

⁷ TenthJustice, 'Answer to 'According to the Geneva Conventions, When Can a Prisoner Of War Give an Interview on Camera?', *Politics Stack Exchange*, 7 april 2022, zie: <https://politics.stackexchange.com/a/72436>.

FOTO ANP/REDUX, ALESSIO MAMO

De grenzen tussen strikt militaire en civiele domeinen vervagen nu elke smartphonegebruiker een doelwit kan zijn

verschuiving in de moderne oorlogvoering. De grenzen tussen strikt militaire en civiele domeinen vervagen nu elke bezitter van een smartphone een doelwit kan zijn van een beïnvloedingsoperatie. Oekraïne heeft in die zin in tien jaar tijd een opmerkelijke transformatie doorgemaakt: van vooral slachtoffer van Russische informatieoperaties naar pionier in digitale beïnvloeding.

In deze realiteit van hedendaagse oorlogvoering is informatie niet slechts ondersteunend, maar een wapen op zich, zowel in strategische zin als zeer concreet in tactische omstandigheden. Of de activiteiten van het project 'Ik wil leven' een voorbeeld kunnen zijn voor Nederlandse of NAVO-informatieoperaties blijft een open vraag. Maar duidelijk is dat het niet langer de vraag is óf, maar h^oe krijgsmachten zich hierop kunnen voorbereiden. Het openingsvoorbeeld laat zien dat de digitale frontlinie overal is – dus ook op de smartphones van Russische dienstplichtigen, die zich lang veilig voelden in het tot augustus 2024 relatief rustige grensgebied van de oblast Koersk. ■

8 Christopher Miller, "I Want to Live': Russians Defect to Ukraine by Calling Army Hotline", *Financial Times*, 4 januari 2024, zie: <https://www.ft.com/content/d7f60a01-57e0-4b6a-b845-fcc420c2280f>.

De impact van het project

Ondanks deze juridische en ethische overwegingen lijkt de impact van het project aanzienlijk. In december 2023 had 'Ik wil leven' meer dan 26.000 telefoontjes verwerkt en naar verluidt meer dan 48 miljoen websitebezoeken ontvangen, voornamelijk vanuit Rusland. Verder heeft het project de overgave van meer dan 220 Russische soldaten gefaciliteerd, met naar verluidt nog eens duizend gevallen in behandeling.⁸ Deze ontwikkelingen illustreren een

Van Biden naar bidden

Ik heb mij in de afgelopen 20 jaar in mijn columns vaak beziggehouden met de opvattingen van de sergeant, de korporaal of de ritmeester en geprobeerd te verwoorden met welke verbazing deze belangrijke spelers in de krijgsmacht soms naar de top van de organisatie kijken. Dat ging 19 jaar lang regelmatig over bezuinigen en eerlijk is eerlijk, dat was een dankbaar thema voor een columnist. In 2023 heb ik de defensieorganisatie definitief verlaten en rond diezelfde tijd is het bezuinigingsspoek verdwenen. Ik neem aan dat daar geen causaal verband tussen zit! Niet meer zelf op de werkvloer rondlopen maakt het echter een stuk moeilijker om het geluid van de koffieautomaat op te vangen. Ik voorzie dan ook dat het binnen afzienbare tijd verstandig is om, na ruim 20 jaar, mijn columns in de Militaire Spectator te stoppen. Voordat u gaat juichen: ik heb nog een paar leuke anekdotes uit het grijze verleden die ik nog wil delen en vandaag waag ik mij zelfs aan een voorspelling over de toekomst. Kortom, de lezer bent nog niet helemaal van mij af.

Die politieke, economische en militaire toekomst van Europa hangt nauw samen met wie er als

opvolger van Joe Biden in het Witte Huis komt. Sinds een maand weten we dat: Donald Trump en dat is slecht nieuws. Natuurlijk staat het de Amerikanen vrij om een autoritaire leider te kiezen, maar het blijft jammer dat de Amerikaanse kiezers zich daarbij vooral hebben laten leiden door Trumps retoriek over migratie en de economie en dat zijn verontrustende opvattingen over abortus, klimaat, rechtspraak en democratie nauwelijks kiezers afschrikken, net zomin als zijn leugens en rancuneuze toon. Veel Amerikanen nemen deze standpunten kennelijk op de koop toe. We moeten niet vergeten dat de Amerikaanse samenleving veel harder is dan de Europese. Je kunt de mensen daar lastig kwalijk nemen dat velen kiezen voor hun portemonnee en niet voor allerlei ethische ver-van-hun-bed zaken.

Vanaf januari zit Trump dus aan de knoppen van de Amerikaanse politiek, economie en krijgsmacht. Omdat beide volksvertegenwoordigingen en het Hooggerechtshof in zijn zak zitten, zullen we te maken krijgen met de ongefilterde Trump-ideeën, die hij in de afgelopen jaren vrij duidelijk

heeft verkondigd. Oekraïne, bijvoorbeeld, zal vrij snel gedwongen worden tot een capitulatie, want als de Amerikaanse steun stopt houdt het snel op. Als een echte narcist zal Trump snel aan zijn volgelingen willen tonen dat hij in ieder geval een paar van zijn brallerige beloftes kan waarmaken. Na een wapenstilstand en wat eenzijdige onderhandelingen zal de Russische leider Vladimir Poetin de Krim en de Donbas definitief mogen inlijven. Mocht er sprake zijn van een soort gedemilitariseerde zone langs de Russisch-Oekraïense grens, dan zal Trump eisen dat Europa voor de (kosten van de) bewaking daarvan opdraait. Oekraïne is in zijn ogen immers ons probleem. Dus zal Trump de Amerikaanse militairen verder uit Europa terugtrekken en zich vooral gaan bezighouden met het enige wat hem echt interesseert: Amerika in een dictatuur veranderen. Hij zal aan de slag gaan met het bouwen van grensmuren, het benoemen van loyale malloten op sleutelfuncties, het uitwijzen van miljoenen immigranten, het opheffen van klimaatbeperkingen en het opleggen van flinke importheffingen aan de Europese en Chinese industrie. Dit laatste zal de werkgelegenheid en de binnenlandse productie in de VS op korte termijn laten stijgen en daarmee zal hij zijn tweede belofte inlossen: een sterkere economie. Ondertussen zullen alle rechtszaken tegen hem ‘verdampen’ en zal hij elke generaal, rechter en ambtenaar ontslaan die hem niet blind volgt. Hij zal bovendien zoveel mogelijk democratische instituties afschaffen. Die zijn immers nergens voor nodig. ‘L’état c’est moi!’ om met Lodewijk de XIV te spreken. Trump zal (nog) niet uit de NAVO stappen, maar met allerlei uitlatingen aan de NAVO-partners duidelijk maken dat ze er niet op moeten rekenen dat Amerika, ingeval van weer een Europees ‘conflictje’ met Rusland, gelijk met groot materieel zal uitrukken. Laat Europa eerst zelf maar eens aan de bak. Tot zover de te verwachten ontwikkelingen aan de andere kant van de oceaan.

Terug naar Europa, waar Trumps boezemvriend Poetin zich ondertussen in de handen zal wrijven. Ook hij kan zijn (oorlogs-)retoriek waarmaken: een sterk Rusland, dat heeft laten zien het ‘decadente’ Westen op de knieën te

kunnen krijgen. Hoera! Dat smaakt naar meer! Poetin heeft echter wel één probleem: Rusland heeft inmiddels een groot, maar vooral kostbaar leger, gevoed door een oorlogseconomie. Het terugschakelen naar een normale economie is lastig en kan Rusland aan de rand van de economische afgrond brengen. Het is dus voor de Russen veel voordeliger om (na een kleine recuperatieperiode) nog ‘even door te pakken’ met dat grote leger. Voor de hand liggende opties zijn bijvoorbeeld het inlijven van Moldavië of de Baltische staten (met drie zeer gezonde, goed draaiende, rijke, westerse economieën). In tegenstelling tot Oekraïne, dat nog enige strategische diepte en een relatief grote bevolking heeft, zal het bezetten van deze minilandjes de Russen geen drie jaar kosten, maar slechts drie weken of drie dagen. In ieder geval te weinig tijd om ze militair in voldoende mate te hulp te schieten. Vervolgens staan we in Europa voor de vraag wat we gaan doen. Sturen Nederland, België, Spanje, Portugal, Italië et cetera 20 divisies met honderdduizenden soldaten naar Noordoost-Europa om daar (met de inmiddels goed geoefende) Russen te gaan bakkeleien? Hoe groot is de solidariteit werkelijk van 32 landen waarvan een deel inmiddels politiek met de Russen sympathiseert en een ander deel niet verwacht er zelf echt last van te krijgen? Duitsland en Frankrijk zitten politiek in de houdgreep van de Poetin-gezinde rechtsextremisten en zonder Amerikaanse leiding komt er binnen de NAVO al decennia niets van de grond. Want om de Russen uit de eenmaal veroverde gebieden te verdrijven, zullen honderdduizenden militairen en heel veel *body-bags* nodig zijn en daar heeft in Europa niemand zin in. Dat weet Poetin ook.

‘Drie landjes die samen kleiner zijn dan Kansas en er zit geeneens olie in de grond!’ hoor ik Trump al zeggen. ‘We maken wel een deal met Poetin.’ Daarmee zal feitelijk een einde komen aan de NAVO. Europa zou er over enkele jaren geografisch wel eens heel anders uit kunnen zien dan nu. Natuurlijk bid ik dat ik zak voor mijn diploma toekomstvoorspellen. Ondanks deze vooruitzichten wens ik u vredige feestdagen. Geniet er nog maar van. Van Biden naar bidden, een hele verandering. ■

Een voor allen, allen voor een: Artikel 5 als hoeksteen van de NAVO

Sergei Boeke

Onlangs waarschuwde het hoofd van de Duitse inlichtingendienst BND dat Russische sabotageacties de NAVO-lidstaten mogelijk zouden kunnen aanzetten tot het activeren van Artikel 5. Dit beroemde artikel, vastgelegd in het Verdrag van Washington, vormt de kern van het bondgenootschap: een aanval op een betekent een aanval op allen. Artikel 5 stipuleert dat bij een gewapende aanval op een bondgenoot de andere deze te hulp zullen schieten – op de wijze die zij noodzakelijk achten. Letterlijk genomen is er dus ruimte voor eigen invulling. Zo zou een land bijvoorbeeld hulp kunnen beperken tot het sturen van een militaire kapel om de belaagde partij wat moed in te blazen. Een beperkte uitleg is natuurlijk niet de bedoeling, en toen het verdrag in 1949 werd opgesteld hadden de Europese landen graag een sterkere formulering gezien. Voor de Amerikanen was de tekst destijds het maximaal haalbare, maar sindsdien hebben Amerikaanse presidenten hun toewijding aan Artikel 5 benadrukt met krachtige woorden als ‘our solemn duty’, ‘we reaffirm our commitment’ en ‘we will defend every inch of Allied territory’. Een president heeft zich ooit minder enthousiast uitgedrukt, tot schrik van de alliantie. Waarom zou hij landen te hulp snellen als zij de afspraak niet nakomen om zelf voldoende te investeren in defensie? Een terecht punt – al zijn de landen die het grootste risico lopen op Russische agressie zeker niet diegenen die achterblijven bij de defensie-uitgaven.

Artikel 5 is een keer geactiveerd door het bondgenootschap, na de

aanslagen van 9/11. Het verzoek kwam niet van de Amerikanen zelf, maar het werd geïnitieerd door toenmalig secretaris-generaal van de NAVO Lord Robertson. De bondgenoten stemden alle in met het gebaar van solidariteit. De NAVO is immers een consensusorganisatie waar unanimititeit vereist is. De 23 NAVO-landen die eveneens lid zijn van de EU worden eveneens gebonden – en beschermd – door de Europese Mutual Defence Clause, namelijk artikel 42(7) van het Verdrag van de EU. Dit artikel lijkt op het oog minder vrijblijvend dan Artikel 5 van de NAVO, want bij een aanval op een EU-land ‘rust op de overige lidstaten de plicht deze lidstaat met alle middelen waarover zij beschikken hulp en bijstand te verlenen’. De zin wordt desalniettemin gevolgd door een disclaimer: ‘Dit laat het specifieke karakter van het veiligheids- en defensiebeleid van bepaalde lidstaten onverlet’. Voor zowel de NAVO als de EU gaat het uiteindelijk niet om de juridische uitleg, maar om het politieke principe. Artikel 42(7) is eveneens een keer ingeroepen, door Frankrijk, na de terreuraanslagen in Parijs op 13 november 2015. Hoewel de terreuraanslagen verschrikkelijk waren, is de grote vraag hoe men reageert op een aanval van een statelijke actor.

De interpretatie van ‘gewapende aanval’ is aangepast aan de noden van de tijd. Eerst erkende de NAVO-top in Wales in 2014 dat een cyberaanval ook zou kunnen leiden tot het invoeren van Artikel 5. Hierna volgden ook aanvallen in de ruimte (naast cyber is *space* een door de NAVO erkend domein voor

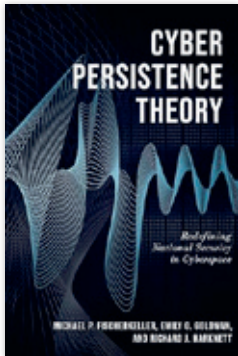
militaire operaties), en hybride aanvallen. Het is natuurlijk onmogelijk om van tevoren vast te stellen hoe omvangrijk zo'n aanval moet zijn om Artikel 5 te activeren; dat zal op het moment zelf duidelijk moeten worden. Wel is recent nog benadrukt dat zelfs cumulatieve – dus meerdere kleinere – cyberaanvallen ook aanleiding kunnen zijn om Artikel 5 in te roepen. Kortom, in het kader van afschrikking heeft de NAVO scherp gecommuniceerd dat de alliantie ook collectief kan reageren op aanvallen die in de zogeheten 'grijze zone' plaatsvinden. Dat was in het verleden anders. Tijdens een CyConferentie een aantal jaar terug beschreef voormalig president Toomas Henrik Ilves het verloop van een grote cyberaanval op Estland in 2007. Hij vertelde dat hem duidelijk te kennen werd gegeven dat hij het niet in zijn hoofd moest halen om Artikel 5 in te roepen. Achteraf gezien betrof het inderdaad meer een cyberrel dan een verwoestende cyberaanval, was attributie naar Rusland niet gelijk hard te maken, en was de internationale context heel anders dan nu.

Nu lijkt de Russische leider Vladimir Poetin juist de bondgenootschappelijke solidariteit op de proef te willen stellen. Sabotage, cyberaanvallen, beïnvloedingscampagnes – op alle fronten tart hij de bondgenoten. Natuurlijk wil en kan hij momenteel geen grootscheepse conventionele aanval lanceren tegen de NAVO, maar hij wil en kan wel de saamhorigheid op de proef stellen. Tel hierbij op dat zijn inlichtingendiensten, die verantwoordelijk zijn voor sabotage en subversie, niet gematigd optreden, maar letterlijk en figuurlijk alle grenzen overschrijden. Zoals de BND waarschuwde kan zich dus vroeg of laat een incident voordoen dat als een gewapende aanval kan worden gekwalificeerd. Dit zal in het land zelf, en binnen de NAVO, leiden tot politieke druk om Artikel 5 in te roepen. Doet de NAVO niets – omdat bijvoorbeeld niet alle landen overtuigd zijn dat het zo'n zware respons verdient – dan heeft Poetin een barst in de alliantie gevonden. Die zal hij genadeloos uitbuiten, om vervolgens de grenzen met nog flagrantere acties verleggen. Roept de NAVO wel Artikel 5 in, dan is de lijn 'tot hier en niet verder' duidelijk getrokken. Eenheid en

Poetins inlichtingendiensten overschrijden letterlijk en figuurlijk alle grenzen

solidariteit zijn veiliggesteld, maar de prijs is een paradigmaverandering. Zijn we dan in staat van oorlog met Rusland? Wat er vervolgens gebeurt is ongewis, al weten we dat een andere politieke logica zal heersen en een eigen dynamiek zal volgen.

Aan de militaire kant van de NAVO wordt Artikel 5 niet als het begin van een proces gezien, maar eerder als een eindpunt van een lange voorbereidingsfase. Een eerder besluit is vanuit militair oogpunt nog belangrijker dan Artikel 5, namelijk het moment dat de Noord-Atlantische Raad alle regionale plannen activeert. Dan pas mogen internationale troepen zich verplaatsen en wordt juist de *posture* versterkt om Rusland af te schrikken van verdere escalatie. Al deze voorbereidingen nemen weken in beslag, en moeten dus ruim voor het activeren van Artikel 5 plaatsvinden. Het militaire denken redeneert derhalve terug vanaf het moment dat inlichtingen aangeven wanneer Rusland mogelijk een inval wil lanceren. Een plotselinge Artikel 5-situatie spant dus eigenlijk het paard achter de wagen, want militair gezien wordt een belangrijke afschrikingsfase dan overgeslagen. In dit scenario zal de NAVO vervolgens alsnog militaire voorbereidingsmaatregelen moeten nemen. Deze handelingen riskeren verkeerd te worden opgevat door Rusland, met mogelijk ongewilde conventionele escalatie en domino-effecten als gevolg. Kortom, als de NAVO Artikel 5 inroept na een Russische provocatie of sabotageactie ontstaat een gevaarlijke, ongewisse situatie. Maar Artikel 5 niet inroepen na een duidelijke gewapende aanval is nog gevaarlijker, want politieke eenheid blijft het zwaartepunt van de NAVO. Gereed of niet: een voor allen en allen voor een. ■

Cyber Persistence Theory

Redefining National Security in Cyberspace

Door Michael P. Fischerkeller, Emily O. Goldman en Richard J. Harknett

Oxford (Oxford University Press) 2022

266 blz.

ISBN 9780197638255

€ 56,-

De drie auteurs van *Cyber Persistence Theory* weten waarover ze het hebben. Richard Harknett, hoogleraar aan de universiteit van Cincinnati, is een bekend cyberauteur en voormalig US CYBERCOM scholar-in-residence. Emily Goldman werkt als strategisch adviseur voor US Cyber Command en was verantwoordelijk voor de US CYBERCOM-visie 2018. En Michael Fischerkeller is IT-onderzoeker bij het Institute of Defense Analysis (IDA), een onderzoeksinstituut gelieerd aan het Pentagon. Samen zijn zij de grondleggers geweest van de *persistent engagement*-strategie van US CYBERCOM sinds 2016.

Al in het eerste introducerende hoofdstuk doen de auteurs hun theorie op hoofdlijnen uit de doeken. Hier bekritisieren ze het heersende paradigma over gewapend conflict, met sleuteltermen als *coercion* (afdwinging) en *deterrence* (afschrikking). Termen die volgens hen in de weg hebben gestaan van een goed begrip van cyberspace. De kern van hun betoog is dat cyberspace moet worden gezien als 'a third strategic environment' met unieke structurele kenmerken, waardoor staten zich er anders gedragen dan in het conventionele

en/of nucleaire domein. Conventioneel, nucleair én cyber dus als onderscheiden, maar tevens onderling verbonden handelingsruimtes voor staten om strategische effecten te sorteren: 'States must manage all three of these strategic environments simultaneously...' (blz. 8).

Cyber als hoofdtoneel

In cyberspace zijn staten er vooral en voortdurend op uit langs digitale weg kwetsbaarheden uit te buiten om strategische voordelen te behalen zonder de drempel van gewapend conflict te overschrijden. 'Each intrusion, hack, or technical action – although not strategically consequential on its own – often cumulatively results in effects that, in past generations, required armed conflict or a threat thereof' (blz. 7). En: 'Whereas security requires states to triumph in war in the conventional environment and avoid war in the nuclear environment, states in the cyber strategic environment may have a true alternative through which to achieve strategically relevant outcomes' (blz 157). Een alternatieve mogelijkheid voor staten derhalve om geopolitieke doelstellingen te bereiken zonder de intrinsieke prikkel – zowel positief als negatief – om door middel van

internationale diplomatie tot bilaterale en/of multilaterale samenwerking te komen. Dit gebrek aan internationale coöperatie leidt tot voortdurende competitie tussen landen. Cyberspace is om die reden allang geen zijtoneel meer van de strategische competitie tussen staten, maar volgens de auteurs gepromoveerd tot het hoofdtonel van deze wedstrijd: 'Exploitation of cyberspace vulnerabilities and opportunities and not coercion is the primary route toward gain' (blz. 7).

Het gebrek aan een goed begrip van de dynamiek in cyberspace heeft er toe geleid dat veel staten de militaire logica van afschrikken en afdwingen zijn blijven toepassen op een domein dat zich daar niet voor leent. De mogelijkheden van het internet komen slecht overeen met ambities ten aanzien van territoriale verovering en/of afdwining. Zoals in de eerste bladzijden wordt opgemerkt: 'Cyber 'war' is not likely to serve as the final arbiter of competition in an anarchical world...' (blz. 5). Dit betekent ook dat cyber war niet in de plaats zal komen van conventionele oorlogvoering, ook al voegen cyberoperaties daaraan een belangrijke dimensie toe. De Russische aanval op Oekraïne in 2022 en de huidige oorlog tussen Israël en Hamas lijken het gelijk van de auteurs te bevestigen. Ook in oorlogstijd klopt de stelling dat cyberspace hoofdzakelijk als een exploitatiedomein moet worden begrepen, waarbij statelijke en mogelijk ook niet-statelijke activiteiten in cyberspace onderdeel worden van een politieke en militaire strategie gericht op afdwining.

Relevante eenheid van analyse

De drie auteurs hebben, zoals gezegd, een theorie ontwikkeld om

bij te dragen aan een beter begrip van en effectievere strategie in het cyberdomein: de cyber persistence theory. In plaats van afschrikking en afdwinging gaat het volgens de auteurs in cyberspace in de eerste plaats om 'persistence in seizing and maintaining the initiative to set the conditions of security in and through cyberspace in one's favor' (blz. 56). In het belang van digitale veiligheid pleiten zij in het verlengde daarvan voor nieuwe strategieën van volharding die tot uiting komen in de noodzaak tot het creëren van een *campaign mindset* waarbij de autonome handelingsruimte van de tegenstander moet worden ingeperkt. Omgekeerd moet ook het gedrag van de opponent door de lens van langdurige 'campagnes' worden beschouwd in plaats van individuele hacks of losstaande cyberincidenten. De geplande 'campagne' is volgens de auteurs dé relevante eenheid van analyse. Kortom, proactief handelende en initiatiefrijke actoren zijn in het digitale domein een voorwaarde voor veiligheid en stabiliteit (blz. 122-123). Na de eerste vier conceptuele hoofdstukken illustreren de auteurs dit aan de hand van

diverse reële casus, waaronder Amerikaanse cyberoperaties tegen de online propaganda-activiteiten van IS, Russische beïnvloeding en ondermijning van Amerikaanse digitale netwerken en Chinese compromittatie van veelgebruikte software als Microsoft en Adobe door middel van de exploitatie van *zero days*, oftewel voorheen onbekende digitale kwetsbaarheden.

Levensvatbare beleidsopties

Al met al is *Cyber Persistence Theory*, voorzien van een omvangrijk notenapparaat, een indrukwekkende poging om een nieuw theoretisch kader te creëren dat de alledaagse werkelijkheid in cyberspace kan bevatten. Cyberspace wordt vaak geschaard onder het bredere begrip *grey zone* – het schemergebied tussen oorlog en vrede – waarin sprake is van openlijke en heimelijke strategische beïnvloeding in tal van dimensies. Polemologen hanteren daarvoor ook wel het concept van 'negatieve vrede'; de afwezigheid van oorlog zonder dat van een duurzame vrede kan worden gesproken. Fischerkeller, Goldman en Harknett voegen daaraan een nieuw en

relevant vocabulaire toe. Op deze conceptuele kracht kan en moet worden voortgebouwd als het gaat om het ontwikkelen van levensvatbare beleidsopties ten aanzien van het relatief nieuwe cyberdomein. De auteurs begeven zich in deze publicatie niet op dit pad. Zij komen niet verder dan de voorzichtige aansporing om het vigerende internationale recht aan te passen en te komen tot heldere definiëring van verantwoordelijk statelijk gedrag en onrechtmatige daden in het cyberdomein. In de huidige onzekere dynamische geopolitieke constellatie en veiligheidssituatie volstaat het niet om te zeggen dat afschrikking en afdwinging niet meer werken en het vervolgens daarbij te laten. Op basis van het aangereikte theoretische instrumentarium zullen anderen de vertaalslag naar de weerbarstige praktijk moeten maken. Een ware uitdaging, die hopelijk binnen afzienbare tijd zal worden opgepakt. ■

Dr. S. Reyn en dr. A. Claver, ministerie van Defensie

MAURITSSYMPOSIUM

Werken aan een weerbare samenleving

Op 17 januari 2025 vindt in Utrecht het Mauritssymposium plaats, met als thema: Werken aan een weerbare samenleving. De bijeenkomst opent met een boodschap van minister van Defensie Ruben Brekelmans. Sprekers zijn verder onder meer Maarten Schurink (secretaris-generaal van het ministerie van Defensie), Ingrid Thijssen (VNO-NCW) en Pieter-Jaap Aalbersberg (NCTV).

Datum: 17 januari 2025
Tijd: 09.00-17.00 uur
Locatie: Rabobank Auditorium,
Croeselaan 18 Utrecht

Het symposium is onder andere georganiseerd door de KVBK. Kijk voor meer informatie op de website kvbk.nl of scan de QR-code.

FOTO US NAVAL HISTORY AND HERITAGE COMMAND

NAVO en VS: geen nieuws in 2025?

Niemand kan ontkennen, dat er zich in de VS een bepaalde isolationistische tendens manifesteert.’

Dit citaat heeft niets te maken met de herverkiezing van Donald Trump tot president van Amerika; majoor der Infanterie J.C.M. Knol schreef het in de *Militaire Spectator* van augustus 1969, bij het bespreken van een Duits artikel.¹ Eerder dat jaar was de Republikein Richard Nixon aan de macht gekomen, na een verkiezingscampagne waarin hij de beëindiging van de Vietnamoorlog had beloofd. Knol volgde de auteur van het artikel in diens conclusie dat dat militaire fiasco bij veel Amerikanen isolationistische sentimenten had losgemaakt.

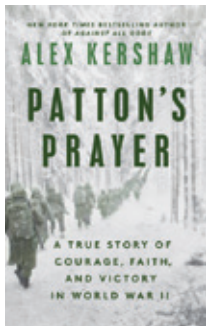
Maar wat zouden de gevolgen daarvan zijn voor Europa? Dat de Amerikaanse regering zou overwegen uit de NAVO te stappen was niet aan de orde. Zo vlak na het bloedig neerslaan van de

Praagse Lente door Moskou zou Nixon naar verwachting juist aandringen op ‘een verandering – lees: nauwere band – van Amerika’s houding t.o.v. Europa, gericht op versterking van de NAVO’. Dat zou tegelijkertijd wel gepaard kunnen gaan met bezuinigingen van de VS op zijn troepensterkte in Europa. Meer eigen boontjes doppen dus, maar het was wel bemoedigend dat de NAVO had besloten ‘de Middellandse-Zeevloot te versterken en t.a.v. ‘randgebieden’ waarschuwend taal (...) aan het adres van Rusland’ had laten horen.

Ook in de tijd van majoor Knol probeerde Moskou de NAVO te destabiliseren, met ‘de felle Sovjet-campagne tegen West-Duitsland eind 1968/begin 1969, in een poging dit land politiek te isoleren’. De zin ‘(...) de Russische bereidheid daarentegen Frankrijk in de afgelopen jaren economisch en diplomatiek te steunen in zijn streven naar onafhankelijkheid’ had Knol echter best van eigen commentaar mogen voorzien, want met die politiek hadden de Russen immers maar al te duidelijke bedoelingen. ■

¹ J.C.M. Knol, ‘Hoe staat Amerika momenteel tegenover Europa?’, *Militaire Spectator* 138 (1969) (8) 393-395.

SIGNALERINGEN

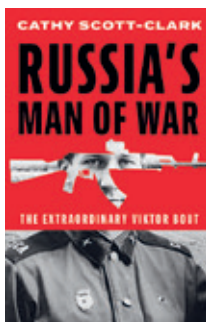

Patton's Prayer

A True Story of Courage, Faith, and Victory in World War II

Door Alex Kershaw
New York (Penguin) 2024
368 blz.
ISBN 9780593183779
€ 30,-

Na een harde strijd in het noordoosten van Frankrijk eind 1944 kreeg het 3e Leger van luitenant-generaal George Patton bevel het zwaartepunt te verleggen naar de Ardennen. In dat gebied waren de Duitsers op 16 december begonnen met een verrassingsoffensief. In *Patton's Prayer* put Alex Kershaw onder meer uit de dagboeken die de generaal bijhield. Kershaw beschrijft hoe het 3e Leger uiteindelijk Bastogne ontzette, waarbij hij dieper ingaat op de rol die Pattons staf en onder hem dienende militaire commandanten speelden. In zijn boek schetst Kershaw uitgebeeld de gevechtservaring en karaktertrekken van 'Old Blood and Guts', zoals Patton in het 3e Leger bekendstond.

Russia's Man of War

The Extraordinary Viktor Bout

Door Cathy Scott-Clark
Londen (Hurst) 2025
360 blz.
ISBN 9781911723943
€ 36,-

Wapenhandelaar, KGB-agent of zakenman? Of alledrie met nog een baantje bij een inlichtingendienst elders? De Rus Viktor Bout fascineerde ook de onderzoeksjournalist Cathy Scott-Clark. In *Russia's Man of War* beschrijft zij hoe Bout jarenlang wapens wist te smokkelen naar conflictgebieden voordat hij werd gearresteerd en uitgeleverd aan de VS, waar hij in 2012 25 jaar cel kreeg. In 2022 kreeg hij gratie van president Joe Biden en werd hij geruild tegen de in Rusland vastzittende basketbalster Brittney Griner. Terug in Rusland zocht Bout contact met het huurlingenleger Wagner en de Tsjetsjeense leider Ramzan Kadyrov. Heeft Biden met de vrijlating van Bout tegen westerse belangen gehandeld?

Raritan on War

An Anthology

Door Jackson Lears en Karen Parker Lears (red.)
New Brunswick (Rutgers University Press) 2025
228 blz.
ISBN 9781978841604
€ 28,-

In *On War* hebben de redacteurs essay's verzameld over het thema oorlog die tussen 2003-2022 zijn verschenen in *Raritan*, een *journal* van Rutgers University. In de literaire, filosofische en foto-essay's komen de intellectuele uitdagingen en de ethische kwesties naar voren die met oorlog gepaard gaan. Auteurs gaan in op de rol die geopolitieke elites de afgelopen honderd jaar hebben gespeeld en hoe nationalisme en religieus fanatisme, al dan niet verpakt in abstracte retoriek, als middelen zijn gebruikt om volkeren naar oorlog te leiden. In de bundel komen naast Stalingrad onder meer Algiers, Irak en Sri Lanka voorbij, maar ook het vraagstuk van de kernbepanning.

Russia's Wars in Chechnya 1994-2009

Door Mark Galeotti
Londen (Bloomsbury) 2024
144 blz.
ISBN 9781472858221
€ 12,-

In de *Essential Histories Series* van Bloomsbury is de bijgewerkte tweede editie van Mark Galeotti's *Russia's Wars in Chechnya 1994-2009* verschenen. Hij beschrijft hoe de Russen in de Tsjetsjeense Oorlogen terreinwinst boekten, gebonden werden in stedelijke gevechten zoals in Grozny en in berggebied te maken kregen met de guerrilla. Galeotti geeft aan waar strijders van de Tsjetsjeense leider Ramzan Kadyrov de afgelopen tien jaar voor de Russen hebben gevochten. Hij gebruikte diverse bronnen voor zijn boek en legt ook uit welke maatschappelijke gevolgen de oorlogen hebben gehad in Rusland en Tsjetsjenië en hoe de nabije toekomst van de autonome deelrepubliek er uit zal zien.

